

Securitatea energetică A REPUBLICII MOLDOVA

în contextul aderării la comunitatea energetică

VIRGILIU MIHAILESCU

aprilie 2010

CZU 620.91(478)
M 79

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Mihailescu, Virgiliu

Securitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aderării la
Comunitatea Energetică / Virgiliu Mihailescu; Fundația Soros-Moldova. –
Ch.: „Bons Offices”, 2010. – 64 p.

200 ex.

Editare și tipar: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”

Opiniile exprimate în acest studiu reflectă poziția autorului și nu reprezintă în mod neapărat
punctul de vedere al instituției finanțatoare.

Cuprins

Lista abrevierilor	5
Rezumat.....	6
I. INTRODUCERE.....	9
II. SECURITATEA ENERGETICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: GENERALITĂȚI.....	10
2.1 Definiția securității energetice	10
2.2 Conceptul de securitate energetică în Republica Moldova	10
III. SECTORUL ENERGETIC AL REPUBLICII MOLDOVA	13
3.1 Reformarea sectorului energetic.....	13
3.1.1 Restructurarea sectorului petrolier și al combustibilului solid	13
3.1.2 Restructurarea sectorului electroenergetic.....	14
3.1.3 Restructurarea sectorului gazelor naturale.....	15
3.1.4 Noul cadru de reglementare a sectoarelor energiilor de rețea	16
3.1.5 Liberalizarea piețelor energiei de rețea.....	17
3.1.6 Modelul de piață în sectorul electroenergetic.....	18
3.1.7 Modelul de piață în sectorul gazelor naturale	20
3.1.8 Liberalizarea piețelor energiilor de rețea din Republica Moldova.....	22
3.2 Cooperarea externă în domeniul energetic	24
3.2.1 De la Memorandumurile Atena la Tratatul Comunității Energetice	25
3.2.2. Participarea Republicii Moldova la Tratatul Comunității Energetice	26
IV. REPUBLICA MOLDOVA ȘI TRATATUL COMUNITĂȚII ENERGETICE	27
4.1 Angajamentele statelor contractantela TCE	27
4.1.1 Extinderea acquis-ului comunitar.....	28
4.1.2 Mecanismul piețelor energiilor de rețea	29
4.1.3 Crearea pieței energetice comune	29
4.2 Implementarea TCE de către Republica Moldova: acquis-ul comunitar	29
4.3 Implementarea TCE de către Republica Moldova: integrarea la piața regională de energie electrică	35
4.3.1 Racordarea la rețelele electrice regionale	36
4.3.1.1 Cerințe tehnice.....	37
4.3.1.2 Potențialele costuri și modalități de finanțare	38
4.3.1.3 Cerințe nontehnice	39
4.3.2 Implementarea TCE de către Republica Moldova: crearea pieței comune.....	39

4.3.2.1	Modelul pieței regionale angro de energie electrică.....	39
4.3.2.2	Implementarea modelului pieței regionale în Republica Moldova	40
4.3.2.3	Opțiuni alternative privind crearea pieței pentru ziua următoare	42
4.4	Integrarea la piața regională de gaze naturale.....	43
4.4.1	Piața regională a gazelor naturale	43
4.4.2	Participarea Republicii Moldova la piața regională de gaze naturale	44
4.5	Impactul implementării angajamentelor TCE	45
4.5.1	Impactul integrării la piața regională de energie electrică.....	46
4.5.2	Impactul integrării la piața regională de gaze naturale.....	47
4.5.3	Accesibilitatea resurselor energetice pentru consumatori	47
4.6	Recomandări privind acțiunile de implementare a TCE	48
V.	SECURITATEA ENERGETICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: RECOMANDĂRI	49
5.1	Sector energetic integrat contra sector energetic integral	49
5.2	Amenințări la adresa securității energetice.....	49
5.3	Aderarea la TCE și securitatea energetică	50
5.4	Aspecte prioritare în asigurarea securității energetice.....	51
5.5	Măsuri recomandate pentru sectorul energetic.....	51
VI.	CONCLUZII	53
	Bibliografie	54
	Anexe	55
	Anexa I. Matricea I. Transpunerea acquis-ului comunitar	55
	Anexa II. Matricea II. Integrarea la piețele energiilor de rețea	60
	Anexa III. Glosar de termeni.....	64

Lista abrevierilor

ANPC	Agenția Națională pentru Protecția Concurenței
ANRE	Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică
APL	Autoritățile publice locale
ATP	Accesul terței părți
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CET	Centrala electrică cu termoficare
CERSM	Centrală electrică raională de stat moldovenească
CSI	Comunitatea Statelor Independente
ECRB	<i>Energy Community Regulatory Board</i>
ENTSOE	<i>European Network of Transmission System Operators for Electricity</i>
ERGEG	<i>European Regulators Group for Electricity and Gas</i>
GNL	Gaze naturale lichefiate
IFI	Instituții financiare internaționale
HG	Hotărârea Guvernului
LEA	Linie electrică aeriană
MORM	Monitorul Oficial al Republicii Moldova
NHE	Nod hidroelectric
ONP	Operatorul național al pieței
OPS	Obligație de serviciu public
OST	Operatorul sistemului de transport
OSD	Operatorul sistemului de distribuție
RED	Rețele electrice de distribuție
RM	Republica Moldova
SEE CAO	<i>South East European Coordinated Auction Office</i>
SEI CSI	Sistemul electroenergetic integrat al CSI
TCE	Tratatul cu privire la crearea Comunității Energetice
UCTE	<i>Union for Coordination of Production and Transmission of Electricity</i>

Rezumat

De la declararea independenței, preocupările autorităților Republicii Moldova în ceea ce privește asigurarea securității energetice au fost concentrate asupra asigurării furnizării de resurse energetice și garantarea unor prețuri mici la acestea, începând cu proiectele de infrastructură, care ar asigura independența energetică (construcția unui terminal petrolier și numeroasele hotărâri de guvern privind construcția unor centrale electrice pe malul drept al Nistrului), până la implicarea guvernului în activități comerciale (cum ar fi furnizarea angro de energie electrică și extinderea rețelelor de distribuție a gazelor naturale). În același timp, amenințările mult mai grave la adresa securității energetice, cum ar fi consumul inadecvat de resurse energetice determinat de cultura și infrastructura sovietică de consum energetic în condițiile unor prețuri mondiale la resursele energetice și accesibilitatea acestora pentru consumatorii cei mai săraci, au fost practic ignorate. Și asta în condițiile în care executivul este instituția cu cea mai proastă capacitate de asigurare a furnizării continue, la prețuri mici a resurselor energetice, neputând depăși gradul de eficiență prin care concurența de piață poate identifica și implementa soluții de asigurare a furnizării la prețuri mici. În același timp, executivul este instituția cea mai în măsură să promoveze reducerea intensității energetice și singura instituție care poate asigura accesibilitatea resurselor pentru consumatorii cei mai săraci.

Problema consumului inadecvat de resurse energetice și asigurarea accesului la resurse pentru consumatorii cei mai săraci – prerogativă a executivului. Asigurarea furnizării resurselor energetice la prețuri mici – prerogativa concurenței de piață.

Asigurarea securității energetice depinde foarte mult de modul în care aceasta este înțeleasă de factorii de decizie și de felul în care este conceput

sectorul energetic al RM. Ideea creării, în limitele teritoriale ale RM, a unui sector energetic integral și independent în baza infrastructurii sovietice moștenite nu este suportată nici de realitățile economice, nici de cele geopolitice ale țării. Chiar dacă RM ar avea o economie dezvoltată și pământ care să fie mai bun pentru găzduirea unor obiecte energetice de anvergură (de exemplu, o centrală nucleară sau un terminal GNL), decât pentru agricultura performantă, crearea unui sector energetic integral și independent tot ar fi nesustenabilă în condițiile în care Moldova este înconjurată de sisteme energetice dezvoltate, fiind poziționată pe traseele de tranzit regional al surselor energetice și angajată în procesul de integrare la Uniunea Europeană. Securitatea energetică a Republicii Moldova poate fi asigurată mult mai eficient prin integrarea infrastructurii existente la piețele regionale, decât prin crearea unui sector energetic integral, autosuficient și independent.

Renunțarea la ideea creării, în limitele teritoriale ale RM, a unui sistem energetic independent în favoarea integrării sectoarelor energiei de rețea la piețele regionale.

Reformele economice liberale de la sfârșitul anilor 1990, al căror motou principal a fost introducerea concurenței de piață și atragerea investițiilor private prin denaționalizare, au determinat implementarea principiilor pieței competitive și în sectoarele energetice. Divizarea monopolurilor vertical integrate în funcție de activități, demonopolizarea piețelor, substituirea aranjamentelor administrative și a prețurilor de stat prin contracte bilaterale și tarife stabilite de o autoritate de reglementare independentă, în baza costurilor reale, au pus bazele unor modele de piață în sectoarele energetice. Reformele întreprinse în sectorul petrolier și cel al combustibilului solid au dus la crearea unor piețe

competitive funcționale, ceea ce nu s-a întâmplat în sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale, unde crearea unor asemenea piețe a fost împiedicată de limitările structurale determinate de configurația infrastructurii existente. Condiția de bază pentru introducerea concurenței de piață în sectoarele energiilor de rețea este pluralitatea producătorilor, iar sectorul electroenergetic din RM are acces doar la două surse competitive de generare – CERSM și importurile din Ucraina, care, fiecare în parte, poate acoperi deficitul de sarcină electrică, în timp ce sectorul gazelor naturale are acces doar la o singură sursă de furnizare – cea a „Gazprom”-ului, din cauza accesului discriminativ la conducta gestionată de concern.

Introducerea modelelor de piețe deschise în sectoarele energetice în urma reformelor liberale din anii 1990 au rezultat în dezvoltarea unor piețe competitive funcționale din sectoarele petrolier și al combustibilului solid. Limitările structurale ale pieței energiei electrice și gazelor naturale restricționează introducerea concurenței de piață în aceste sectoare.

În cazul RM, cea mai rezonabilă cale de atingere a unei pluralități a surselor de producție, necesare pentru introducerea concurenței de piață, este integrarea în sistemele energetice mai mari. Piețele regionale de energie electrică și gaze naturale în proces de creare în cadrul Comunității Energetice din Europa de Sud- Est prezintă soluția naturală în acest sens, având în vedere opțiunea politică de integrare la Uniunea Europeană și faptul că statele din Europa de Sud-Est se pot integra în piața energetică internă a UE doar prin integrarea la piețele energetice regionale. Participarea la Comunitatea Energetică realizează două obiective-cheie: asigură condițiile necesare pentru introducerea concurenței de piață în sectoarele energiei de rețea și asigură diversificarea accesului la resurse energetice. Atingerea acestor două obiective constituie punctul inițial în asigurarea securității energetice – diversificarea furnizărilor de resurse energetice. Introducerea concurenței de piață într-un cadru extins al piețelor regionale va răspunde cel mai bine la întrebarea de aproape două decenii din agenda executivului moldovean: „cum asigurăm furnizarea de resurse energetice la prețuri mici?”, astfel încât responsabilitatea principală în asigurarea furnizării energiei și a unor prețuri competitive

să fie transferată mecanismelor pieței competitive, organele administrative intervenind doar în situații excepționale.

Soluția pentru limitările structurale ale piețelor energiilor de rețea care împiedică introducerea concurenței de piață este integrarea în piețele regionale din cadrul Comunității Energetice, care, de asemenea, va duce la diversificarea accesului la resursele energetice.

În schimb, întrebările ce rămân nesoluționate: „cum asigurăm un consum adecvat al resurselor?” și „cum asigurăm accesul consumatorilor cei mai săraci la aceste resurse?”, urmează să urce pe primele poziții ale agendei guvernamentale vizavi de sectorul energetic. Mai mult decât atât, eficiența energetică urmează a fi ridicată la rangul de cauză națională.

În acest context am putea estima că principalele amenințări la adresa securității energetice a RM sunt: i) consumul neadecvat al resurselor energetice; ii) singularitatea surselor de furnizare a energiei; și iii) lipsa unui mecanism de asigurare a accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii săraci. Răspunsul la prima amenințare ar putea consta în ajustarea infrastructurii și a culturii de consum energetic la posibilitățile economice ale țării și la standardele europene ale eficienței, și asta, în primul rând, în raport cu sectorul energetic, cel mai mare consumator industrial de resurse importate. Răspunsul la cea de-a doua amenințare constă în introducerea concurenței de piață și în accesul la noi surse de furnizare, asigurarea acestora fiind facilitată prin aderarea la Comunitatea Energetică. Răspunsul la a treia amenințare va cere schimbarea modului de abordare a problemei privind asigurarea accesibilității resurselor energetice. În loc să lupte cu morile de vânt și să urmărească cauza unor tarife mici, pe care nu le poate asigura numai dacă ar avea capacitatea să influențeze prețurile mondiale la sursele energetice sau dacă ar primi cadouri ocazionale din partea unor state cu exces de resurse, executivul ar trebui să se limiteze la asigurarea accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii cei mai săraci. Un astfel de mecanism urmează să aplice instrumente de piață nontarifare, cum ar fi compensațiile nominative acordate prin sistemul de asistență socială doar persoanelor cu venituri mici.

Concluziile principale ale Studiului:

-
- *Integrarea la piețele regionale din cadrul Comunității Energetice reprezintă singura modalitate pentru RM de integrare la UE în ceea ce privește sectorul energiei de rețea și presupune transpunerea acquis-ului comunitar, racordarea la rețelele regionale, adoptarea modelului piețelor regionale.*
 - *Legislația națională este armonizată la acquis-ul comunitar, necesitând anumite ajustări și completări legate, în principal-referitor la introducerea modelului piețelor regionale ale energiei de rețea. Participarea la piețele regionale depinde de racordarea la rețelele regionale.*
 - *Pentru rețeaua electroenergetică aceasta presupune interconectarea sincronă cu zona ENTSOE, proces estimat să dureze peste șapte ani, începând cu 2008, iar pentru rețeaua de gaze naturale aceasta presupune extinderea interconexiunii cu rețeaua de transport din România.*
 - *În condițiile în care cele două surse competitive de generare a energiei electrice – CERSM și importurile din Ucraina pot acoperi, fiecare în parte, deficitul de sarcină, crearea unei piețe competitive la nivel de generare în sectorul electroenergetic din Moldova nu pare a fi realizabilă. Liberalizarea totală a pieței de furnizare a energiei electrice urmează a fi sincronizată cu procesul de racordare la rețelele regionale prin interconectare sincronă la zona ENTSOE (UCTE), care poate depăși termenul-limită stabilit prin lege – anul 2015.*
 - *Liberalizarea piețelor de vânzare cu amănuntul presupune renunțarea la aprobarea tarifului pentru consumatorul final, fiecare furnizor stabilind propriul preț al serviciilor, ceea ce va cere consolidarea capacității ANPC și ANRE de supraveghere a concurenței de piață.*
 - *Integrarea la piața regională de energie electrică odată cu racordarea la rețelele ENTSOE cere implementarea modelului pieței pentru ziua următoare, care să coexiste cu modelul contractării bilaterale, implementarea unui nou mecanism de echilibrare și decontare, desemnarea unui operator național al pieței și excluderea oricăror taxe vamale sau restricții la comerțul transfrontalier cu energie.*
-
- *Introducerea concurenței de piață în sectoarele energiei de rețea cere excluderea rolului executivului în calitate de participant la piață fie prin denaționalizarea, fie prin concesionarea întreprinderilor de generare, furnizare și distribuție a energiei electrice și întreprinderilor de furnizare și distribuție a gazelor naturale. Întreprinderile de transport și dispecerizare urmează a fi menținute în patrimoniul și gestiunea statului, inclusiv în sectorul gazelor naturale.*
 - *Separarea efectivă a operatorilor rețelelor de transport urmează a fi asigurată prin separarea acestora la nivel de proprietar de activitățile de generare, furnizare și distribuție, după cum prevede Pachetul energetic 3 al UE.*
 - *Implementarea mecanismului ATP presupune înlăturarea procedurii de aprobare de către guvern a accesului la rețeaua de transport în vederea exporturilor, conform Regulamentului de import, export și tranzit al energiei electrice. Accesul la rețea poate fi refuzat de OST doar din motive tehnice.*
 - *Reabilitarea CET-urilor prin re tehnologizare în vederea atingerii indicilor de eficiență energetică și conservare a energiei prevăzute de Directiva cogenerării; extinderea capacității CET-urilor doar în cazul majorării sarcinii termice a sistemelor de încălzire centralizată.*
 - *Desemnarea unui reprezentant permanent al ministerului de resort și al ANRE în Grupul permanent la nivel înalt și, respectiv, Consiliul de reglementare adin cadrul Comunității Energetice.*
 - *Promovarea includerii proiectelor de interconexiuni cu rețelele regionale (conducta de gaze Ungheni-Iași, LEA Strășeni-Iași și altele) în Lista proiectelor investiționale elaborată în cadrul Comunității Energetice.*
 - *Coordonatele dezvoltării sectorului energetic urmează a fi: 1) reabilitarea infrastructurii; 2) racordarea la rețelele regionale din cadrul Comunității Energetice; 3) introducerea concurenței de piață pe segmentul furnizării; 4) promovarea măsurilor de gestionare a cererii; 5) promovarea surselor regenerabile de energie.*
-

I. Introducere

Aderarea RM la Tratatul privind crearea Comunității Energetice (în continuare – Tratat sau TCE) prevede integrarea pieței energiei electrice și a gazelor naturale la piețele energetice regionale din Europa de Sud-Est. Acest proces are un impact semnificativ asupra securității energetice a RM. Prezentul raport reprezintă o tentativă de analiză a procesului de aderare la Comunitatea Energetică atât din perspectiva soluțiilor pe care acesta le oferă pentru asigurarea securității energetice, cât și din perspectiva provocărilor pe care le prezintă pentru sectorul energetic al RM. Securitatea energetică a RM în contextul aderării la TCE este examinată prin prisma analizei reformelor întreprinse în sectorul energetic, a cerințelor față de statele contractante la TCE, a măsurilor regulatorii și de infrastructură necesare pentru integrarea RM la piețele energetice regionale. Obiectul analizei îl

constituie, în principal, sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale, după cum obiectul principal al TCE este formarea unor piețe regionale de energie electrică și gaze naturale, denumite împreună piețe ale energiilor de rețea. Respectiv, secțiunea a III-a include analiza reformelor în sectoarele energiei de rețea și prezintă modelele de piață înființate în urma reformelor din RM. Secțiunea a IV-a analizează implementarea de către RM a prevederilor TCE din perspectiva transpunerii acquisului comunitar și a constituirii mecanismului de funcționare a pieței regionale și a celei energetice comune. Secțiunea a II-a și a V-a include discuțiile privind modul de concepere a securității energetice odată cu aderarea la Comunitatea Energetică și include recomandări privind măsurile de asigurare a securității energetice, precum și strategia de dezvoltare a acestui sector energetic.

II. Securitatea energetică a Republicii Moldova: Generalități

2.1 Definiția securității energetice

Securitatea energetică este un termen-umbrelă ce nu are o definiție unică general acceptată. Există diferite dimensiuni ale conceptului de securitate energetică, printre care *dimensiunea economică* – care se referă la diversitatea furnizărilor de energie și volatilitatea redusă a prețurilor; *dimensiunea ecologică* – care se referă la tehnologiile ce utilizează resursele energetice, sau *dimensiunea socială* – care tratează aspectele accesului la resursele energetice de către cei săraci. Relativitatea conceptului de securitate energetică se datorează, nu în ultimul rând, și faptului că securitatea energetică este definită în funcție de particularitățile sistemelor energetice concrete. Spre exemplu, pentru sistemele cu exces de surse energetice securitatea energetică înseamnă siguranța accesului la piețele de consum, și invers, pentru statele cu deficit de surse energetice aceasta înseamnă accesul la sursele de furnizare. Având în vedere relativitatea conceptului de securitate energetică, studiul de față va considera securitatea energetică din perspectiva amenințărilor la adresa acesteia. De asemenea, vor fi luate în considerare elementele tradiționale ale securității energetice – centrele de cerere, sursele de furnizare, aspectele geopolitice, structurile pieței și instituțiile sectorului, precum și principiile securității energetice, o definiție a cărora este prezentată în tabelul de mai jos.

„Zece principii ale securității energetice:

1. *Diversificarea surselor de furnizare a energiei reprezintă punctul inițial al securității energetice;*
2. *Există doar o singură piață a petrolului;* 3. *Este important să existe o „limită a securității” care să conste din capacitate disponibilă, stocuri de urgență și un surplus de infrastructură esențială;*

4. *Bazarea pe piețe flexibile și evitarea tentației de microadministrare a acestora poate facilita ajustarea rapidă și minimizarea pagubelor pe termen lung;* 5. *Conștientizarea la toate nivelurile a importanței interdependenței reciproce între companii și guverne;* 6. *Susținerea relațiilor între furnizori și consumatori în vederea recunoașterii interdependenței reciproce;* 7. *Crearea unui cadru pro-activ al securității fizice, care să implice atât producătorii, cât și consumatorii;* 8. *Informarea calitativă a societății înainte, pe durata și după apariția unei probleme;* 9. *Investirea cu regularitate în schimbarea tehnologică din cadrul industriei;* 10. *Angajarea față de cercetare, dezvoltare și inovație pentru balanța energetică și tranziții pe termen lung”.*

Daniel Yergin, *Energy Security and Markets*

2.2 Conceptul de securitate energetică în Republica Moldova

Analizând acțiunile și măsurile luate de Guvernul RM în sectorul energetic de la declararea independenței până în prezent, putem spune că acesta întotdeauna și-a pus două întrebări principale: cum asigurăm furnizarea (re)surselor energetice (produse petroliere, gaze naturale, combustibil solid, energie electrică și termică) și cum asigurăm prețuri mici la aceste (re)surse. Răspunsurile la prima întrebare au fost multiple, variate, și nu de puține ori, contradictorii, dar aproape toate au avut la bază ideea independenței sectorului energetic al RM. Construcția unui terminal petrolier, concesionarea explorării surselor de țiței și gaze naturale și numeroasele hotărâri de guvern privind construcția unor centrale electrice noi sunt doar câteva exemple de acțiuni îndreptate spre crearea unui sector energetic integral și autosuficient. Răspunsul la a doua întrebare a fost subvenționarea de stat a prețurilor, dar, odată ce acest răspuns a

după la criza energetică din a doua jumătate a anilor 1990, s-a renunțat la subvenționare. Cu toate acestea, eforturile Guvernului au fost orientate spre asigurarea unor prețuri mici și încercări de stopare a majorării lor.

Securitatea energetică este concepută în principal ca asigurare a furnizării resurselor energetice și prețurilor mici la acestea. O astfel de abordare a securității energetice nu corespunde realităților RM și este specifică unor țări cu exces de surse energetice proprii, cum ar fi fosta Uniune Sovietică sau Federația Rusă, unde statul asigură continuitatea furnizării de resurse energetice la prețuri mici. Referința la fosta Uniune Sovietică și Federația Rusă nu este întâmplătoare, pentru că modul în care este concepută securitatea energetică în RM – cât mai multe surse la prețuri cât mai mici – este propriu unor state independente din punct de vedere energetic, pe când realitățile RM sunt determinate de dependența aproape totală de sursele energetice importate și de vulnerabilitatea pronunțată a economiei față de fluctuațiile prețurilor la sursele energetice, precum și de faptul că infrastructura energetică moștenită de la URSS nu formează un sistem energetic integral. Insistența Guvernului RM a asupra unor acțiuni îndreptate spre crearea unui sistem energetic integral și controlul prețurilor la sursele energetice nu rezolvă problemele securității energetice. Asta pentru că economia RM nici nu-și poate permite, nici nu are nevoie de un sistem energetic integrat, iar eforturile de micșorare a prețurilor vor fi întotdeauna inutile în condițiile în care Guvernul RM nu poate influența nivelul prețurilor la țitei și, respectiv, la gazele naturale. Așadar, Guvernul RM urmează să schimbe modalitatea de abordare a securității energetice și, în loc să se întrebe „cum asigurăm furnizarea continuă a resurselor energetice?” și „cum asigurăm prețuri mici la aceste surse?”, trebuie să se preocupe de întrebarea „cum reducem consumul de surse energetice convenționale?” și „cum garantăm accesul la sursele energetice pentru consumatorii săraci?”. Schimbarea întrebărilor primare nu înseamnă excluderea preocupărilor legate de asigurarea furnizărilor de energie la prețuri mici, ci doar inversarea priorităților. Mai mult decât atât, problema asigurării furnizărilor de energie la prețuri mici poate fi soluționată de concurența de piață mult

mai eficient și pe termen lung, decât o poate face guvernul. Astfel, ar fi mult mai eficace dacă guvernul ar lăsa concurența de piață să vină cu soluții pentru furnizarea resurselor energetice, prin asigurarea condițiilor necesare dezvoltării concurenței de piață, or, în cazul RM, executivul are mai multe șanse de succes în influențarea consumului de surse energetice, decât în influențarea prețului și accesului la astfel de surse energetice. Aceasta, în special având în vedere potențialul RM în ceea ce privește trecerea de la cultura și infrastructura sovietică de consum energetic la cultura și infrastructura de consum caracteristică unui stat fără de surse energetice convenționale proprii. Concluzia este că guvernul trebuie să se preocupe de acele problemele de securitate energetică ce nu pot fi soluționate în alt mod decât prin propriile acțiuni, cum ar fi problema reducerii intensității energetice în economie, susținerea dezvoltării surselor regenerabile de energie și asigurarea accesibilității energiei pentru consumatorii săraci.

Preocupările guvernului legate de asigurarea securității furnizării de energie electrică trebuie să se limiteze la crearea cadrului necesar pentru introducerea concurenței de piață. În condițiile RM asta înseamnă, în primul rând, ca guvernul să renunțe la rolul de participant la piață, în special, în ceea ce privește furnizarea energiei. Spre exemplu, faptul că guvernul se ocupă de comercializarea energiei electrice, a combustibilului solid, a gazelor naturale nu numai că nu duce la soluționarea problemelor securității energetice, ci, dimpotrivă, inhibă dezvoltarea mecanismelor care, prin natura lor, pot asigura securitatea furnizării și eficientizarea prețurilor și anume concurența de piață. Dat fiind faptul că particularitățile concurenței pe piața de energie electrică și gaze naturale cer o anumită configurație a infrastructurii și, în primul rând, accesul la cât mai multe surse diferite de generare și, respectiv, producție, responsabilitatea guvernului se extinde spre promovarea dezvoltării infrastructurii necesare. În RM unde infrastructura energetică moștenită de la URSS nu formează sisteme energetice integrale, fiind concepută ca parte a unui sistem ce depășea hotarele teritoriale ale republicii, dezvoltarea infrastructurii trebuie să urmărească integrarea în sistemele energetice dezvoltate din vecinătate, și nu crearea unor sisteme energetice integrale, autosuficiente în

limitele teritoriale ale RM. Pe lângă faptul că economia Moldovei este prea mică pentru proiecte energetice de anvergură, care ar asigura securitatea și independența furnizării de energie, solul din RM poate fi utilizat mult mai eficient în agricultura performantă sau în turismul rural, decât pentru găzduirea unor obiecte energetice de proporții, cum ar fi centralele nucleare sau terminalele pentru gaze naturale lichefiate.

Soluția de principiu pentru sectoarele energiilor de rețea este integrarea infrastructurii electroenergetice și a gazelor naturale la sistemele energetice vecine. Doar așa ar putea fi create condițiile pentru introducerea concurenței pe piața energiei electrice și a gazelor naturale, căreia să i se poată transfera o mare parte din responsabilitatea de asigurare a furnizării cu resurse energetice. Drept urmare guvernul își va îndrepta eforturile și resursele spre stimularea eficienței energetice, promovarea dezvoltării surselor regenerabile de energie, promovarea durabilității și protecției climei, precum și asigurarea accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii săraci.

Având în vedere opțiunea politică a RM de aderare la Uniunea Europeană, soluția evidentă pentru integrarea sistemelor energiilor de rețea este raccordarea la piața energetică internă a Uniunii Europene. Mecanismul prin care piețele de energie electrică și gaze naturale din Europa de Sud-Est se pot integra la piața comună a UE îl reprezintă Comunitatea Energetică din Europa de Sud-Est. Pe lângă aceasta, însăși participarea RM la Comunitatea Energetică și integrarea sectorului energetic pe piețele regionale din Europa de Sud-Est reprezintă un răspuns la problemele securității energetice a țării. Totodată, integrarea la piețele energetice implică schimbări esențiale ale modelului piețelor de energie electrică și gaze naturale din RM, ceea ce, la rândul său, prezintă provocări la adresa securității energetice. Aceste provocări urmează a fi identificate în baza analizei din secțiunile următoare asupra pieței energiei electrice și a gazelor naturale din RM în raport cu cerințele TCE și cu procesul de integrare pe piețele regionale. În ultima secțiune a studiului vom reveni la discuția privind securitatea energetică a RM.

III. Sectorul energetic al Republicii Moldova

Industria energetică din RM a fost concepută în perioada sovietică ca parte componentă a unor sisteme energetice integrate la nivelul fostei URSS, infrastructura fiind proiectată și construită luând în considerare alți factori decât crearea unui sector energetic integral în limitele teritoriale ale RM. Acest lucru este cel mai evident în sectorul electroenergetic, unde infrastructura existentă nu satisface rigorile unui sistem electroenergetic integral. În ceea ce privește celelalte subsectoare energetice ale RM – cel al gazelor naturale, petrolului și combustibilului solid, infrastructura include în principal activele necesare furnizării energiei, Moldova fiind aproape lipsită de surse energetice convenționale explorabile – petrol, gaze naturale, cărbune etc.¹, importând 98% din necesarul acestora.

3.1 Reformarea sectorului energetic

Din punct de vedere organizațional, infrastructura energetică era exploatată de întreprinderi de stat monopoliste, care funcționau în baza principiului integrării verticale, volumul și prețul producției fiind stabilite pe cale administrativă. Odată cu destrămarea URSS și trecerea la principiile economiei de piață, reorganizarea sectorului energetic devenind iminentă, a urmat modelul aplicat în alte sectoare ale economiei și anume deestatizarea și introducerea liberei concurențe. Deestatizarea a fost realizată prin privatizarea întreprinderilor de stat, mai exact spus, a acțiunilor societăților comerciale în care acestea au fost transformate. Introducerea liberei concurențe s-a făcut prin deschiderea accesului la piață pentru întreprin-

derile private și liberalizarea prețurilor, care sunt stabilite de cererea și oferta de piață. Procesul de restructurare a sectorului energetic a fost determinat de reformarea economiei în ansamblu de la începutul anilor 1990, care s-a bazat pe introducerea modelului de piață competitivă, însă acest proces s-a realizat în mod diferit în fiecare subsector energetic, în funcție de particularitățile acestora. Astfel, evoluțiile în sectorul produselor petroliere și cel al combustibilului solid au fost diferite de cele din sectorul electroenergetic și al gazelor naturale.

3.1.1 Restructurarea sectorului petrolier și al combustibilului solid

Procesul de liberalizare și privatizare a infrastructurii în sectorul petrolier și cel al combustibilului solid a rezultat în crearea unor piețe competitive. Piața de desfacere a fost deschisă, infrastructura existentă a fost privatizată, iar guvernul nu mai stabilește prețurile la produsele petroliere și combustibilul solid – toate acestea au făcut posibilă dezvoltarea rapidă a unor piețe competitive. Însă factorul-cheie care a dus la consolidarea unei piețe competitive în aceste sectoare pare să fi fost faptul că produsele petroliere și combustibilul solid sunt importate, ceea ce înseamnă că prețul producătorului nu poate fi reglementat, iar diversificarea accesului la diferite surse de import înseamnă posibilitatea unei varietăți de prețuri la aceste produse.

Putem estima că în prezent în sectorul produselor petroliere și al combustibilului solid din Republica Moldova s-au constituit piețe competitive funcționale, structura acestora fiind compatibilă cu modelele de piață din Uniunea Europeană, deși

¹ Sursele de petrol și gaze naturale descoperite sunt reduse, astfel încât valorificarea lor nu este în prezent economică.

există spațiu pentru îmbunătățirea lor în ceea ce privește standardele aplicate și gradul de competitivitate al acestora².

3.1.2 Restructurarea sectorului electroenergetic

Introducerea modelului de piață competitivă în sectorul electroenergetic, la fel ca și în sectorul gazelor naturale, a avut o soartă diferită. Și asta nu întâmplător. Problema este că, în mod tradițional, la nivel mondial aceste sectoare au fost considerate monopoluri naturale din cauza particularităților fizice ale energiei electrice și a gazelor naturale. Spre deosebire de petrol și cărbune, acestea nu pot fi furnizate decât prin rețele, în plus energia electrică nu poate fi stocată, iar depozitarea gazelor este limitată. Astfel că, și în cadrul economiilor de piață dezvoltate, la fel ca și în cazul economiilor planificate, sectoarele energiilor de rețea erau dirijate de întreprinderi monopoliste vertical integrate, urmare a conceperii acestor piețe drept monopoluri naturale. Secțiunea 3.1.5 care urmează include generalități despre procesul de liberalizare a sectoarelor energiilor de rețea venind să faciliteze analiza reformelor realizate în segmentele economice respective din RM.

RM a ales să restructureze sectoarele energiilor de rețea după modelul occidental, lansând o serie de reforme orientate spre liberalizarea pieței. În cazul Moldovei, adoptarea modelului de piață competitivă a fost determinată mai mult de tendințele generale ale reformelor economice din anii 1990, decât de ideea creării unor piețe competitive de energie electrică și gaze naturale. Se pare că deatazarea și atragerea investițiilor prin privatizare au constituit factorii decisivi pentru introducerea modelului de piață liberalizată în aceste sectoare, iar imboldul spre reforme l-a dat criza energetică din RM care s-a agravat la sfârșitul anilor 1990.

² Un factor determinant în această privință ar fi înlăturarea deficiențelor supravegherii regulatorii. Autoritatea de protecție a concurenței a fost constituită abia în anul 2007, la un deceniu de la crearea pieței produselor petroliere și a pieței combustibilului solid, iar autoritatea de reglementare în domeniul energetic nu are capacitățile necesare în ceea ce privește protecția concurenței din punctul de vedere al atribuțiilor sale.

„Total dependentă de energia importată, Moldova s-a dovedit incapabilă să plătească pentru combustibili la prețurile internaționale care creșteau rapid. Datoriile către furnizorii externi de petrol și gaze s-au extins, iar consumul de electricitate pe cap de locuitor a scăzut la cele mai joase niveluri din Europa – 51 kWh pe lună în 2001, o pătrime din consumul mediu în Europa și Asia Centrală. Până în 1998, tarifele energetice rezidențiale erau mici, iar veniturile din sector nu mai acopereau costurile importurilor. Guvernul subvenționa tarifele și acoperea datoriile, dar și consumatorii au plătit un preț. Deși accesul era universal, acesta era raționalizat, multe localități din afara capitalei având energie electrică doar câteva ore pe zi. Electricitatea era adesea întreruptă fără preîntâmpinare”. The World Bank, Sharing Power: Lessons Learned From the Reform and Privatisation of Moldova’s Electricity Sector. Poverty and Social Impact Analysis, 2004.

La sfârșitul anilor 1990 au fost întreprinse o serie de măsuri prin care concerenele de stat (fostele asociații de producție sovietice) „Moldovagaz” și „Moldenergo” au fost restructurate, corporatizate și scoase la privatizare. Concernul „Moldenergo” a fost reorganizat în 1997, fiind create societăți comerciale care au obținut licențe individuale pentru tipul de activități întreprinse. Pe segmentul activităților de generare au fost licențiate S.A. CET-1, S.A. CET-2, S.A. CET-Nord, Î.S. NH Costești; de distribuție – S.A. RED-Nord, S.A. RED Nord-Vest, S.A. RED Centru, S.A. RED Sud și S.A. RE Chișinău; de transport și dispecerat – Î.S. „Moldelectrica”³. Deși hotărârea guvernului privind statutul Companiei de Stat „Moldenergo”⁴ include în lista întreprinderilor din componența sa și CERS Moldovenească (Centrala de la Cuciurgan) și rețelele electrice din Transnistria, hotărârea guvernului privind reorganizarea companiei „Moldenergo”⁵ omite să menționeze întreprinderile situate în Transnistria.

Privatizarea. Motoul principal al reformelor de la sfârșitul anilor 1990 a fost atragerea investițiilor

³ Inițial, în urma reorganizării din 1997 a fost creată Întreprinderea de Stat „Moldtranselectro” ca operator al rețelei de transport și al dispeceratului central, dar odată cu implicarea în tranzacții de furnizare a energiei electrice, întreprinderea a intrat în incapacitate de plată, și, pentru a proteja activele întreprinderii de urmărirea deținătorilor de creanțe, în anul 2000 a fost creată Î.S. „Moldelectrica” (HG nr. 1000 din 05.10.2000), în a cărei gestiune au fost trecute rețelele de transport și dispeceratul central, Î.S. „Moldtranselectro” devenind o întreprindere de administrare a datoriilor creditoare și debitoare din sectorul energetic.

⁴ HG nr. 193 din 20.03.1995.

⁵ HG nr. 1059 din 13.11.1997.

lor private în vederea reabilitării și modernizării infrastructurii și depășirii crizei energetice. Principalul mecanism de atragere a investițiilor în sector l-a constituit privatizarea de către un investitor strategic, astfel că, imediat după reorganizarea „Moldenergo” a fost lansat procesul de privatizare a acțiunilor RED-urilor și CET-urilor, prin organizarea a câtorva concursuri internaționale deschise, în urma unuia dintre care acțiunile a trei rețele de distribuție – RED Centru, RED Sud și RE Chișinău au fost cumpărate cu 26 milioane de dolari SUA de Compania „Union Fenosa” și cu angajamentul de a investi circa a 56 milioane de dolari SUA în reabilitarea și modernizarea rețelelor de distribuție. Raportat la obiectivele propuse, procesul de privatizare a utilităților electrice nu și-a atins rezultatele scontate. Motivele fiind atât răcirea interesului investitorilor străini față de activele din Europa de Est, cât și reticența guvernelor de după 2001 față de programul de privatizare în sectorul electroenergetic, ce a culminat cu excluderea în 2007 a utilităților electrice din lista întreprinderilor supuse privatizării⁶. Capacitățile de generare, rămânând în proprietatea statului și continuând a fi reglementate, duc o lipsă acută de investiții în reabilitare și modernizare. Aceeași estimare este valabilă și în raport cu rețelele de distribuție rămase în proprietatea statului, cu toate că acestea raportează o reducere semnificativă a pierderilor tehnice, chiar sub nivelul rețelelor privatizate. Rețelele rămase în proprietatea statului au beneficiat de prezența pe piață a unui participant privat, a cărui practică de negociere periodică a tarifului pentru serviciile prestate a fost extinsă și asupra acestor rețele. Pe lângă faptul că tranzacția de privatizare încheiată cu „Union Fenosa” a dus la instaurarea unor practici comerciale moderne, aceasta a pus capăt sistemului barter prin refuzul companiei de a se angaja în cel mai răspândit mod de plată de la sfârșitul anilor 1990 și remonetizarea sectorului energetic.

Prin corporatizarea și licențierea separată în funcție de activități a întreprinderilor din sectorul energetic a fost introdus unul dintre elementele-cheie ale modelului de piață competitivă – separarea funcțională a monopolului vertical integrat.

⁶ Legea nr. 121 din 04.05.2007 privind administrarea și deatazarea proprietății publice abrogă Legea cu privire la proiectul individual de privatizare a întreprinderilor din sectorul electroenergetic.

3.1.3 Restructurarea sectorului gazelor naturale

Infrastructura sectorului de gaze naturale din RM include rețeaua de transport constituită din patru conducte magistrale, cu stații de compresie la Drochia și Tiraspol, și rețeaua de distribuție. Formând un segment al fostului sistem sovietic de furnizare și export a gazelor naturale, rețeaua de conducte magistrale din Moldova face parte din coridorul balcanic al „Gazprom”-ului de tranzit al gazelor naturale. Trei conducte magistrale – Ananiev-Tiraspol-Ismail (ATI), Șebelevka-Donetk-Krivoi Rog-Razdelnoe-Ismail (ȘDKRI) și Razdelnoe-Ismail (RI), asigură tranzitul de gaze naturale spre România și Bulgaria. Conducta Ananiev-Drochia-Cernăuți-Bogorodceni (ADCB) asigură accesul la depozitul de gaze naturale de la Bogorodceni din Ucraina.

La fel ca și în cazul sectorului electroenergetic, monopolul vertical integrat din sectorul gazelor naturale a fost supus reorganizării în vederea privatizării, guvernul elaborând proiectul individual de reorganizare și privatizare a întreprinderilor Concernului de Stat „Moldova-Gaz”⁷. Ceea ce a deosebit însă procesul de reorganizare a sectorului gazelor naturale a fost interesul Gazprom-ului în asigurarea tranzitului gazelor naturale pe direcția balcanică prin conductele magistrale ce traversează RM. Cu câteva luni înainte de aprobarea planului de reorganizare a Concernului „Moldova-Gaz”, guvernul a emis o hotărâre cu privire la crearea societății pe acțiuni mixte moldo-ruse de tip închis „Gazsnabtranzit” (în versiune română) „Aprogas-tranzit”⁸. Acestea îi sunt transmise în gestiune activele întreprinderii republicane a gazoductelor magistrale „Moldovatrangaz” și ale Direcției regionale a gazoductelor magistrale „Tiraspoltrangaz”, capitalul statutar fiind distribuit între S.A. „Gazprom”, 50% + 1 acțiuni, Concernul de stat „Moldova-Gaz” – 27% acțiuni, „Moldovatrangaz” 12% acțiuni și „Tiraspoltrangaz” – 11% acțiuni⁹. Reorganizarea Concernului de Stat „Moldova-Gaz”

⁷ Aprobata prin Hotărârea Parlamentului nr. 611 din 27.10.1995.

⁸ HG nr. 302 din 12.05.1995, MO nr. 033 din 15.06.1995.

⁹ Conform HG nr. 305, contribuția „Gazprom”-ului la capitalul statutar a constat în cedarea dreptului de proprietate asupra conductelor magistrale gestionate de „Moldovatrangaz” și „Tiraspoltrangaz”, obținut de „Gazprom” ca urmare a stingerii datoriei pentru consumul de gaze naturale pentru anul 1994.

a constat în corporatizarea acestuia, fiind create mai multe societăți comerciale separate, printre care Societatea pe Acțiuni „Moldova-Gaz”, Întreprinderea de Transport de Gaze prin Conducente Magistrale „Moldovatransgaz” și întreprinderi de gaze în fiecare raion, care aveau rețele de distribuție a gazelor naturale.

Înstrăinarea patrimoniului S.A. „Moldova-Gaz”. În contextul unei crize energetice acute, cauzate de faptul că tarifele la gazele naturale nu acopereau costurile de achiziție și de acumularea, în consecință, a unor datorii enorme față de „Gazprom” pentru gazele naturale consumate, Guvernul Republicii Moldova a recurs la o serie de măsuri de deblocare a crizei¹⁰. Influențate de situația datoriilor față de „Gazprom”, planurile de privatizare a Societății pe Acțiuni „Moldovagaz” au fost modificate corespunzător, rezultând în convertirea în acțiuni a unei părți din datoriile RM față de „Gazprom”. În 1998 a fost creată societatea pe acțiuni moldo-rusă „Moldovagaz”¹¹, acționari fiind Concernul rusesc „Gazprom”, cu o cotă-parte de 50 la sută din acțiuni, Guvernul Republicii Moldova cu 35,33% la sută din acțiuni, „Tiraspoltransgaz” cu 13,44% și 1,23% aparținând unor persoane fizice. Societatea a fost creată prin comasarea S.A. „Gazsnabtranzit” cu societățile comerciale ale fostului concern de stat „Moldova-Gaz”, în afara întreprinderilor „Incorgaz” și „Gazproiect”.

Astfel, în urma creării S.A. Moldo-Ruse „Moldovagaz”, concernul rusesc „Gazprom” devine proprietar al 50% din acțiunile întreprinderii care include aproape toate activele fostului monopol vertical integrat – concernul de stat „Moldova-Gaz”. Drept urmare, a fost înstrăinat în afara cadrului de privatizare patrimoniul de stat către o companie străină privată, adică fără un preț competitiv și un program investițional. Mai mult decât atât, studii independente au scos în evidență subevaluarea patrimoniului din sectorul gazelor naturale atât la constituirea „Gazsnabtranzit”, cât și a S.A. moldo-

ruse „Moldovagaz”, comiterea unor ilegalități majore prin acordurile de înstrăinare a proprietății în schimbul stingerii datoriilor în detrimentul intereselor statului, precum și faptul majorării în mod artificial a valorii datoriilor RM pentru consumul de gaze în perioada 1994-1997¹².

Reformele inițiate prin reorganizarea monopolurilor vertical integrate au fost continuate de introducerea unui nou cadru de reglementare în sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale, care, în mare măsură, era bazat pe principiile și standardele modelului de piață liberalizată.

3.1.4 Noul cadru de reglementare a sectoarelor energiei de rețea

Scopul noului cadru de reglementare era să introducă principii de piață într-un sector anterior dirijat de un monopol vertical integrat prin ordine administrative și prețuri stabilite de stat. Noul model a deschis accesul pe piață pentru societățile comerciale, a înlocuit ordinele administrative cu contracte bilaterale, iar prețurile stabilite de stat au fost înlocuite cu tarife bazate pe costuri. Legea cu privire la energia electrică nr. 137 din 17.09.1998 și Legea cu privire la gazele naturale nr. 136 din 17.09.1998 au introdus următoarele elemente de bază ale noului cadru de reglementare:

- *Demonopolizarea pieței.* Intrarea pe piață în baza unor criterii nediscriminatorii prin mecanismul de licențiere.
- *Separarea activităților.* Licențierea separată a activităților corespunzător funcțiilor ciclului electric – generare, furnizare, transport, dispecerizare și distribuție¹³ și cel al gazelor naturale – producție, furnizare, transport și distribuție.
- *Relații contractuale.* Interacțiunea între titularii de licențe realizată în baza unor contracte bilaterale, care înlocuiesc ordinele și aranjamentele administrative din cadrul monopolului vertical integrat.
- *Autoritate independentă de reglementare.* Crearea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică – autoritate care este independentă de interesele titularilor de licență și

¹⁰ De exemplu, în baza Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și S.A. „Gazprom” din Rusia privind principiile de reglementare a datoriilor Republicii Moldova pentru gazele naturale livrate de Rusia în anii 1994-1996. Guvernul a emis obligațiuni de împrumut extern de stat în sumă de 140 milioane dolari SUA. Acorduri similare fiind încheiate pentru datoriile acumulate în anii 1996 și 1997, ratificate prin Legea nr. 892 din 23.03.2000.

¹¹ HG nr. 1068 din 21.10.1998.

¹² V. Parlicov, T. Șoitu, *Industria gazului în RM: povara ignoranței și costurile erorilor*, IDIS Viitorul, 2007.

¹³ Este important să observăm că Legea cu privire la energia electrică nr. 137 din 1998 nu era explicită în ceea ce privește separarea funcției de furnizare de cea de distribuție și nici în privința separării operatorului de rețea.

care acordă dreptul de intrare pe piață prin licențiere, elaborează regulile pieței și supraveghează respectarea acestora, arbitrează raporturile dintre titularii de licență și cele dintre titularii de licență și consumatori, stabilește metodologiile de calculare și tarifele la serviciile reglementate. • *Tarife nondiscriminatorii bazate pe costuri*. Introducerea principiului reflectării costurilor la stabilirea tarifelor pentru serviciile reglementate. Calcularea tarifelor în baza unor metodologii prestabilite, ceea ce asigură aplicarea unor tarife nondiscriminatorii față de toți titularii de licență. • *Liberalizarea prețurilor la generare și furnizare*. Introducerea prețurilor de piață la generare, cu excepția așa-numitelor surse reglementate de generare¹⁴ și la serviciile de furnizare.

În ansamblu, aceste elemente introduc un model de piață deschisă ce înlocuiește monopolul vertical integral și aranjamentele administrative în scopul atragerii investițiilor private în sector. Înainte de a analiza modelele de piață introduse în sectoarele energiilor de rețea din RM, vom trece în revistă principiile generale ale modelului pieței deschise de energie electrică și gaze naturale.

3.1.5 Liberalizarea piețelor energiei de rețea

La nivel mondial, procesul de liberalizare a pieței energiei electrice și a gazelor naturale, adică introducerea concurenței de piață, a fost inițiat pentru prima dată în anii 1980, devenind o normă în anii 1990¹⁵. Schimbarea paradigmei industriei energetice, conform căreia calea de la producție la consum nu mai este percepută drept o operație industrială unică, a pus bazele procesului de liberalizare în energetica *downstream*¹⁶. Tradițional, generarea sau producerea, furnizarea¹⁷ (vânzarea-cum-

părarea și facturarea), dispecerizarea (dirijarea sistemului), transportarea (transmiterea la distanțe mari și tensiune/presiune înaltă) și distribuția (transmiterea la distanțe mici și tensiune/presiune joase) energiei electrice, respectiv, a gazelor naturale, era concepută ca o singură operație. Această operație era percepută drept monopol natural din cauza utilizării rețelelor, care nu pot fi decât într-un singur exemplar într-o anumită zonă geografică în primul rând din considerente economice. Conform noii paradigme, nu toate elementele ciclului electric sau al gazelor naturale reprezintă monopoli naturali. Segmentele de generare și furnizare a energiei electrice, respectiv, de furnizare a gazelor naturale urmează a fi deschise concurenței de piață, neexistând vreo rațiune economică pentru a trata aceste activități drept monopol natural și a le exclude astfel de la efectul concurenței de piață, și anume, reducerea prețurilor și creșterea calității serviciilor.

Liberalizarea sectorului electroenergetic înseamnă introducerea concurenței de piață la nivelul capacităților de generare a energiei electrice și la nivelul furnizorilor de energie electrică. Activitățile de transport, dispecerizare și distribuție sunt monopoli naturali și deci, rămân reglementate. În general, un sistem electroenergetic optează pentru liberalizarea pieței electroenergetice în situația în care există un exces de capacitate de generare și este necesară selectarea celor mai eficiente surse, precum și în cazul unui deficit de capacitate de generare, opțiunea liberalizării fiind aleasă pentru a atrage investiții private în generare, adică sporirea numărului de unități de generare. În sectorul gazelor naturale, liberalizarea sectorului *downstream* înseamnă introducerea competiției între furnizori și își are rostul, în principiu, atunci când pot fi accesate câteva surse diferite de producție însă și în cazul accesului la o singură sursă de producție, liberalizarea furnizării duce la evitarea pericolelor integrării verticale.

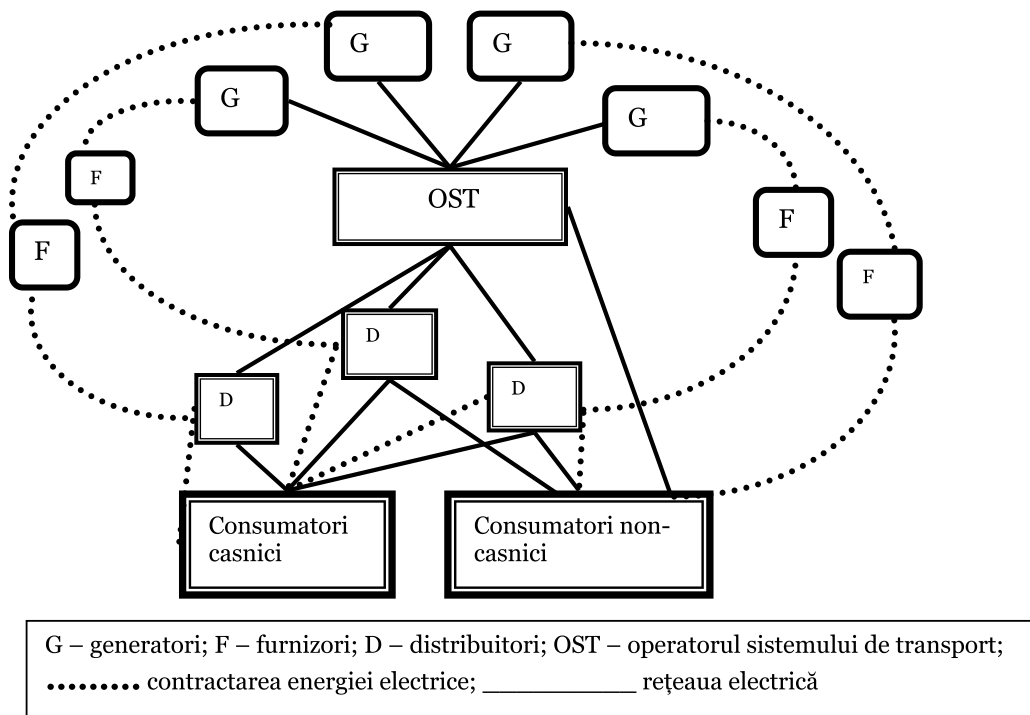
Caracteristicile fizice ale energiei electrice și ale gazelor naturale, cum ar fi dependența de rețele, imposibilitatea stocării sau stocarea limitată în cazul gazelor naturale, impun anumite aranjamente specifice pentru organizarea pieței și permit liberalizarea acesteia la diferite niveluri – nivelul vânzării angro a energiei și nivelul vânzării cu amănuntul. Liberalizarea la nivelul angro

¹⁴ Sursele reglementate de generare includ CET-1, CET-2, CET-Nord, NHE Costești și capacitățile ce utilizează energia regenerabilă, adică prețul, volumul și dispecerizarea energiei electrice produse de aceste capacități de generare nu sunt determinate de cererea și oferta de piață, ci, în mod administrativ, de către ANRE.

¹⁵ Cu excepția segmentului de producție a gazelor naturale, care dintotdeauna a fost competitiv, fiind parte a industriei petroliere și gaze naturale *upstream* (rom. „în amonte”).

¹⁶ rom. „în aval”.

¹⁷ Adeseori activitatea de furnizare include și funcția de contorizare, ceea ce nu este neapărat necesar, contorizare fiind o activitate independentă, care poate fi realizată pe baze competitive, separat de activitatea de furnizare.

Figura 1. Schema pieței liberalizate de vânzare angro a energiei electrice bazate pe contracte bilaterale

(Furnizorii contractează energia electrică de la generatorii aleși de ei și o vând consumatorilor prin intermediul distribuitorilor, care acționează în calitate de agenți de vânzări cu amănuntul).

implică deschiderea spre competiție a segmentului generării, adică furnizorii selectează ofertele capacităților de generare. Condiția necesară pentru liberalizarea pieței angro este separarea¹⁸ activității de generare de cele de transport și furnizare, precum și renunțarea la reglementarea prețului de generare a energiei electrice. Figura de mai sus prezintă structura comercială a unei piețe angro liberalizate.

Presiunea concurențială asupra segmentului de generare și furnizare crește odată cu liberalizarea pieței la nivelul vânzării cu amănuntul, sporind eficiența acestora. Liberalizarea pieței la nivelul vânzării cu amănuntul presupune deschiderea spre competiție a segmentului furnizării, în care consumatorii selectează ofertele de furnizare a energiei electrice. Aceasta implică, în principal: i) separarea activității de furnizare de cea de transport și distribuție; ii) introducerea mecanismului de acces a terților, care nu este altceva decât drep-

tul de a trece energia electrică prin rețea în schimbul unui tarif și cu respectarea condițiilor tehnice; iii) separarea conturilor contabile pentru fiecare activitate în parte; și iv) renunțarea la reglementarea prețului final al energiei electrice și al gazelor naturale pentru consumatori. Schema de mai jos prezintă structura comercială a pieței liberalizate de vânzare cu amănuntul a energiei electrice.

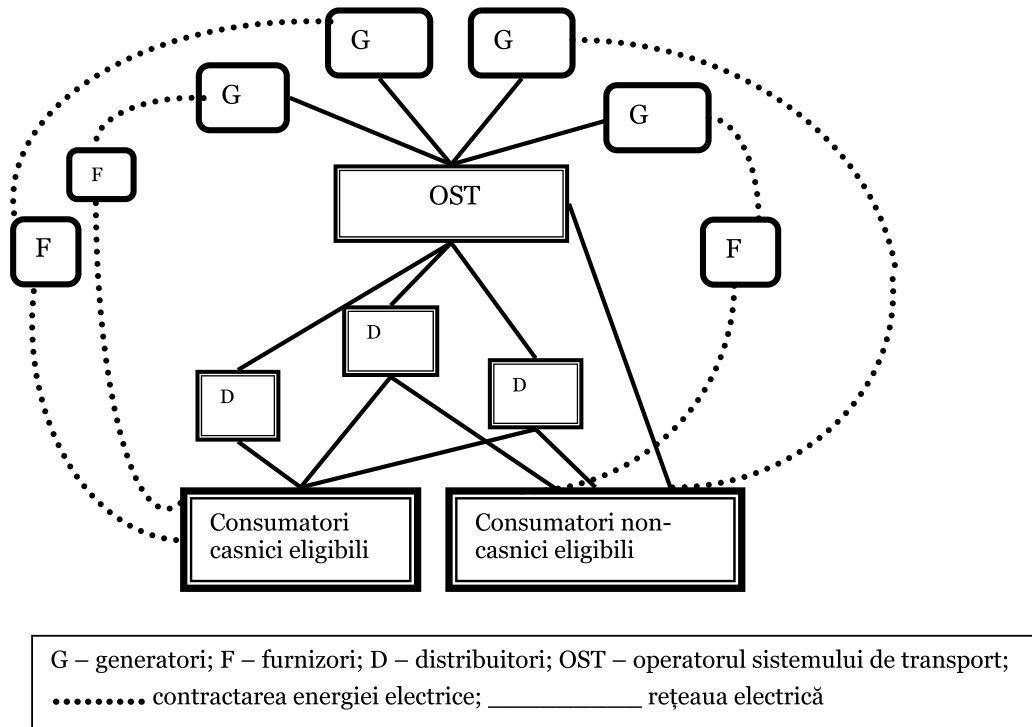
3.1.6 Modelul de piață în sectorul electroenergetic

În linii generale am putea estima că obiectivul reformelor în sectorul energetic din RM privind introducerea principiilor de piață și atragerea investițiilor private a fost atins, deși în măsură limitată. În urma implementării reformelor pe piața energiei electrice din Moldova, modelul de piață are următoarele caracteristici:

Comercializare prin contractare bilaterală. Comerțul cu energie electrică are loc exclusiv în baza contractării bilaterale, în comparație cu piețele vecine din România sau Ucraina unde comercializarea energiei electrice se face, în principal, prin mecanismul ofertării (eng. *pooling*). Aplicarea

¹⁸ Eng. *unbundling*. Separarea se realizează prin mecanismul de licențiere separată a fiecărei activități în parte, care nu permite titularului unei licențe de generare să dețină și o licență de transport.

Figura 2. Schema pieței liberalizate de vânzare cu amănuntul a energiei electrice bazate pe contracte bilaterale.

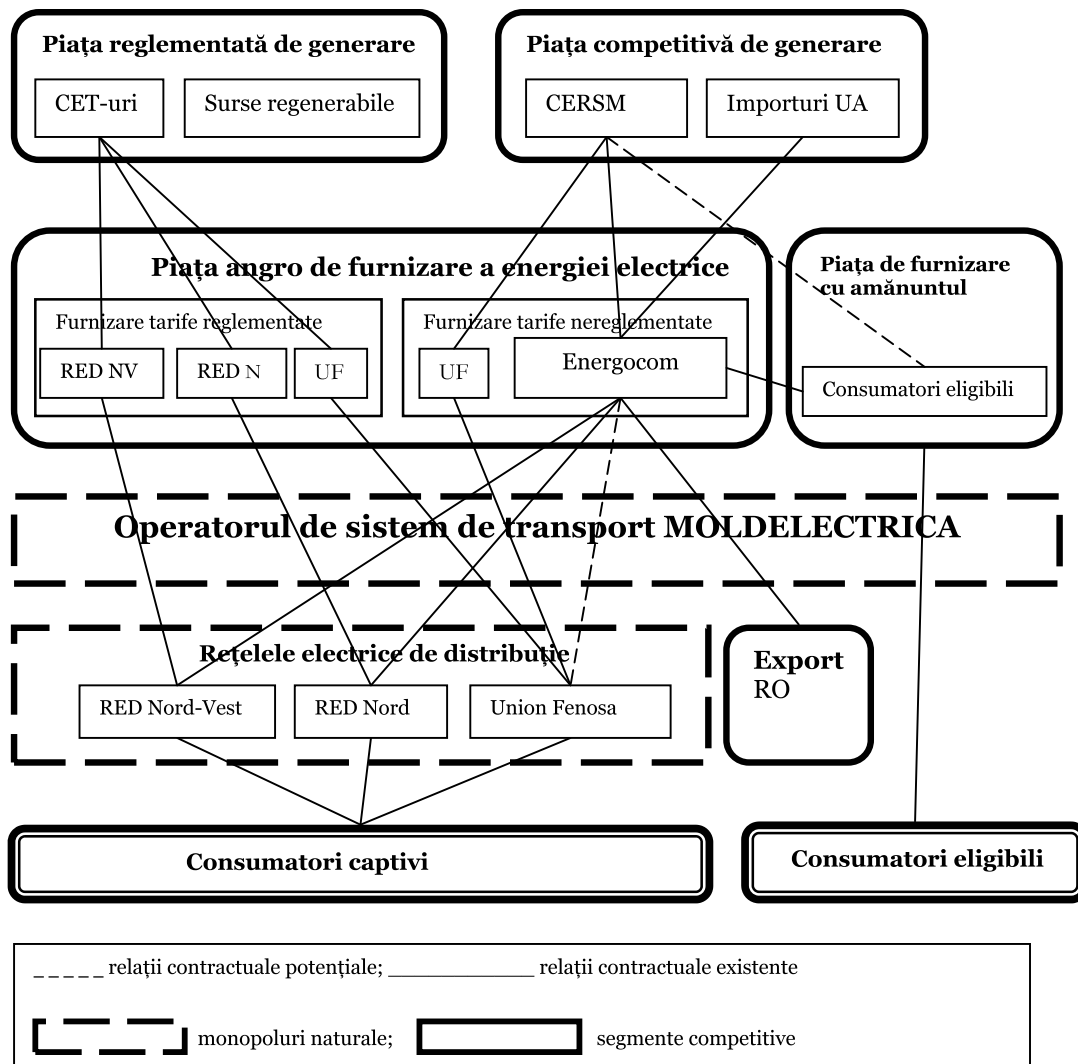

(Consumatorii eligibili¹⁹ contractează energia electrică de la furnizorii aleși de ei sau direct de la generatori, devenind propriii săi furnizori).

unui oricare alt mecanism de comercializare a energiei electrice în Moldova nu este posibilă, în condițiile în care capacitățile locale de generare includ o singură sursă de generare care vinde energia electrică la prețuri nereglementate – Centrala de la Cuciurgan. *Divizarea pieței de generare.* Piața de generare a energiei electrice a fost delimitată în segmentul reglementat, unde prețurile și volumele sunt stabilite pe cale administrativă, și nereglementat, în care prețurile sunt stabilite de competiția pe piață. Segmentul reglementat include energia electrică generată de cele trei CET-uri, NHE Costești, fabricile de zahăr și capacitățile care utilizează surse regenerabile de energie, ANRE reglementând volumul, prețul și dispacherizarea acestei energii. Segmentul nereglementat include energia electrică provenită din toate celelalte surse – Centrala de la Cuciurgan, importurile din Ucraina sau România. *Operator independent al sistemului de transport.* Î.S. „Moldtranselectro” a

fost separată de activitatea de generare și distribuție, iar succesoarea acesteia Î.S. „Moldelectrica”, a fost separată și de activitatea de furnizare a energiei electrice. Independența transportatorului și operatorului de sistem în raport cu interesele industriei este necesară pentru a garanta imparțialitatea în asigurarea accesului la rețea. Deși operatorul sistemului de transport nu mai deține nici o altă licență de activitate, acesta este formal dependent de fondatorul întreprinderii – organul de specialitate al administrației publice centrale, în prezent Ministerul Economiei și Comerțului, care administrează în același timp și patru întreprinderi de generare, două de distribuție și una de furnizare a energiei electrice. *Lipsa unui operator de piață și a unei piețe de echilibrare.* Contractele bilaterale sunt înregistrate la operatorul de sistem de transport Î.S. „Moldelectrica” și sunt decontate direct între titularii de licență. Î.S. „Moldelectrica” dirijează și controlează sistemul electroenergetic din punct de vedere tehnologic. Însă lipsește autoritatea formală de dirijare și administrare a pieței sub aspect comercial. Adică, Î.S. „Moldelectrica” echilibrează piața în timpi reali doar din punct de

¹⁹ „Consumator eligibil” sau, în varianta Directivei energiei electrice – „client eligibil”, este consumatorul/clientul care este liber să-și aleagă furnizorul de la care cumpără energia electrică.

Figura 3. Modelul pieței energiei electrice din Republica Moldova

vedere tehnologic în situații de deviere de la grafic, prognoze imperfecte etc., decontările comerciale fiind realizate ulterior, o dată pe lună, direct între producători, furnizori, distribuitori și consumatori eligibili. Configurația actuală a infrastructurii permite funcționarea sistemului electroenergetic și în absența unui operator de piață formal desemnat sau a unei piețe de echilibrare, existând o sigură sursă a energiei de echilibrare. *Liberalizarea parțială a pieței de furnizare cu amănuntul.* În 2003 piața vânzării cu amănuntul a energiei electrice a fost deschisă „în proporție de până la 10% din consumul total anual de energie electrică pentru consumatorii conectați la rețele de 110 și 35 kV și care îndeplinesc criteriile stabilite de ANRE”²⁰.

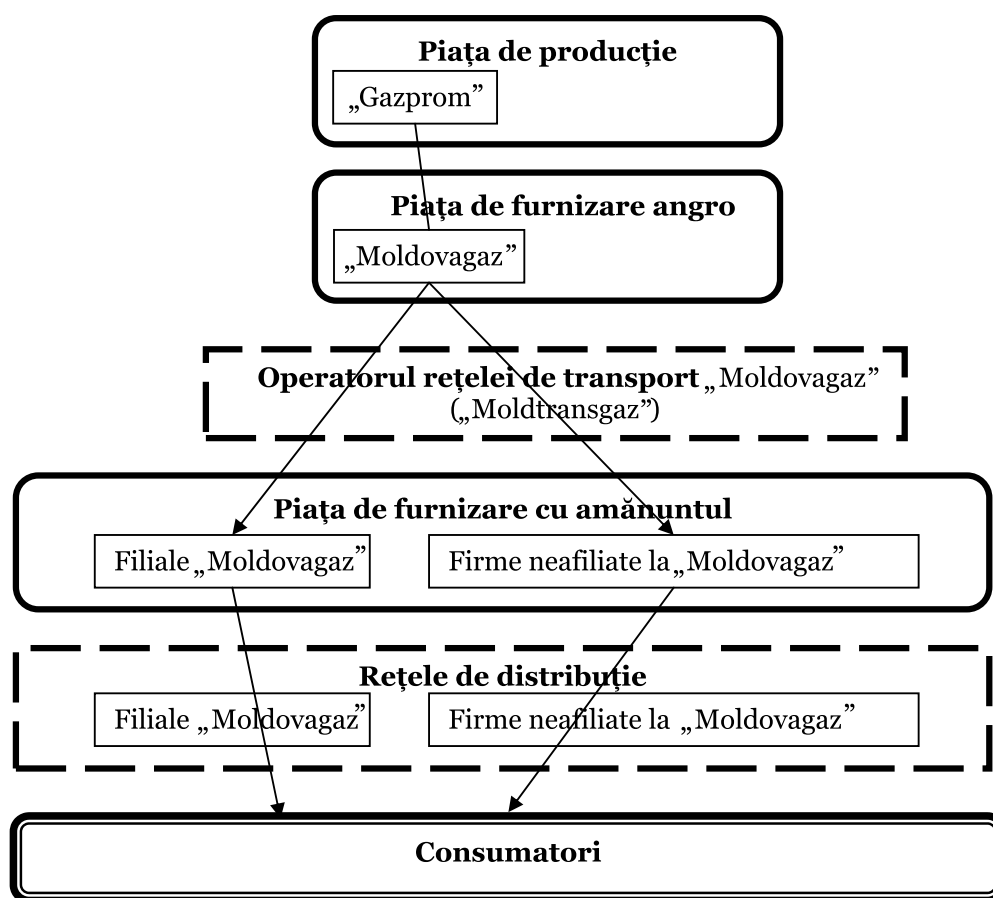
²⁰ Decizia ANRE nr. 62 din 30.05.2002 cu privire la lansarea procesului de liberalizare treptată a pieței energiei electrice.

Ceea ce înseamnă că acești consumatori pot alege furnizorul de energie electrică sau pot deveni proprii furnizori de energie electrică. Schema de mai sus prezintă modelul de piață a energiei electrice din Moldova, indicând raporturile comerciale între participanții la piață.

3.1.7 Modelul de piață în sectorul gazelor naturale

În urma seriilor de reorganizări în sectorul de gaze naturale s-a ajuns la o structură neordinară a pieței, având următoarele elemente: *Intrare non-discriminatorie pe piață.* Piața este formal demopolizată: orice persoană juridică care satisface criteriile prevăzute de lege, poate obține licența de activitate în sectorul gazelor naturale. *Separarea*

Figura 4. Modelul pieței gazelor naturale din Republica Moldova

funcțiilor de transport și furnizare. Activitățile de transport, furnizare și distribuție sunt realizate de întreprinderi separate. Întreprinderea „Moldtransgaz”, deținătoare a licenței de transport, este o unitate juridică separată, care se află în proprietatea S.A. „Moldovagaz”, la fel ca și întreprinderea de transport „Tiraspoltransgaz” cu sediul în Transnistria, care nu este licențiată de ANRE. Funcția de furnizare angro a gazelor naturale (importul) este realizată de S.A. „Moldovagaz”. Deși „Moldtransgaz” și S.A. „Moldovagaz” sunt separate la nivel juridic, separarea la nivel decizional și la nivel contabil nu este asigurată, același lucru fiind valabil și în raport cu întreprinderile de distribuție și furnizare cu amănuntul afiliate la S.A. „Moldovagaz”. *Integrarea funcției de furnizare cu amănuntul cu cea de distribuție.* Întreprinderile de distribuție pot deține și licențe de furnizare cu amănuntul a gazelor naturale, astfel monopolizând furnizarea de gaze în zona de deservire a rețelelor de distribuție. *Liberalizarea totală a pieței de furnizare angro a gazelor naturale.* După cum în sectorul electroe-

nergetic orice deținător de licență de furnizare la tarife nereglementate poate cumpăra și vinde energie electrică la nivel angro, în sectorul gazelor naturale orice deținător de licență de furnizare la tarife nereglementate poate importa gaze naturale. Dar concurența pe acest segment nu se dezvoltă atât din cauza limitărilor de infrastructură, cât și din cauza deficiențelor regulatorii. Controlând rețeaua de transport, concernul „Gazprom” nu este interesat în acordarea accesului la conductă pentru contractarea gazelor naturale din alte surse decât cele ale „Gazprom”-ului, dar nici cadrul de reglementare din Moldova nu asigură accesul nondiscriminator la rețeaua de transport, în primul rând prin faptul că operatorul de rețea este dependent de funcția de furnizare, adică „Moldovagaz” este și operator de rețea și furnizor în același timp. *Piață reglementată de furnizare cu amănuntul.* Prețul de furnizare a gazelor naturale către consumatori este reglementat de către ANRE, astfel fiind exclusă posibilitatea dezvoltării concurenței la nivel de furnizare cu amănuntul. Reglementarea pieței de furnizare face

posibilă aplicarea subvenționării încrucișate. Schema de mai sus prezintă modelul de piață a gazelor naturale din Republica Moldova, indicând raporturile comerciale între participanții la piață.

Modelele de piață create în sectoarele energiei de rețea ca urmare a reformelor întreprinse acomodează configurația infrastructurii existente, care permite introducerea concurenței de piață doar la un nivel foarte limitat.

3.1.8 Liberalizarea piețelor energiilor de rețea din Republica Moldova

În general, nici reformele întreprinse, nici prezența pe piață a unui operator privat nu au dus la crearea unor piețe competitive funcționale în sectoarele energiilor de rețea. Cauzele sunt multiple, dar principalul obstacol îl constituie limitările structurale determinate de infrastructura existentă în sectoarele energiilor de rețea, care, după cum am menționat mai sus, nu a fost concepută să formeze un sistem integral în limitele teritoriale ale RM. Întrucât concurența pe piața energiilor de rețea este posibilă doar la nivel de generare și la nivel de furnizare, situația liberalizării acestor piețe în RM se prezintă în felul următor.

Piața energiei electrice. *Liberalizarea pieței de generare.* În RM sunt două surse de generare ce pot concura pe piața energiei electrice – CERSM și importurile din Ucraina²¹. Celelalte surse de generare accesibile nu pot fi în prezent considerate ca potențiali competitori. Energia electrică generată de cele trei CET-uri, NHE Costești și fabricile de zahăr este exceptată de la concurența pe piață. Importurile de energie electrică din România nu pot concura pentru că aceste livrări sunt posibile doar ca măsură de ultimă instanță, în cazuri excepționale și din considerente de ordin tehnic, legate atât de faptul că sistemul electroenergetic din Moldova nu este interconectat sincron cu cel românesc, cât și de capacitatea redusă a interconexiunilor. În aceste condiții, crearea unei piețe competitive la nivel de generare poate fi caracterizată cel puțin ca fiind dificilă. Pentru că importurile din Ucraina,

deși pot ajunge până la circa 40% din toată energia electrică exportată de pe piața Ucrainei, nu pot fi influențate de piața din Moldova, în sensul prețului și calității, adică prețul importurilor din Ucraina nu va fluctua în funcție de cererea și oferta de pe piața moldovenească. În ceea ce privește energia electrică de la CERSM, aceasta poate fi competitivă doar atunci când costurile de generare cel puțin egalează prețul importurilor din Ucraina. Deși centrala utilizează gazul natural, considerat cel mai ieftin combustibil în termen de preț și impact asupra mediului, costul energiei electrice importate din Ucraina este unul mediu de pe piața comună, care combină și energia nucleară și cea hidro, a căror costuri diminuează considerabil prețul mediu al energiei electrice pe piața din Ucraina. Aceste două surse de energie electrică au, fiecare în parte, capacitatea de a acoperi toată cererea de energie electrică din Moldova, adică până la 70% din cerere, restul de 30% fiind acoperite din sursele reglementate (CET-uri etc.). Iar CERSM are capacitatea tehnică de a livra energie electrică și pe alte piețe decât cea din Moldova, astfel nefiind dependentă de situația cererii și ofertei de pe piața RM. Astfel că niciuna dintre cele două surse de generare pasibile să concureze pe piața electroenergetică din Moldova nu sunt receptivă la evoluțiile cererii și ofertei ale acestei piețe. O piață competitivă funcțională necesită atât participanți care să fie receptivi la cererea și oferta pieței, cât și un număr minim al acestora, cu siguranță mai mare de doi. Teoretic, pentru a depăși aceste obstacole, ar urma să fie majorat numărul surselor de generare competitive, ceea ce nu poate fi făcut prin promovarea investițiilor în noi capacități de generare, pentru că, după cum s-a menționat, cele două surse existente asigură un exces de capacitate de generare pe piața din Moldova. Concluzia este că în condițiile actualei configurații a infrastructurii electroenergetice din Moldova și ale accesului pe piața de generare din Ucraina, crearea unei piețe competitive la nivel de generare în sectorul electroenergetic din Moldova nu pare a fi realizabilă.

Liberalizarea pieței de furnizare angro. Piața de furnizare angro întâmpină limitări structurale similare legate de accesul la sursele de generare, însă posibilitățile de creare a unei piețe competitive, chiar și în aceste condiții sunt mai mari, în primul rând, pentru că activitatea de furnizare nu

²¹ Importurile din Ucraina sunt tratate drept sursă unitară din cauza structurii pieței energiei electrice din Ucraina, conform căreia energia electrică este tranzacționată obligatoriu printr-o piață comună, în care exporturile sunt realizate de către un singur furnizor – operatorul de exporturi „Ukrinterenergo”.

cere vreo infrastructură decât, eventual, un birou echipat. Piața de furnizare la nivel angro este total liberalizată, adică orice titular de licență de furnizare poate cumpăra angro energie electrică de la generatori și o vinde consumatorilor prin intermediul rețelelor de distribuție, care acționează în calitate de vânzători cu amănuntul. În perioada imediat după liberalizarea pieței de furnizare angro, odată cu adoptarea noului cadru de reglementare în 1998, a apărut un număr semnificativ de furnizori care cumpărau energie electrică din Ucraina și o vindeau pe piața din Moldova prin intermediul rețelelor de distribuție. Odată cu venirea pe piață a companiei „Union Fenosa”, furnizările către consumatorii conectați prin rețelele de distribuție privatizate au fost preluate de însăși „Union Fenosa”, care, în baza unei licențe de furnizare, contracta energie electrică de la CERSM. În anul 2000 se numărau peste 20 de titulari de licențe de furnizare la tarife nereglementate. Fără a considera situația de atunci de pe piața de furnizare ca fiind una perfectă, caracterizată de o competiție funcțională, gradul de competiție s-a diminuat și mai mult din momentul în care executivul la diferite niveluri, s-a lansat în afaceri de furnizare angro a energiei electrice, odată cu schimbarea guvernării în 2001. Furnizările angro de energie electrică, care includeau importurile din Federația Rusă, Ucraina, exporturile în România și ulterior furnizările de la CERSM, au fost concentrate la un singur furnizor controlat, direct sau indirect, de autoritățile executive – S.R.L. „Energoexport”, ulterior S.A. „EnergoCom”²². Monopolizarea de facto a pieței de furnizare angro a energiei electrice a avut diferite pretexte, incluzând necesitatea de a achita datoria întreprinderii de stat „Moldtranselectro” pentru livrările de energie electrică din România și asigurarea importurilor de energiei electrice din Federația Rusă și Ucraina la prețuri preferențiale. Monopolizarea de facto a pieței de furnizare angro a energiei electrice reprezintă un abuz al pieței și o încălcare flagrantă a principiilor concurenței de piață, a căror respectare este sarcina directă a autorităților de reglementare, în primul rând, a autorității pentru protecția concurenței. Evoluțiile recente de pe piața de furnizare și anume încheierea de că-

tre „Union Fenosa” a unui contract de furnizare a energiei electrice cu CERSM, deblochează situația monopolizării de facto a pieței de furnizare angro de către S.A. „EnergoCom”. Însă și aici combinarea de către „Union Fenosa” a funcțiilor de furnizor și distribuitor nu respectă întru totul rigorile unui model de piață competitivă. Motivul fiind că rețeaua de distribuție trebuie să acorde acces non-discriminator la rețele tuturor furnizorilor, ceea ce presupune lipsa vreunor interese ale distribuitorului în activitatea de furnizare.

Concluzia este că pe piața de furnizare angro a energiei electrice poate fi introdusă concurența chiar și în situația în care importurile din Ucraina sunt efectuate printr-un operator unic de exporturi. Pentru a introduce concurența nu este necesar nimic mai mult decât executarea prevederilor legislației în vigoare privind protecția concurenței și respectarea principiilor pieței competitive a energiei electrice, inclusiv a celor referitoare la separarea funcțiilor. Introducerea concurenței va duce nu doar la eficientizarea furnizării, inclusiv prin reducerea prețurilor și sporirea calității serviciilor, dar și va demonstra capacitatea sectorului electroenergetic din Moldova de a crea o piață angro competitivă și civilizată.

Liberalizarea pieței de furnizare cu amănuntul. Inițiat în 2003, procesul de deschidere a pieței de vânzare cu amănuntul a rămas la nivelul inițial de până la 10% din consumul total anual de energie electrică pentru anumiți consumatori eligibili nonrezidențiali. Cătorva consumatori industriali li s-a acordat statut de consumator eligibil, printre care S.A. „Cement”, S.R.L. „Moldovatransgaz” și S.A. „Glass Container Company”, însă aceștia nu și-au consolidat statutul de furnizori proprii, pentru că alegerea de pe piață este limitată la energia electrică de la CERSM și importurile din Ucraina care sunt monopolizate de facto de către un singur furnizor.

Piața gazelor naturale. Liberalizarea pieței angro a gazelor naturale. Singurul segment în sectorul gazelor naturale din Moldova în care ar putea fi creată o piață competitivă este cel de furnizare, pentru că în Moldova nu există alte segmente în care ar putea fi create piețe competitive, cum ar fi producția comercială sau depozite de gaze naturale. Segmentul furnizării de gaze naturale din Moldova nu este deschis de facto pentru competiție. La nivelul

²² Printre fondatorii S.R.L. „Energoexport” figurau societățile comerciale CET-1, CET-2 și Electron, administrate de către Ministerul Energeticii, acesta fiind și fondatorul întreprinderii de stat „EnergoCom”, transformată ulterior în societate pe acțiuni.

furnizării angro, deși formal piața este deschisă, legea nerestricționând activitatea de furnizare angro, nu există mecanisme care ar asigura liberalizarea pieței angro, cum ar fi de exemplu accesul terței părți la rețea. Monopolizarea de facto a pieței de furnizare de către S.A. „Moldovagaz” este determinată de configurația infrastructurii și, în particular, de faptul că singura rută posibilă de furnizare angro a gazelor naturale este controlată de „Gazprom”. Să zicem, chiar dacă un furnizor, altul decât S.A. „Moldovagaz”, ar contracta gaze naturale de la un producător din Asia Mijlocie, singura posibilitate de a transporta gazele contractate este prin conductele controlate de „Gazprom”. „Gazprom”, care este și producător, și furnizor, și transportator nu oferă acces nediscriminatoriu la conducta sa, concernul impunând astfel de condiții comerciale pentru utilizarea rețelei, încât contractarea gazelor din alte surse decât cea a „Gazprom”-ului să nu fie competitivă. Concluzia este că în condițiile actuale crearea unei piețe competitive la nivelul furnizării angro nu este posibilă, decât dacă s-ar asigura accesul nondiscriminator al terței părți la rețeaua de transport controlată de „Gazprom”. *Liberalizarea pieței de furnizare cu amănuntul.* În ceea ce privește piața de furnizare cu amănuntul, aceasta este închisă pentru competiție, ANRE reglementând prețurile de furnizare cu amănuntul a gazelor naturale. Opțiunea de reglementare a pieței de furnizare nu are vreo justificare structurală sau economică. Un eventual motiv ar putea fi politica de protecție a consumatorilor casnici de abuzurile concurenței de piață. Însă contracararea abuzului de piață prin închiderea pieței pare a fi o soluție prea radicală. Liberalizarea pieței de vânzare cu amănuntul este posibilă chiar și în situația monopolului de facto la nivelul furnizării angro, furnizorii cu amănuntul concurând între ei în termeni de preț și calitate a serviciilor prestate.

Concluzia generală privind restructurarea sectorului electroenergetic și cel al gazelor naturale este că reformele liberale din anii 1990 au introdus elemente specifice unor piețe competitive, parțial atingând scopul de atragere a investițiilor în reabilitarea rețelelor, dar nu au dus la crearea unor piețe competitive funcționale în sectoarele energiilor de rețea, motivele principale fiind limitările existente ale infrastructurii și intervenția guvernului în activitatea pieței, atât prin desfășurarea de activi-

tăți comerciale, cât și prin influențarea procesului de reglementare a pieței.

3.2 Cooperarea externă în domeniul energetic

Încă din primii ani de independență RM s-a angajat în inițiativele regionale de cooperare în domeniul energetic – atât în cele inițiate de Uniunea Europeană, cât și în cele din cadrul CSI.

Cooperarea pe axa estică. Proiectele CSI s-au axat inițial pe asigurarea funcționării infrastructurii sovietice interdependente, RM semnând, în acest sens, un șir de acorduri în cadrul CSI, cum ar fi, de exemplu, cazul sectorului electroenergetic, unde funcționarea rețelelor electrice ale fostelor republici sovietice este sincronizată pentru operarea în paralel²³. Ulterior au fost lansate proiecte îndreptate spre integrarea economică în cadrul CSI, care au inclus și inițiativa creării unei piețe electroenergetice comune²⁴. Ceea ce putem observa în privința inițiativelor integraționiste energetice în cadrul CSI este faptul că acestea exclud cu desăvârșire comercializarea gazelor naturale, care este unul dintre subiectele-cheie pentru majoritatea statelor CSI atât consumatoare, cât și producătoare de gaze naturale. Motivul pare a fi faptul că Federația Rusă, motorul CSI, preferă exclusiv relații bilaterale atât în raport cu statele consumatoare, putând impune astfel prețuri „europene”, cât și față de statele producătoare, profitând de monopolul asupra căilor de acces al acestora pe piețele de desfacere. Eventuala participare a RM la viitoarea piață electrică comună a CSI ar exclude opțiunea integrării

²³ *Electricitate:* Acordul cu privire la tranzitul de energie și putere electrică al țărilor-membre ale Comunității Statelor Independente, ratificat prin Legea nr. 1358-XV din 04.10.02; Acordul cu privire la asigurarea funcționării în paralel a sistemelor electroenergetice ale țărilor-membre ale Comunității Statelor Independente, ratificat prin Legea nr. 1360-XV din 04.10.02; Acordul cu privire la ajutorul reciproc în caz de accidente și alte situații excepționale la obiectivele electroenergetice ale statelor membre ale Comunității Statelor Independente ratificat prin Legea nr. 48-XV din 20.02.03; *gaze naturale:* Acordul cu privire la promovarea unei politici coordonate în domeniul tranzitului de gaze naturale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 392 din 08.04.1998; *eficiență energetică:* Acordul cu privire la colaborarea statelor-membre ale Comunității Statelor Independente în domeniul asigurării eficienței energetice și conservării energiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 286 din 13.03.2003.

²⁴ Summit-ul CSI de la Ialta din noiembrie 2009 a aprobat Concepția de cooperare în domeniul energetic, în baza căreia a fost elaborat Protocolul privind etapele creării pieței respective.

la piețele regionale din Europa de Sud-Est. Dependența de rețele și diferența în standardele de operare nu permit decât integrarea la una dintre aceste piețe, fie cea din Est, fie cea din Vest. Pe de altă parte, eventuala participare a RM la viitoarea piață electrică comună a CSI va depinde direct de poziția Ucrainei față de participarea sau neparticiparea la această piață, pentru că infrastructura de rețea nu i-ar permite Moldovei să evite rețeaua din Ucraina pentru o presupusă participare la viitoarea piață electrică comună a CSI.

Cooperarea pe axa vestică. Încă din primii ani de independență, RM a participat la proiectele de cooperare în domeniul energetic ale Uniunii Europene, adresate fostelor republici sovietice. În 1992 Moldova a semnat Carta Energetică Europeană, iar în 1994 s-a numărat printre statele semnatare ale Tratatului Cartei Energetice, pe care l-a ratificat în 1996²⁵. Începând cu anul 1995, Moldova participă la proiectul INOGATE al Uniunii Europene, transformat într-un program multianual²⁶. Acordul de parteneriat și cooperare UE-RM semnat în 1994, precum și Planul de acțiuni al politicii europene de vecinătate au inclus angajamente în domeniul energetic. Motoul principal al angajamentelor bilaterale și a proiectelor de asistență în domeniul energetic a fost asigurarea stabilității tranzitarii resurselor energetice, același, de fapt, ca și în cazul multor alte foste republici sovietice, prin alinierea legislației și politicii energetice la acquis-ul comunitar și obiectivele politicii energetice a UE.

Acceptarea RM în 2001 ca stat beneficiar al Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est a modificat prisma de abordare a relațiilor bilaterale UE-RM de la tratarea Moldovei ca fostă republică sovietică membră a CSI, la tratarea Moldovei drept stat al Europei de Sud-Est. Participarea la Pactul de stabilitate a deschis accesul RM la proiectele UE

adresate statelor din Balcanii de Vest, motoul căror era stabilizare și integrare, ceea ce a introdus noi accente în relațiile bilaterale UE - RM. În contextul participării la Masa de lucru II a Pactului de Stabilitate, Moldova a fost invitată să participe în calitate de observator la procesul de creare a piețelor regionale de energie electrică și gaze naturale în Europa de Sud-Est prin semnarea Memorandumurilor de la Atena – 2002 (energie electrică) și 2003 (gaze naturale)²⁷. Semnarea Memorandumurilor de la Atena a deschis o nouă dimensiune pentru cooperarea în domeniul energetic a Moldovei pe axa europeană.

3.2.1 De la Memorandumurile Atena la Tratatul Comunității Energetice

Scopul Procesului de la Atena, inițiat prin semnarea memorandumurilor este crearea unor piețe energetice comune în Europa de Sud-Est. Adresanții principali ai Procesului de la Atena sunt statele Pactului de Stabilitate, Memorandumurile de la Atena punând bazele dezvoltării unei abordări regionale asupra reabilitării sectoarelor energetice din regiune, caracterizate printr-un deficit de surse energetice și necesitatea de reabilitare a infrastructurii. Din perspectiva Uniunii Europene, piața comună din Europa de Sud-Est urmează să acopere golul regulator și de infrastructură dintre teritoriul statelor-membre UE (Italia, Austria, Grecia) și sursele energetice din Regiunea caspică și Orientul Mijlociu.

Pentru că Memorandumurile de la Atena aveau forma unor declarații politice, fără ca angajamentele statelor semnatare să dea naștere unor obligații care să constituie temeuri juridice corespunzătoare pentru instituționalizarea Procesului de la Atena, a apărut necesitatea adoptării unui document care să dea naștere unor obligații juridice atât din partea UE, cât și din partea statelor-semnatare, ceea ce a dus la lansarea inițiativei de elaborare a unui tratat energetic în Europa de Sud-Est care să înlocuiască Memorandumurile de la Atena și să instituționalizeze Comunitatea Energetică creată,

²⁵ Inițiat ca un proiect paneuropean adresat cooperării între statele fostului lagăr socialist și Europa de Vest, Tratatul Cartei Energetice s-a transformat în timp în primul tratat internațional în domeniul energetic. Obiectivul principal al acestuia este facilitarea cooperării în ceea ce privește comerțul, investițiile, tranzitarea energiei și eficiența energetică. Tratatul introduce standardele OMC în comerțul cu produsele și serviciile energetice în raport cu statele semnatare nonmembre OMC, prevede un regim special de protecție a investițiilor în sectorul energetic, precum și un regim de asigurare a tranzitului surselor energetice.

²⁶ Denumirea INOGATE derivă de la *Interstate Oil and Gas Pipeline Management* (rom. administrarea rețelei interstatale de țigă și gaze).

²⁷ „Memorandumul de înțelegere privind piața regională de energie electrică în Europa de Sud-Est și integrarea acesteia în piața internă de energie electrică a Uniunii Europene” și „Memorandumul de înțelegere privind piața regională de gaze naturale în Europa de Sud-Est și integrarea acesteia în piața internă de gaze naturale a Uniunii Europene”.

procesul de la Atena transformându-se în procesul Comunității Energetice.

3.2.2. Participarea Republicii Moldova la Tratatul Comunității Energetice

În calitate de stat observator la Memorandumurile de la Atena, Moldova a participat la reuniunile de lucru ale Grupului permanent la nivel înalt și întrunirile la nivel ministerial, organizate în cadrul procesului de la Atena, inclusiv la lucrările de elaborare și negociere a textului Tratatului. Deși proiectul inițial al Tratatului nu prevedea statutul de observator, excluzându-se astfel participarea de mai departe a Moldovei în cadrul Comunității Energetice după intrarea în vigoare a Tratatului, reprezentanții Moldovei au reușit negocierea atât a includerii statutului de observator în textul Tratatului, cât și a unei prevederi exprese privind dobândirea statutului de observator de către RM după intrarea în vigoare a acestuia. În noiembrie 2006, la trei luni de la intrarea în vigoare a Tratatului, cererea RM de aderare în calitate de observator la TCE a fost acceptată. Ulterior RM și-a exprimat voința de a obține statutul de parte contractantă a Tratatului, iar Consiliul Ministerial al TCE a mandatat Comisia Europeană să evalueze și să negocieze aderarea Moldovei în calitate de stat contractant, proces finalizat în aprilie 2009 cu încheierea unui Memorandum între Guvernul RM, prin Ministerul Economiei și Comerțului, și Comisia Europeană, prin Directoratul general pentru energie și transport. Memorandumul privind aderarea RM la Tratatul Comunității Energetice în calitate de stat contractant stabilește termenele și condițiile aderării, specificând orarul transpunerii acquis-ului comunitar, datele liberalizării piețelor, aplicarea termenilor TCE față de RM, precum și condițiile contribuției financiare. Reuniunea Consiliului Ministerial al TCE de la Zagreb din 18 decembrie 2009, luând act de acest Memorandum, a votat în unanimitate acceptarea RM în calitate de stat contractant la Tratatul Comunității Energetice²⁸. Decizia menționează expres cerința de a îndeplini obligațiile legate de sectorul gazelor naturale, avându-se în vedere adoptarea legii-cadru care să transpună Directiva 2003/55/EC, la data luării deciziei aceasta nefiind încă adoptată, Me-

morandumul prevăzând termenul-limită – 31 decembrie 2009. În urma adoptării Legii cu privire la gazele naturale nr. 123 din 23.12.2009, în luna martie 2010 a fost semnat protocolul de aderare a RM în calitate de stat contractant al Tratatului Comunității Energetice.

Aderarea la TCE – integrarea la UE. Comunitatea Energetică reprezintă platforma de integrare a statelor contractante a TCE la Uniunea Europeană. Aderarea Moldovei la TCE înseamnă de fapt angajarea în procesul de integrare la piața energetică internă a UE. De altfel, aderarea la Comunitatea Energetică reprezintă singura modalitate pentru RM de integrare la UE în ceea ce privește sectorul energiilor de rețea. Aderarea Moldovei la TCE reprezintă un element important în politica de integrare a Moldovei la UE pentru că în cadrul TCE Moldova a devenit un partener al UE pe poziții egale cu cele ale statelor din Balcanii de Vest care au perspective clare de asociere la UE. În plus, Tratatul Comunității Energetice este unul dintre puținele tratate încheiate între RM și Uniunea Europeană. În prezent importanța dimensiunii politice a participării Moldovei la TCE pare să prevaleze asupra dimensiunii sectoriale. Asta pentru că în prezent Moldova nu poate participa la procesul de creare a piețelor regionale comune în măsură egală cu celelalte state contractante din cauza faptului că rețelele din Moldova nu sunt racordate la rețelele regionale.

Înainte de a trece la analiza participării Moldovei la TCE din perspectivă sectorială și a impactului acesteia asupra securității energetice este important să subliniem încă odată faptul că aderarea la Comunitatea Energetică înseamnă integrarea sectoarelor energiilor de rețea din Moldova în spațiul energetic al Uniunii Europene. Ceea ce presupune o schimbare a modului în care este concepută funcționarea sectorului energetic, acesta nu mai este văzut ca un sistem independent, care funcționează în mod autonom și în paralel cooperează la nivel regional, ci este conceput ca o parte a unui alt sistem energetic atât din punctul de vedere al mecanismului tehnic, cât și din perspectiva pieței.

²⁸ Decizia Consiliului Ministerial al TCE D/2009/03/MC-EnC.

IV. Republica Moldova și Tratatul Comunității Energetice

Tratatul privind crearea Comunității Energetice reprezintă rezultatul eforturilor Uniunii Europene și ale statelor Procesului de la Atena, orientate spre crearea unui spațiu comun între sectoarele energetice ale statelor contractante. Acest spațiu – Comunitatea Energetică, reprezintă răspunsul la provocările pe care le prezintă sectoarele energiilor de rețea ale țărilor contractante, și anume necesitatea de a reabilita sectoarele energetice devastate în urma conflictelor militare din anii 1990, de a asigura securitatea energetică și cadrul stabil pentru accesul la sursele energetice din Regiunea caspică și Orientul Mijlociu. După cum rezultă din însăși prevederile TCE, sarcina Comunității Energetice este să creeze un cadru juridic și economic pentru energia de rețea în vederea atragerii investițiilor în generarea energiei electrice și în rețele; creării unei piețe energetice integrate; sporirii securității furnizării; îmbunătățirii stării mediului înconjurător; și dezvoltării concurenței și exploatării economiei de scară. Informațiile de mai jos include principale date legate de Tratatul Comunității Energetice.

*TCE a fost semnat în octombrie 2005, intrând în vigoare în iulie 2006, între următoarele **părți contractante**: Albania, Bulgaria, Bosnia și Herțegovina, Croația, FRU Macedonia, Muntenegru, România, Serbia, AINU Kosovo și Uniunea Europeană. În decembrie 2009 Moldova și Ucraina au fost acceptate în calitate de părți contractante. Georgia, Norvegia și Turcia¹ au aderat la Tratat în calitate de state observatoare. Durata tratatului este de 10 ani*

¹ De notat că Turcia, stat semnatar al Memorandumurilor de la Atena, deși a participat activ la procesul de elaborare și negociere a textului Tratatului, în ultimul moment a refuzat să-l semneze. S-a speculat că aderarea Turciei la Tratat făcea parte din pachetul de negociere între UE și Turcia privind încheierea unui acord de asociere.

de la intrarea în vigoare. Bugetul Comunității Energetice este format din contribuțiile fiecărei părți contractante, proporționale cu parametri energetici și economici ale fiecărei părți.

*TCE are următoarele **instituții**: Consiliul ministerial care este factorul decizional suprem în cadrul Comunității Energetice și include câte un reprezentant al părților contractante și doi reprezentanți ai Comunității Europene, fiind prezidat prin rotație odată la șase luni de fiecare parte contractantă; Grupul permanent la nivel înalt, organul de lucru al Comunității Energetice, care, în principal, pregătește deciziile Consiliului Ministerial și la fel este format din câte un reprezentant al fiecărei părți contractante și doi reprezentanți ai Comunității Europene;*

Consiliul de reglementare care este organul consultativ al Consiliului ministerial și al Grupului permanent la nivel înalt, constituit din câte un reprezentant al autorității de reglementare a fiecărui stat contractant, un reprezentant al Comisiei Europene și un reprezentant al ERGEG²; Forul energiei electrice și Forul gazelor naturale sunt instituții consultative ale Comunității Energetice constituite din toate părțile interesate în sectoarele respective, inclusiv reprezentanții industriei, ai grupurilor reprezentative ale consumatorilor etc.

4.1 Angajamentele statelor contractante la TCE

Angajamentele statelor contractante sunt structurate pe trei niveluri, care reprezintă cele trei cercuri concentrice ale Tratatului. Primul, cel mai restrâns cerc, include obligațiile legate de transpunerea acquis-ului comunitar, cuprinse în Titlul II al Tratatului „Extinderea acquis-ului comunitar”, și se referă doar la părțile contractante, inclusiv

² Eng. *European Regulators Group for Electricity and Gas*. (rom. Grupul autoritățile de reglementare europene pentru energie electrică și gaze naturale).

cele ce au obținut statut de parte contractantă ulterior intrării în vigoare a TCE, după cum este cazul Republicii Moldova și al Ucrainei. Cel de al doilea cerc include obligații referitoare la stabilirea mecanismului tehnic de funcționare a piețelor energetice integrate, cuprinse în Titlul III al Tratatului „Mecanismul de funcționare a piețelor energiei de rețea” și se adresează atât statelor contractante ale TCE, cât și statelor-membre UE din regiune, și anume Austria, Grecia, Ungaria, Italia și Slovenia (precum și Bulgaria și România, care și-au schimbat statutul de parte contractantă odată cu aderarea la UE). Cel de al treilea cerc include obligații referitoare la crearea unei piețe energetice comune, altele decât cele de natură tehnică, cuprinse în Titlul IV „Crearea pieței energetice comune”, și este adresat tuturor părților la Tratat.

4.1.1 Extinderea acquis-ului comunitar

Angajamentul de implementare a acquis-ului comunitar se referă la acte concrete în sectorul energetic, cel al mediului înconjurător și cel al concurenței. Tratatul circumscrie acquis-ul la următoarele acte:

Acquis-ul în domeniul energetic:

1. Directiva 2003/54/CE din 26 iunie 2003 privind reglementările comune pentru piața internă a energie electrice (înlocuită prin Directiva 2009/72/CE din 13 iulie 2009 privind reglementările comune pentru piața internă a energie electrice);
2. Directiva 2003/54/CE din 26 iunie 2003 privind reglementările comune pentru piața internă a gazelor naturale (înlocuită prin Directiva 2009/73/CE din 13 iulie 2009 privind reglementările comune pentru piața internă a gazelor naturale);
3. Regulamentul 1228/2003 din 26 iunie 2003 privind condițiile de acces la rețelele pentru schimburile transfrontaliere de energie electrică (înlocuit prin Regulamentul 714/2009 din 13 iulie 2009 privind condițiile de acces la rețelele pentru schimburile transfrontaliere de energie electrică);
4. Regulamentul 1775/2005 din 28 septembrie 2005 privind condițiile de acces la rețelele pentru transportul gazelor naturale (înlocuit

prin Regulamentul 715/2009 din 13 iulie 2009 privind condițiile de acces la rețelele pentru transportul gazelor naturale).

Acquis-ul în domeniul mediului înconjurător³:

5. Directiva 85/337/EEC privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului, modificate prin Directiva 97/11/EC și Directiva 2003/35/EC;
6. Directiva 1999/32/CE din 26 aprilie 1999 privind reducerea conținutului în sulf a anumitor combustibili lichizi și de modificare a Directivei 93/12/CEE;
7. Directiva 2001/80/CE din 23 octombrie 2001 privind limitarea emisiilor în aer a anumitor poluanți provenind de la instalații de ardere mari;
8. Articolul 4(2) al Directivei 79/409/EEC din 2 aprilie 1979 privind conservarea păsărilor sălbatice.

Acquis-ul în domeniul concurenței:

9. Articolul 86 (1) și (2) al Tratatului privind crearea Comunității Europene;
10. Articolele 81, 82 și 87 ale Tratatului privind crearea Comunității Europene;

Acquis-ul în domeniul energiei regenerabile:

11. Directiva 2003/30/EC din 8 mai 2003 de promovare a utilizării biocombustibililor și a altor combustibili regenerabili pentru transport;
12. Directiva 2001/77/EC din 27 septembrie 2001 privind promovarea electricității produse din surse de energie regenerabile pe piața internă a electricității;

Standarde tehnice:

13. „Standarde de aplicare generală ale Comunității Energetice” aprobate de Consiliul Ministerial al TCE. Acestea includ principiile și

³ În plus, părțile la Tratat recunosc importanța Protocolului de la Kyoto și se angajează să depună eforturi în vederea aderării la acesta, precum și importanța Directivei 96/61/EC din 24 septembrie 1996 privind prevenirea și controlul integrat al poluării, angajându-se să depună eforturi în vederea implementării acesteia. De asemenea, statele participante se angajează să respecte acquis-ul comunitar în domeniul mediului înconjurător în ceea ce privește construcția și exploatarea noilor centrale electrice.

normele de operare ale UCTE pentru operatorii sistemelor de transport și standardele CEN și CENELEC aplicabile în domeniul ingineriei electroenergetice și a gestionării energetice.

Anexele I, II și III la Tratat prevăd orarele de implementare a măsurilor prevăzute de actele acquis-ului, care diferă de orarele originale.

4.1.2 Mecanismul piețelor energiilor de rețea

Majoritatea prevederilor TCE din Titlul III sunt implementate prin măsuri adoptate de instituțiile Comunității Energetice și se referă la:

- crearea mecanismelor de transport la distanțe lungi a energiei de rețea (Articolul 28); adoptarea de către fiecare stat parte a declarațiilor privind securitatea furnizării (Articolele 29 și 30); și promovarea unui nivel înalt al furnizării energiei către cetățeni (Articolele 31, 32 și 33);
- armonizarea modelelor de piață, recunoașterea reciprocă a licențelor și sprijinirea creării libere a întreprinderilor în sectorul energiilor de rețea (Articolul 34);
- sprijinirea dezvoltării în domeniu a surselor regenerabile de energie și a eficienței energetice (Articolul 35);
- stabilirea unui cadru pentru măsuri de siguranță în cazul unor crize neprevăzute (Articolele 36-39).

4.1.3 Crearea pieței energetice comune

Titlul IV al Tratatului include angajamentele referitoare la:

- eliminarea oricăror taxe vamale și restricții cantitative și a oricăror alte măsuri cu efect similar în vederea asigurării liberei circulații a energiei de rețea (Articolele 41 și 42);
- stabilirea unei politici externe privind comerțul cu energie (Articolul 43);
- crearea unui mecanism de asistență reciprocă între părți în caz de întreruperi a furnizărilor de energie (Articolele 44-46).

În concluzie, statele contractante ale TCE se angajează să implementeze acquis-ul comunitar referitor la energiile de rețea și să creeze o piață energetică comună prin adoptarea unui mecanism tehnic comun și înlăturarea barierelor comerciale. După cum s-a menționat mai sus, aderarea la Comunitatea Energetică și implementarea prevederilor Tratatului înseamnă de fapt integrarea la piața internă a UE, participarea la procesul Comunității Energetice fiind practic echivalentă cu implementarea capitolului energetic în cadrul proceselor de asociere și integrare la Uniunea Europeană.

4.2 Implementarea TCE de către Republica Moldova: acquis-ul comunitar

Implementarea angajamentelor TCE de către RM este condiționată de racordarea fizică la rețelele regionale din Europa de Sud-Vest. Această condiționare se referă atât la angajamentele referitoare la crearea mecanismului tehnic și al pieței comune, cât și la cele referitoare la implementarea acquis-ului comunitar. Acquis-ul comunitar în domeniul energiilor de rețea urmărește crearea unei piețe comune între statele-membre UE. Modelul acestei pieți comune este bazat pe liberalizarea totală a piețelor, fiind introdusă concurența de piață la nivelul generării energiei electrice și la nivelul furnizării angro și cu amănuntul a energiei electrice și a gazelor naturale. Respectiv, statele contractante ale TCE s-au angajat să implementeze, în cadrul Comunității Energetice, un model de piață bazat pe liberalizare completă, după cum prevede acquis-ul comunitar. Referindu-ne la limitările existente în sectoarele de rețea din RM referitoare la liberalizarea piețelor, ținem să reiterăm concluzia că deschiderea piețelor energiilor de rețea are sens doar în contextul schimbării configurației infrastructurii sectoarelor energiilor de rețea din RM, care va fi realizată odată cu racordarea fizică la rețelele piețelor regionale. Astfel, am putea trasa două scenarii în implementarea angajamentelor din cadrul TCE de către RM: primul – până la racordarea rețelelor, iar cel de al doilea – după racordarea acestora.

În ceea ce privește implementarea acquis-ului comunitar, este important să deosebim procesul de armonizare cu legislația UE de procesul de transpunere a acquis-ului. Armonizarea presupune introducerea normelor europene în limitele potențialului

de adaptare a acestora în cadrul existent de funcționare a sectorului energetic. Altfel spus, în cadrul procesului de armonizare implementarea acquis-ului este realizată în termenele și limitele cadrului local. Transpunerea acquis-ului presupune implementarea deplină a normelor europene în termenele și măsura prevăzută de legislația primară și cea secundară a Uniunii Europene. Tratatul Comunității Energetice prevede angajamentul de transpunere a acquis-ului comunitar, cu unica derogare în ceea ce privește orarul de liberalizare a piețelor, care este diferit de cel prevăzut de Directivele respective.

În ceea ce privește legislația RM în sectorul energetic, referindu-ne, în special, la legile cadru recent adoptate și legislația secundară elaborată de ANRE în sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale, putem estima că legislația națională este pe deplin armonizată la acquis-ul comunitar. Directivele și regulamentele corespunzătoare sunt implementate în termenele și limita în care acest lucru este posibil, având în vedere faptul că Moldova nu poate participa la piața comună din cauza neracordării rețelelor, iar crearea unei piețe competitive în cadrul izolat al sectoarelor energetice din Moldova întâmpină obstacole obiective, pe care le-am discutat mai sus. În cel de al doilea scenariu, când rețelele din RM vor fi racordate la rețelele pieței regionale de energie electrică și gaze naturale, transpunerea acquis-ului va fi iminentă. În termeni practici, asta va cere anumite ajustări și rectificări ale cadrului legislativ existent, acesta deja conținând principiile, structura și instituțiile – cheie prevăzute de acquis-ul comunitar. Aceste ajustări se referă, în principal, la introducerea modelului pieței regionale de energie electrică și gaze naturale. În cele ce urmează vom analiza elementele-cheie ale acquis-ului în domeniul energiei electrice și al gazelor naturale în raport cu prevederile corespunzătoare din legislația națională⁴.

Autoritate de reglementare independentă. Directivele UE prevăd constituirea unei autorități de reglementare independente de interesele industriei. În RM a fost creată Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică, care este organ public independent, cu buget constituit din cotizații proporționale ale titularilor de licență și un mecanism

decizional colegial constituit din trei directori inamovibili pe termenul mandatului fix.

Deși legea veche a energiei electrice⁵ prevedea independența ANRE, în ansamblul său regimul de reglementare a agenției permitea influențarea deciziilor acesteia de către instituțiile guvernamentale. Astfel, în baza legii vechi, regulamentul și bugetul ANRE erau aprobate de către Guvern, care, de asemenea, numea și destitua cei trei directori ai Agenției. Deși legea prevedea expres cazurile în care directorii puteau fi destituiți din funcție, aceste cazuri erau generale, neasigurând inamovibilitatea funcției, cum ar fi de exemplu „încălcarea legislației în vigoare”. În urma unui astfel de regim de reglementare, în perioada de la crearea Agenției în 1998 doar un singur director și-a încetat exercitarea funcției ca urmare a expirării mandatului, ceilalți fiind destituiți de multe ori ca urmare a luării de poziții în chestiuni regulatorii, ceea ce nu a contribuit la consolidarea în practică a independenței ANRE.

Legea nouă⁶ prevede numirea în funcție a Directorilor ANRE de către Parlament, ca și în cazul altor autorități de reglementare independente, cum ar fi autoritatea pentru protecția concurenței. De asemenea, Parlamentul aprobă Regulamentul și bugetul Agenției. Cazurile în care este posibilă încetarea exercitării funcției de director al ANRE au fost limitate la pierderea cetățeniei, alegerea în alte funcții, motive de sănătate și condamnare definitivă pentru infracțiuni. Excluderea dependenței de decizia Guvernului în ceea ce privește directorii și bugetul este importantă pentru asigurarea independenței autorității de reglementare față de interesele industriei, pentru că Guvernul administrează în prezent acțiunile statului în majoritatea întreprinderilor din sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale, unele dintre care dețin poziții dominante pe piață.

Un alt aspect controversat îl prezintă practica examinării proiectelor actelor normative ale ANRE de către Comisia de Stat pentru reglementarea activității de întreprinzător prin intermediul Grupului de lucru. Efectul acestei practici este că ANRE este pusă în situația să prezinte și uneori să negocieze toate proiectele normelor sale de reglementare în cadrul unui organ controlat de guvern. Deciziile ANRE nu sunt publicate în MORM, decât dacă există avizul Ministerului Justiției, care poate fi refuzat pe motiv că normele de reglementate nu au fost expertizate de Grupul de lucru mai sus amintit.

⁴ Elementele analizate corespund elementelor conținute în planul de acțiune tip elaborat de către Secretariatul Comunității Energetice pentru statele contractante.

⁵ Aici și în continuare „legea veche” se referă la Legea cu privire la energia electrică nr. 137 din 17.09.1998 sau Legea cu privire la gaze nr. 136 din 17.09.1998, după caz.

⁶ Aici și în continuare „legea nouă” se referă la Legea cu privire la energia electrică nr. 124 din 23.12.2009 sau Legea cu privire la gazele naturale nr.123 din 23.12.2009.

Atribuții specifice ale autorității de reglementare. Directivele UE prevăd anumite competențe minime ce urmează a fi atribuite autorității de reglementare. Simplificând și generalizând, putem spune că autoritatea de reglementare urmează în primul rând să vegheze asupra elementelor monopoliste – rețelele de transport și distribuție, și să asigure concurența elementelor competitive – generare și furnizare. În special, autoritatea de reglementare urmează să fie responsabilă de monitorizarea (1) capacității de interconectare; (2) mecanismelor legate de capacitatea congestionată; (3) timpului necesar întreprinderilor de transport și distribuție pentru conectări și reparații; (4) publicării informațiilor de către operatorii sistemului de transport și ai celui de distribuție privind interconectările, utilizarea rețelei și alocarea capacității părților interesate; (5) separării efective a conturilor contabile, termenelor, condițiilor și tarifelor pentru conectarea noilor producători de energie electrică; (6) măsurii în care operatorii sistemelor de transport și distribuție își îndeplinesc sarcinile sale și (7) gradului de transparență și concurență. Toate aceste responsabilități se regăsesc într-o măsură sau alta, direct sau indirect, printre competențele atribuite de legislația în vigoare autorității de reglementare din RM. Problema este că anumite prevederi atât din legea cadru, cât și din legislația secundară atribuie instituției de specialitate a Guvernului (în prezent Ministerul Economiei și Comerțului) anumite competențe care țin de reglementarea pieței și care fie repetă, fie înlocuiesc atribuțiile autorității de reglementare.

Legea nouă atribuie Guvernului competența de monitorizare a balanței dintre cerere și ofertă pe piața energiei electrice, a nivelului de întreținere a rețelelor electrice, precum și a îndeplinirii măsurilor de acoperire a sarcinii de vârf și a deficitului în furnizarea energiei electrice în cazul indisponibilității unui sau mai multor furnizori⁷. Acestea sunt responsabilități ale autorității de reglementare și ale operatorului de rețea și nu ale Guvernului, care, după cum am menționat, administrează majoritatea participanților la piață.

Regulamentul privind condițiile generale de import/export și tranzit al energiei electrice prevede că exportul de energie electrică este permis de către

⁷ Art. 5 (2) Legea cu privire la energia electrică nr. 124 din 23.12.2009.

organul central de specialitate în sectorul energetic⁸, atribuție care se suprapune competențelor ANRE legate de monitorizarea accesului la rețea, care trebuie să fie nondiscriminatoriu și nu la latitudinea Guvernului.

Autorizarea instituției guvernamentale de specialitate de a monitoriza executarea planurilor investiționale ale întreprinderilor energetice⁹ se suprapune cu atribuțiile autorității de reglementare în acest sens și este inechitabil față de întreprinderile private, care sunt obligate să raporteze planurile investiționale instituției care administrează concurenții de piață a acestora. Raportat la configurația actuală a infrastructurii și a piețelor, atribuirea unor astfel de responsabilități instituției guvernamentale pare să răspundă necesităților curente, însă, în cazul celui de al doilea scenariu discutat aici, adică după racordarea la rețelele regionale, astfel de inadvertențe urmează a fi înlăturate.

Desemnarea și separarea operatorilor rețelelor de transport și de distribuție. Directivele UE prevăd separarea operatorilor rețelei de transport și ai rețelei de distribuție de celelalte activități din sector. Noua legislație cadru¹⁰ desemnează în mod expres operatorii de rețea și prevede separarea atât a operatorilor sistemelor de transport, cât și a operatorilor sistemelor de distribuție în sectorul energiei electrice și cel al gazelor naturale. În cazul operatorilor sistemelor de transport, legea prevede separarea acestora prin licențierea individuală a activității de transport și servicii de dispecerat și prin interdicția de a desfășura alte activități în sectoarele respective. În cazul operatorilor sistemelor de distribuție, legea nu prevede licențierea separată a activității de operator al sistemului de distribuție, aceasta fiind realizată în cadrul licenței de distribuție. Cadrul de reglementare, introducând astfel o schemă cu mai mulți operatori de distribuție, fiecare rețea de distribuție având propriul operator de sistem. Dar legea cere separarea la nivel juridic, funcțional și contabil a activității de furnizare de activitatea de distribuție, prevăzând astfel separarea operatorului rețelei de distribuție de celelalte activități, în primul rând, a celei de furnizare. Cu toate acestea, nici în sectorul

⁸ Art. 5, Regulamentul privind condițiile generale de import/export și tranzit al energiei electrice, HG nr. 583 din 15 iunie 2005.

⁹ Art. 4, Legea cu privire la energetică nr. 1525 din 1998.

¹⁰ Aici și în continuare, „legea nouă” înseamnă fie Legea cu privire la energia electrică nr. 124 din 23.12.2009, fie Legea cu privire la gazele naturale nr. 123 din 23.12.2009, fie ambele legi.

electroenergetic, nici în cel al gazelor naturale aceste prevederi nu asigură separarea efectivă a operatorilor sistemelor de transport și ai sistemelor de distribuție de interesele celorlalte activități.

În cazul sectorului electroenergetic, deși operatorul sistemului de transport este separat din punct de vedere juridic și contabil de celelalte activități din sector, acesta este dependent sub aspect funcțional de instituția guvernamentală de specialitate, care este fondatorul întreprinderii de stat cu funcția de transport și dispecerat – Î.S. „Moldelectrica”, și în această capacitate controlează activitatea acesteia. Soluția în cazul respectiv urmează a fi căutată printre opțiunile care să excludă interesele guvernului în celelalte funcții – generare, furnizare, distribuție, de exemplu prin deatazarea întreprinderilor CET-1, CET-2, CET-Nord, RED Nord, RED-Nord Vest și „Energo-com”, sau, cel puțin, transferarea acestora în administrare privată. Aceasta pentru că rețelele de transport și dispeceratul central sunt obiective de interes strategic și, de regulă, sunt controlate de instituțiile guvernamentale, nefiind supuse privatizării.

În cazul sectorului de gaze naturale, în prezent dispeceratul central face parte din S.A. „Moldovagaz”. Legea veche nu prevedea în mod expres separarea operatorului de rețea de celelalte funcții, cu toate acestea, Regulile pieței gazelor naturale desemnează S.A. „Moldovagaz” drept operator de sistem „care dirijează procesele de transport, furnizare și distribuție din sistemul de gaze”¹¹. Contractele de furnizare angro a gazelor naturale sunt încheiate de S.A. „Moldovagaz”, care astfel exercită funcția de furnizor angro. Legea nouă prevede în mod expres licențierea separată a operatorului de sistem de transport și interdicția ca acesta să dețină licențe de furnizare și producție. Urmează ca aceste prevederi să fie implementate și dispeceratul central să fie separat la nivel juridic, funcțional și contabil de celelalte activități din sector. Soluția pentru separarea operatorului de sistem ar putea fi crearea unei întreprinderi de stat care să exercite funcțiile de operator al sistemului de transport al gazelor naturale, căreia să-i fie transmise activele respective.

În ceea ce privește funcțiile operatorului sistemelor de distribuție, în prezent acestea sunt exercitate de fiecare rețea de distribuție în parte. Și cum în prezent rețelele de distribuție dețin atât licențe de distribuție, cât și licențe de furnizare, noua lege schimbă această stare a lucrurilor, impunând separarea funcției de distribuție de cea de furnizare, cu o perioadă de tranziție până în ianuarie 2013.

Soluția cea mai recomandabilă pentru separarea efectivă a activității de distribuție de cea de furnizare, ar fi interdicția deținătorilor afacerilor de distribuție de a deține și afaceri de furnizare, pentru că simpla separare juridică nu va duce la separarea funcțională. Companiile, deși având licențe separate, vor avea același proprietar care va putea controla procesul decizional atât în cadrul companiei de distribuție, cât și în cadrul companiei de furnizare, deținând posibilitatea de a favoriza accesul la rețea a furnizorilor afiliați.

Soluțiile propuse pentru consolidarea operatorilor de rețea sunt determinate și din perspectiva așa-numitului al treilea pachet energetic elaborat de Comisia Europeană, care prevede separarea operatorului de rețea la nivel de proprietar (eng. ownership unbundling). Adică, proprietarul operatorului sistemului de transport sau distribuție nu poate fi în același timp și proprietarul altor titulari de licență în sectoarele respective.

Competențe specifice ale operatorilor rețelelor de transport și distribuție. Directivele UE prevăd responsabilitatea operatorilor sistemelor de transport și celor de distribuție de a garanta siguranța și eficiența sistemului, precum și nondiscriminarea între utilizatorii de sistem, prezentând acestora informațiile necesare pentru accesul eficient la rețele. Pe lângă acestea, operatorul sistemului de transport urmează a fi responsabil de asigurarea capacității de transport pe termen lung; administrarea fluxurilor în sistem, asigurând disponibilitatea serviciilor auxiliare necesare; informarea operatorilor rețelelor interconectate, cu care coordonează dezvoltarea și interoperabilitatea sistemului. În ceea ce privește dispecerizarea, operatorii sistemelor de transport și distribuție trebuie să asigure că aceasta este determinată în baza unor criterii obiective, publicate și nondiscriminatorii, că tarifele și normele de echilibrare a sistemului și de taxare pentru dezechilibrele energetice sunt obiective, transparente și nondiscriminatorii, iar energia utilizată pentru a acoperi pierderile de energie și capacitatea de rezervă este procurată în baza unor proceduri transparente, nondiscriminatorii și bazate pe mecanismele pieței. De asemenea, operatorii de rețea pot oferi prioritate la dispecerizare capacităților de generare care utilizează surse regenerabile de energie sau deșeuri ori care au ciclu combinat de producere a energiei termice și electrice. Noile legi cadru din 2009 prevăd în mod expres competențele operatorilor de rețea,

¹¹ Art. 2.6, Hotărârea ANRE nr. 192 din 22.09.2005, Regulile pieței de gaze naturale.

așa cum acestea sunt prevăzute în recomandările directivelor respective. Exercițarea anumitor competențe va cere introducerea unor mecanisme de implementare corespunzătoare sau precizări suplimentare pentru conformarea cu alte acte ale acquis-ului.

Legea nouă stipulează, pentru prima dată în mod direct, responsabilitățile operatorilor de rețea. Deși și până la noua lege „Moldelectrica” era responsabilă de echilibrarea pieței, aceasta nu era realizată în baza procurării de către operatorul de rețea a energiei de echilibru și de rezervă. Redefinirea funcției de echilibrare a operatorului „Moldelectrica” va cere un mecanism de implementare corespunzător.

Un alt aspect problematic îl constituie obligația operatorului de rețea de a acorda prioritate în dispețerizarea energiei electrice generate la centralele care aplică tehnologia de cogenerare și furnizează energie termică unor sisteme centralizate de încălzire. Acquis-ul comunitar prevede drept criteriu de acordare a statutului de prioritate instalațiilor de cogenerare – eficiența energetică și capacitatea de conservare a energiei acestora, și nu faptul că centralele furnizează energie termică sistemelor centralizate de încălzire. Este de înțeles că prevederea din legea cadru vine să asigure securitatea furnizării energiei termice produsă la cele trei CET-uri. Soluția în acest caz urmează a fi căutată în reglementarea separată a situației celor trei CET-uri în locul unei norme generale care cuprinde orice centrală de cogenerare furnizoare a sistemelor de încălzire centralizată. Problema funcționării CET-urilor în condițiile liberalizării pieței energiei electrice este discutată pe larg în secțiunile ulterioare.

Prevederea accesului reglementat al terței părți la rețea. Directivele UE prevăd introducerea accesului reglementat al terțelor părți la rețea. Mecanismul accesului terțelor părți – ATP¹², este inerent funcționării pieței competitive în sectoarele de rețea și, în esență, înseamnă aplicarea aceluiași condiții de accesare față de toți cei care solicită accesul la rețea. Piețele competitive – generarea și furnizarea – funcționează prin intermediul rețelei, accesul la care trebuie să fie nondiscriminatoriu, altfel decizia privind cine vinde și cumpără energie electrică va aparține operatorului rețelei, și nu concurenței de piață. În principiu, accesul la rețea este fie negociat, fie reglementat. Directivele UE prescriu introducerea accesului reglementat. Me-

canismul accesului reglementat al terțelor părți constă din două elemente – un tarif al accesului la rețea, care trebuie să fie publicat și calculat în baza unei metodologii prestabilite; și un cod al rețelei de transport, care să fie publicat și care să stabilească reguli și criterii nondiscriminatorii și transparente pentru accesul la rețea. Legea nouă din 2009 vine să consolideze principiul accesului nondiscriminator la rețea, promulgat încă de prima lege cadru a energiei electrice din 1998 prin prevederea unui tarif separat și a unui set de reguli pentru accesul la rețea.

Deși legea veche declara în mod expres că accesul la rețea este nediscriminatoriu, aceasta nu prevedea în mod expres elementele necesare introducerii mecanismului ATP, cum ar fi tarife separate pentru accesul la rețea, calculate în baza unor metodologii prestabilite sau obligația operatorului de rețea de a adopta un cod al rețelei.

Cu toate acestea, ANRE a elaborat și a adoptat metodologia de calculare a costului serviciilor de racordare la rețeaua de distribuție¹³, care se aplică și în cazul racordării la rețeaua de transport, metodologia de calculare a tarifului pentru serviciile de transport a gazelor naturale și un tarif separat pentru serviciile de transport a energiei electrice. Astfel, putem estima că există un tarif separat pentru accesul terței părți la rețea. Acesta este complementat de reglementările ANRE care stabilesc normele tehnice privind accesul la rețelele de transport și distribuție a energiei electrice și la rețelele de distribuție a gazelor naturale¹⁴, urmând a fi elaborate și normele tehnice de acces la rețeaua de transport a gazelor naturale. Regimul de acces la rețea este completat de normele regulamentelor de furnizare a energiei electrice și a gazelor naturale¹⁵. Însă, în același timp, legislația secundară care reglementează accesul la rețea în vederea exporturilor de energie electrică lasă la discreția guvernului decizia de a permite sau

¹³ Metodologia de determinare, aprobare și revizuire a prețurilor la serviciile auxiliare prestate de întreprinderile de distribuție a energiei electrice, Hotărârea ANRE nr. 245 din 02.05.2007. Metodologia de determinare, aprobare și revizuire a prețurilor la serviciile auxiliare prestate de întreprinderile titulare de licențe pentru distribuția de gaze naturale, Hotărârea ANRE nr. 316 din 24.12.2008.

¹⁴ Normele tehnice ale rețelelor electrice de transport, Hotărârea ANRE nr. 266 din 20.11.2007, Normele tehnice ale rețelelor electrice de distribuție, Hotărârea ANRE nr. 267 din 20.11.2007. Normele tehnice ale rețelelor de distribuție a gazelor naturale, Hotărârea ANRE nr. 324 din 27.02.2009.

¹⁵ Regulamentul pentru furnizarea și utilizarea energiei electrice, Hotărârea ANRE nr. 314 din 04.12.2008, Regulamentul pentru furnizarea și utilizarea gazelor naturale, Hotărârea ANRE nr. 304 din 07.08.2008.

¹² eng. TPA - third party access.

nu accesul la rețea în vederea exporturilor¹⁶. Problema nu constă în faptul reglementării exporturilor, ci în modul de reglementare, principiul fiind că accesul la rețea în vederea exporturilor se face în baza mecanismului ATP și nu a permisiunii guvernului. Considerentele legate de asigurarea securității energetice a țării pot face parte din mecanismul ATP, fără a fi necesar consimțământul suplimentar al guvernului. Concluzia privind mecanismul ATP din RM este că, deși acesta este prevăzut de legislație și sunt implementate tarife separate și norme tehnice pentru accesul la rețea, în cazul racordării la rețelele regionale, reglementarea accesului la rețeaua de transport în vederea schimburilor transfrontaliere de energie va trebui adusă la standardele pieței regionale, în special fiind vorba despre comerțul transfrontalier cu energie electrică.

Tarife calculate în baza unor metodologii prestabilite. Directivele UE cer ca modalitatea de calculare a tarifelor să fie cunoscută înainte ca acestea să fie calculate și aprobate, altfel spus, ca tarifele să fie calculate în baza unor metodologii aprobate „ex ante”. Cadrul de reglementare din RM prevede că tarifele sunt stabilite în baza metodologiilor aprobate de ANRE, mai mult decât atât, ANRE calculează și aprobă tarifele pentru serviciile de transport și distribuție, pentru generarea energiei electrice de către instalațiile ce utilizează surse regenerabile de energie și tehnologiile de cogenerare, precum și pentru serviciile auxiliare. Metodologiile sunt publicate în MORM înaintea calculării tarifelor, iar tarifele aprobate de ANRE intră în vigoare după publicarea lor în MORM, astfel fiind satisfăcute cerințele Directivelor UE.

În ceea ce privește aprobarea tarifelor, singura problemă ar fi că ANRE aprobă tariful consumatorului final. După cum am menționat mai sus, regula este că doar tarifele pentru elementele de monopol sunt aprobate de autoritatea de reglementare, prețul elementelor competitive fiind stabilit de piață. Astfel, ANRE urmează să se limiteze la aprobarea tarifului pentru transport, servicii auxiliare, distribuție și generare reglementată. Tariful final plătit de consumator urmează să includă aceste tarife aprobate de ANRE, plus prețul de generare/producție și prețul furnizării, care trebuie să fie liber, prestatorii acestor servicii concurând între ei în baza diferenței de prețuri. Aprobarea de către ANRE a tarifului con-

sumatorilor finali reprezintă un obstacol regulator în procesul de deschidere a piețelor și, de asemenea, face posibile subvențiile încrucișate, în urma cărora unii consumatori plătesc sub nivelul costurilor, iar alții plătesc supracosturi. Existența subvenționării încrucișate este un prim-pas spre declanșarea crizelor energetice cauzate de neplata serviciilor. Practica aprobării de către ANRE a tarifului pentru consumatorul final este incompatibilă cu modelul pieței liberalizate și urmează a fi exclus cu desăvârșire odată cu racordarea la rețelele și piețele regionale.

Autorizarea construcției capacităților de generare. În vederea dezvoltării unei piețe competitive la nivelul generării energiei electrice, Directiva UE recomandă aplicarea procedurii de autorizare a construcției noilor capacități de generare. Procedura de autorizare trebuie să se bazeze pe criterii obiective, transparente și nondiscriminatorii și să fie publicată. În cazuri excepționale, este permisă organizarea unor licitații pentru construcția noilor capacități. Noua lege cadru prevede procedura de aprobare, și nu de autorizare ca regulă, și procedura de licitație ca excepție, ceea ce nu corespunde intenției prevederilor respective ale acquis-ului. De asemenea, legea atribuie instituției guvernamentale responsabilitatea pentru procedura de aprobare, pe când Directiva recomandă o autoritate independentă de funcțiile de generare.

Sensul introducerii procedurii de autorizare a construcției unor noi capacități de generare este ca decizia de a construi să fie luată de mecanismele pieței, și nu de un organ administrativ. Adică, oricine care vede oportunități pe piața de generare pentru construcția unei noi capacități de generare, urmează a fi autorizat în baza unor criterii prestabilite. Autorizarea poate fi refuzată doar dacă nu sunt întrunite criteriile prestabilite.

Scopul unui astfel de mecanism este introducerea concurenței pe piața de generare. În cazurile în care concurența pe piața nu oferă semnalele respective pentru a incita interesul de a construi noi capacități, atunci este permisă aplicarea procedurii de licitație.

Noua lege cadru prevede că guvernul aprobă construcția de noi capacități de generare cu o putere mai mare de 20 MW, în baza unui regulament aprobat de guvern. Reiese că nu piața, ci guvernul decide construcția de noi capacități, ceea ce este contrar intenției acquis-ului. Mai ales având vedere faptul că Directiva recomandă ca procedura de autorizare să fie administrată de un organ care nu are interese pe piața de generare, cum ar fi autoritatea de reglementare sau operatorul sistemului de transport. În cazul

¹⁶ Art. 5, Regulamentul privind condițiile generale de import/export și tranzit al energiei electrice, HG nr. 583 din 15 iunie 2005.

Moldovei, guvernul este lăsat să decidă acoperirea sarcinii sistemului electroenergetic, spre exemplu, fie prin aprobarea extinderii capacității CET-urilor pe care le administrează, fie prin aprobarea construcției unor centrale care utilizează surse regenerabile de energie. Intenția Directivei energiei electrice este ca piața să decidă câte și ce fel de capacități de generare noi să apară. În plus, Regulamentul privind construcția/reconstrucția centralelor electrice¹⁷ discriminează în funcție de combustibilul utilizat de noua capacitate de generare, prevăzând prioritatea construcției centralelor care utilizează gazele naturale, ceea ce contravine acquis-ului. Regulamentul respectiv prevede aprobarea construcției prin hotărâre de guvern, în baza unui concurs sau a unor negocieri directe.

Soluția în acest caz este ca legea cadru să prevadă procedura de autorizare, și nu aprobarea pentru construcția de noi capacități, licitația fiind admisă doar în cazurile expres prevăzute în Directiva energiei electrice, iar responsabilitatea pentru administrarea procedurii să fie atribuită fie ANRE, fie Dispečeratul central din cadrul Î.S. „Moldelectrica”.

Obligații de serviciu public și protecția consumatorilor. Directivele UE prevăd: i) dreptul de a impune obligații de serviciu public, ii) măsuri pentru atingerea obiectivelor de coeziune economică și socială, de protecție a mediului și garantare a protecției adecvate a consumatorilor vulnerabili și a dreptului consumatorului eligibil de a-și schimba efectiv furnizorul; iii) dreptul de a impune universalitatea serviciului de furnizare a energiei electrice și iv) dreptul de a numi furnizorul de ultimă instanță. Noile legi cadru prevăd posibilitatea impunerii obligațiilor de serviciu public, reglementează pe larg protecția tuturor consumatorilor finali și desemnează furnizorul de ultimă instanță. Legea energiei electrice prevede dreptul consumatorilor eligibili de a-și schimba furnizorul, include definiția serviciului universal, fără însă a prevedea aplicarea acestuia față de consumatorii casnici.

Prevederea mecanismului obligațiilor de serviciu public și măsurilor similare are drept scop permiterea intervenției statului în funcționarea pieței în cazuri excepționale, atunci când mecanismele pieței nu pot asigura securitatea energetică sau protecția climei. Având în vedere gradul redus de competitivitate a piețelor din Moldova, mecanismul obligațiilor de serviciu public nu și-a găsit aplicare în măsura

prevăzută de acquis. În prezent, tariful consumatorului final este aprobat de ANRE, iar universalitatea serviciului de furnizare a energiei electrice este asigurată prin obligarea furnizorilor la tarife reglementate să fie furnizori de ultimă instanță pentru toți consumatorii finali din zona lor de deservire. Astfel, actualmente mecanismul obligațiilor de serviciu public nu-și găsește aplicabilitate pe piețele din RM, acestea fiind, în mare parte, reglementate. Doar atunci când vor fi create piețe competitive funcționale aplicarea mecanismului obligațiilor de serviciu public își va avea rostul prevăzut de acquis-ul comunitar.

În principiu, legislația națională este armonizată la acquis-ul comunitar în domeniul energetic, fiind adaptată la structura pieței determinată de configurația actuală a infrastructurii și urmând să fie ajustată corespunzător odată cu introducerea modelului pieței regionale. Anexa I include matricea implementării acquis-ului comunitar în legislația națională în sectorul electroenergetic și cel al gazelor naturale.

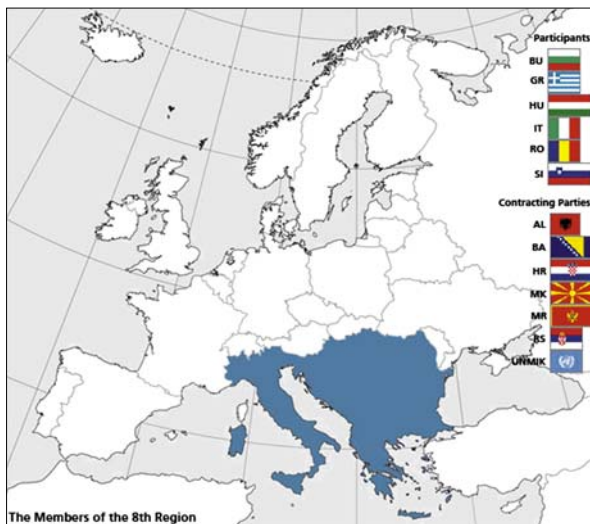
4.3 Implementarea TCE de către Republica Moldova: integrarea la piața regională de energie electrică

Implementarea angajamentelor TCE privind crearea mecanismului pieței comune. În prezent, implementarea de către RM a angajamentelor din cadrul TCE este condiționată de racordarea rețelelor, în special în ceea ce privește angajamentele legate de implementarea mecanismului tehnic de funcționare a pieței regionale și crearea pieței comune din perspectiva comerțului transfrontalier. În sectorul electroenergetic, mecanismul tehnic include, în principal, stabilirea unei proceduri comune pentru administrarea congestiei electricității și alocarea capacității de transport, implementarea unui model comun al pieței regionale, recunoașterea reciprocă a licențelor și un regim permisiv în ceea ce privește crearea sau înregistrarea întreprinderilor în sectorul energiilor de rețea.

Regiunea 8 a rețelelor electrice regionale. Pentru introducerea unui mecanism comun de administrare a congestiei și alocare a capacității de transport pentru comerțul transfrontalier de energie electrică a fost creată, prin decizia Consiliului Ministerial al TCE, așa-numita Regiunea 8, care

¹⁷ Aprobat prin HG nr. 436 din 26.04.2004.

reprezintă o abordare regională a administrării congestiei și alocării capacității de transport. Scopul principal al Regiunii 8 este crearea unei structuri de licitații coordonate pentru administrarea congestiei și alocarea capacității de transport la nivelul regiunii, așa-numitul Oficiu de licitații coordonate din Europa de Sud-Est¹⁸. Regiunea 8 este guvernată prin intermediul cadrului instituțional al Consiliului de Reglementare al TCE. Grupul de implementare a SEE COA include autorități de reglementare, instituții financiare internaționale, Comisia Europeană, operatori de rețea, utilizatori de rețea și *trader*-i. Activitatea grupului este susținută de Grupul pentru energie electrică al Consiliului de Reglementare, prin acțiuni orientate spre armonizarea regimurilor de licențiere, cooperarea în domeniul reglementării privind investițiile transfrontaliere, deschiderea pieței angro, echilibrarea regională și armonizarea regulilor pieței. Crearea unei astfel de instituții a fost dictată de necesitatea depășirii barierelor ce limitează comerțul transfrontalier, printre care se numără insuficiența capacității de transport pentru interconectare, lipsa transparenței, numărul mare de hotare combinat cu mecanisme deferite pentru licitarea capacității de transport. Membrii Regiunii 8 sunt cele șapte state contractante ale TCE și cinci state vecine participante la TCE, după cum indică harta de mai jos.

(Sursa: Secretariatul Comunității Energetice).

¹⁸ Eng. *South East European Coordinated Auction Office - SEE CAO*.

Condiția premergătoare pentru participarea RM la implementarea mecanismului tehnic al pieței comune este ca rețelele electrice, care în prezent sunt interconectate sincron la sistemul electroenergetic unic al CSI, să fie racordate la rețelele Regiunii 8. Rețelele Regiunii 8 sunt interconectate sincron în cadrul ENTSOE¹⁹, asociație paneuropeană a transportatorilor de energie electrică, creată în 2008, care include și rețeaua fostei Uniuni de coordonare a transportului de energie electrică – UCTE. Înainte de a analiza celelalte angajamente privind mecanismul tehnic al piețelor regionale, în special implementarea modelului pieței regionale de energie electrică, este important să facem referință la racordarea fizică a rețelei electrice din Moldova la rețelele electrice ale Regiunii 8.

4.3.1 Racordarea la rețelele electrice regionale

Racordarea la rețelele regionale ale sistemului electroenergetic al RM, la fel ca și al Ucrainei, implică schimbarea interconectării sincrone de la sistemul CSI la sistemul ENTSOE (UCTE). Diferența dintre cele două sisteme constă în felul în care este concepută structura și modul de operare a rețelelor electrice. Sistemul ENTSOE s-a dezvoltat în baza aplicării limitei de exploatare n-1 (eng. *contingency n-1*) drept criteriu de planificare, pe când în sistemul electroenergetic integrat al CSI acest criteriu este realizat printr-un set de acțiuni operaționale ce includ, în mare parte, descărcarea sarcinii și a generării²⁰.

Ideea interconectării celor două sisteme ENTSOE (UCTE) și SEI al CSI a fost obiectul unor preocupări pe parcursul ultimelor câtorva decenii, iar concluziile recentelor studii de fezabilitate susțin că o astfel de interconectare este fezabilă²¹. Drept opțiune de interconectare este examinată varianta cuplării sistemelor în care fiecare sistem își păstrează pe cât este posibil filozofia de operare, iar interconectarea este bazată pe un set de reguli obligatorii comune. Interconectarea prin cuplarea sistemelor este diferită de procedura standard de interconectare sincro-

¹⁹ Eng. *European Network for Transmission System Operators for Electricity – Rețeaua europeană a operatorilor sistemelor de transport a energiei electrice*.

²⁰ Feasibility Study: Synchronous Interconnection of the IPS/UPS with the UCTE, Summary of Investigations and Conclusions, decembrie 2008, pag. 6.

²¹ *Ibidem*. p. 11.

nă a unui sistem electroenergetic la zona ENTSOE. În cadrul procedurii comune, sistemul care se interconectează adoptă regulile, standardele și filozofia de operare a ENTSOE. Deși este viabilă din punct de vedere tehnic, interconectarea sincronă prin cuplarea sistemelor electroenergetice integrate ale CSI și ENTSOE este tratată ca o opțiune pe termen lung, atât din cauza complexității unei astfel de cuplări sincrone în contextul securității sistemului și a siguranței generale, cât și din motive legate de diferența cadrului actual al piețelor electroenergetice²².

Operatorii de sistem din Moldova și Ucraina au inițiat procesul de interconectare sincronă prin integrare la zona ENTSOE, separat de restul sistemului electroenergetic al CSI, excluzând astfel sistemele electroenergetice ale celor două țări de la proiectul interconectării sincrone prin cuplare între ENTSOE și SEI al CSI. În martie 2006 „Moldelectrica” și „Ukrenergo” au înaintat o cerere comună în acest sens către UCTE care, acceptând să examineze cererea de asociere, a creat un grup de suport și un grup de proiect în vederea elaborării termenilor de referință ai proiectului de interconectare sincronă la UCTE (ENTSOE) a rețelelor electrice din Moldova și Ucraina.

Strategia generală de extindere a sistemului ENTSOE este bazată pe trei piloni: *siguranța zonei sincrone* a ENTSOE – extinderile noi nu trebuie să pună în pericol funcționarea sigură și calitatea înaltă a furnizării de energie; *examinarea aspectelor nontehnice*, cum ar fi structura pieței și separarea funcțiilor ciclului electric, aspecte legate de mediul înconjurător și altele; *investigarea conectării DC* (rom. *curent continuu*) în paralel cu *investigarea conectării AC* (rom. *curent alternativ*) pentru a asigura o alternativă viabilă în cazul în care conectarea AC nu este fezabilă. Respectiv, proiectul de interconectare sincronă cuprinde trei etape: elaborarea termenilor de referință; încheierea unui Acord contractual între „Ukrenergo” și „Moldelectrica” pe de o parte, și UCTE (ENTSOE), pe de altă parte, și pregătirea și efectuarea testelor în zone izolate de operare și teste de interconectare, precum și evaluarea rezultatelor. Ultima etapă se finalizează fie cu inițierea unei perioade de testare mai prelungite, fie cu trecerea directă la interconectare permanentă. În 2008 UCTE estima o perioadă totală de 7,5 ani pentru implementarea

proiectului de interconectare, care să includă studiile, implementarea recomandărilor, testarea și funcționarea în regim de testare²³.

4.3.1.1 Cerințe tehnice

Soluțiile tehnice concrete pentru interconectarea sincronă a rețelelor electrice din Moldova și Ucraina urmează să fie identificate de grupul de proiect în cadrul termenilor de referință. Oricare ar fi soluțiile tehnice concrete, interconectarea va implica consolidarea interconexiunilor prin reabilitarea liniilor existente sau/și construcția unor noi linii electrice. *Interconexiuni*. În prezent sistemul electroenergetic al RM include interconexiuni cu ambele rețele vecine. Șase linii electrice de tensiune înaltă de 330kV asigură operarea în paralel cu sistemul electroenergetic al Ucrainei. Linia electrică aeriană de 400 kV între Centrala de la Cuciurgan și Isaccea, cu extensie la Vulcănești și trei linii electrice aeriene de 110kV asigură legătura cu rețeaua electrică din România. De asemenea, a fost lansat proiectul de construcție a unei linii electrice aeriene de 400kV între Bălți și Suceava, în noiembrie 2008 fiind semnat memorandumul de construcție a LEA-400 kV Bălți – Suceava, între Î.S. „Moldelectrica” și S.C. „Transelectrica”. La fel, au fost efectuate lucrări de reconstrucție a substației de 330 kV Bălți cu substituirea utilajului cu aer comprimat prin utilaj cu hexaflorură de sulf în vederea sporirii fiabilității liniilor aeriene de tensiune înaltă. *Standarde de dispecerizare*. Funcționarea în paralel cu zona sincronă a ENTSOE presupune o capacitate corespunzătoare a operatorului de sistem de a asigura operarea rețelei, care este determinată de compatibilitatea sistemelor de contorizare, comunicare și dispecerizare cu standardele ENTSOE. Începând cu anul 2001, este implementat proiectul de modernizare și reabilitare a rețelei electroenergetice din Moldova, finanțat prin creditele Băncii Mondiale – Proiectul energetic II. Proiectul este adresat, în primul rând, perfecționării sistemului de contorizare în rețeaua de transport, reabilitării și modernizării sistemului de dispecerizare și comunicații, precum și reabilitării prioritare a liniilor și substațiilor rețelei de transport.

²² *Ibidem*, p. 13.

²³ UCTE Annual Report 2008.

Investițiile în cadrul Proiectului energetic II. Contoarele instalate la punctele de interconectare ale rețelei transport permit contorizarea și înregistrarea fluxurilor de putere activă și reactivă pe piața angro a energiei electrice, fiind capabile să transmită informația către Dispeceratul central. Important este faptul că sistemul de contorizare instalat este capabil să acomodeze diferite modele de piață, inclusiv modelul bazat pe contracte bilaterale, aplicat în prezent pe piața de energie electrică din RM, precum și modelul pieței spot, cum ar fi modelul pieței zilei anterioare, recomandat pentru piața regională de energie electrică și în prezent aplicat pe piața de energie electrică din România. Instalarea echipamentelor și programelor necesare pentru operarea în timp real a Dispeceratului, care înlocuiesc sistemul sovietic depășit bazat pe ordine și comenzi realizate prin telefon și date transmise verbal sau pe suport de hârtie. Noul sistem permite accesarea în timp real a informației operaționale la centralele electrice și substațiile rețelei de transport, analiza și monitorizarea în timp real a stării sistemului de către Dispeceratul, precum și controlul și dispecerizarea în timp real a centralelor electrice și a sistemului de transport. Ceea ce permite asigurarea unui nivel compatibil cu standardele ENTSOE cu referire la siguranța, securitatea și eficiența funcționării operatorului de sistem, precum și oferă suportul corespunzător pentru efectuarea decontărilor financiare în cadrul pieței angro de energie electrică, care este unul din elementele-cheie ale modelului recomandat al pieței regionale de energie electrică. De asemenea, este important să notăm că sistemul de comunicare include tehnologii informaționale moderne, cum ar fi utilizarea cablurilor de fibră optică.

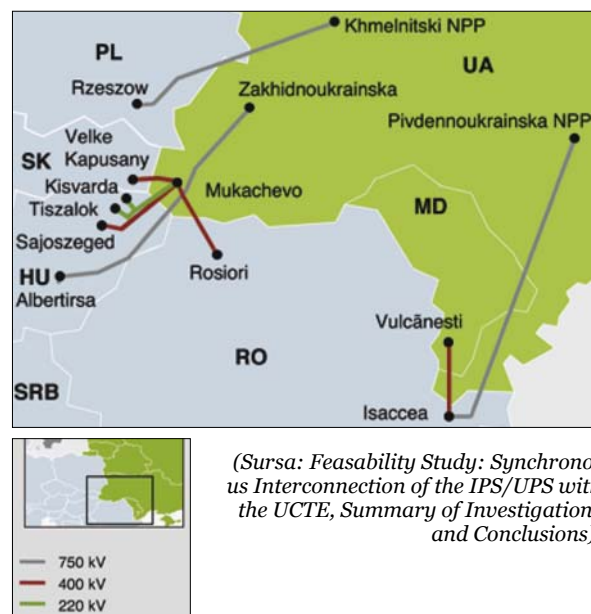
4.3.1.2 Potențialele costuri și modalități de finanțare

Costul estimativ al soluțiilor tehnice de interconectare sincronă cu zona ENTSOE urmează a fi determinat de grupul de proiect în cadrul termenilor de referință pentru interconectarea sincronă²⁴. O estimare preliminară a UCTE indică un cost de 4,446 milioane de euro al proiectului de interconectare a Ucrainei și Moldovei la UCTE²⁵. Anumite ipoteze privind costurile de interconectare pot fi făcute în baza estimărilor existente ale costurilor interconexiunilor. Estimările cuprinse în studiul de fezabi-

²⁴ Însăși proiectul de elaborare a termenilor de referință este finanțat din fondurile Uniunii Europene acordate prin Comisia Europeană în cadrul sprijinului financiar pentru implementarea strategiei în sectorul electroenergetic din Ucraina.

²⁵ UCTE, Annual Report 2008.

litate a interconectării sincrone între UCTE și SEI privind investițiile necesare în reabilitarea echipamentului și liniilor de interfață indică un cost total de 280 milioane de euro, din care 180 milioane revin reabilitării liniilor și echipamentelor din rețelele statelor interfeței. Mai jos este schema liniilor interfeței ce au fost luate în considerare de studiul de fezabilitate menționat.

(Sursa: Feasibility Study: Synchronous Interconnection of the IPS/UPS with the UCTE, Summary of Investigations and Conclusions).

Estimările costurilor aferente proiectului liniei de interconexiune Bălți-Suceava (LEA 400 kV), proiect în desfășurare, sunt în jur de 46 milioane euro, iar al proiectului liniei de interconexiune Strășeni-Iași (LEA 400 kV), proiect planificat, sunt în jur de 44 milioane euro. În ceea ce privește rețeaua internă de transport sunt ilustrative investițiile în linii electrice și echipamentul stațiilor electrice. Recent au fost efectuate investiții în liniile electrice aeriene de 110 kV și 330 kV și în echipamentele pentru stațiile electrice, în valoare totală de 11,750 milioane dolari SUA, din care 3,450 milioane dolari au fost investiți de Î.S. „Moldelectrica”, restul fiind acoperit din creditul Băncii Mondiale în cadrul Proiectului energetic II. Aceste date ar putea sugera că interconectarea sincronă la zona ENTSOE nu este imposibilă din punctul de vedere al costurilor potențiale pentru rețeaua din RM. Și asta în primul rând pentru că precedentul investițiilor efectuate de operatorul de sistem Î.S. „Moldelectrica” este bazat pe mecanismul de acoperire a costurilor prin tariful de transport. Ceea ce deschide posibilitatea accesării creditelor preferențiale ale institu-

țiilor financiare internaționale – Banca Mondială, BERD sau BEI. În plus, proiectul de interconectare sincronă se califică pentru asistența Uniunii Europene oferită atât pe direcția cooperării regionale Moldova, România, Ucraina, cât și pe direcția susținerii cooperării bilaterale între UE și RM, oricare ar fi cadrul viitor al cooperării bilaterale – acord de asociere sau politica de vecinătate.

4.3.1.3 Cerințe nontehnice

În afara cerințelor față de interconexiuni și corespunderea rețelei de transport standardelor de operare în zona ENTSOE, interconectarea sincronă implică și implementarea standardelor ENTSOE în ceea ce privește dirijarea tehnico-operativă a sistemului electroenergetic. În primul rând aici este vorba de implementarea manualului de operare al UCTE²⁶, care are drept obiectiv să asigure interoperabilitatea tuturor operatorilor de rețea conectați la zona sincronizată și prevede standarde și recomandări tehnice pentru funcționarea rețelei interconectate, inclusiv politici operaționale pentru controlul generării, monitorizarea și raportarea performanței, rezerve, criteriile de securitate și măsuri operaționale speciale. Implementarea manualului de operare a UCTE va implica adaptarea corespunzătoare a normelor tehnice existente privind rețeaua de transport, precum și a practicilor aplicate în cadrul Dispeceratului central. Pe lângă cerințele tehnice, interconectarea sincronă include și cerințe nontehnice privind modelul de piață, și în special, separarea funcțiilor ciclului electric, care să includă independența operatorului de sistem față de întreprinderile de generare, furnizare și distribuție. După cum am menționat mai sus, operatorul rețelei electrice din Moldova face parte din Întreprinderea de Stat „Moldelectrica”, care deține licență de transport și dispecerizare condiționată de interdicția desfășurării oricăror alte activități în sectorul electroenergetic. În ceea ce privește modelul de piață, acesta urmează să fie compatibil cu funcționarea în paralel cu rețeaua de interconectare. După cum rețeaua de interconectare face parte din Comunitatea Energetică, modelul pieței electroenergetice din Moldova trebuie să fie compatibil cu modelul pieței regionale de energie electrică. Cerințele privind

introducerea modelului pieței regionale în sectorul electroenergetic din Moldova sunt analizate în cadrul secțiunii de mai jos privind implementarea angajamentelor în cadrul TCE referitor la modelul pieței regionale.

4.3.2 Implementarea TCE de către Republica Moldova: crearea pieței comune

Angajamentele privind crearea unei piețe energetice comune includ obligații privind excluderea oricăror bariere fiscale, comerciale în comerțul transfrontalier cu energie, precum și obligații privind compatibilizarea cu modelul pieței regionale de energie electrică. Altfel spus, Moldova urmează să liberalizeze comerțul cu energia electrică și să adapteze piața energiei electrice la modelul regional al pieței energiei electrice. În termeni practici, odată cu racordarea la rețelele electrice din România urmează ca piața din RM să fie compatibilizată cu piața energiei electrice din țara vecină, care corespunde modelului pieței regionale.

4.3.2.1 Modelul pieței regionale angro de energie electrică

Modelul pieței regionale de energie electrică și etapele de tranziție au fost determinate într-un studiu recent realizat la inițiativa Consiliului Ministerial al TCE. Studiul privind deschiderea pieței la nivel angro pentru piața energiei electrice din Europa de Sud-Est include următoarele recomandări în vederea creării unei piețe regionale angro de energie electrică până în anul 2015:

- piață regională fondată pe baza modelului pieței pentru ziua următoare²⁷ cu licitarea implicită a capacităților transfrontaliere alocate pieței pentru ziua următoare;
- abordare graduală în stabilirea pieței: Serbia și România (Ungaria) obligatoriu în faza I; Bulgaria, Croația și Slovenia opțional în faza I; ceilalți participanți – odată cu îndeplinirea cerințelor;

²⁶ Eng. *UCTE Operation Handbook*.

²⁷ Eng. *day-ahead market – DAM*. Piața pentru ziua următoare reprezintă un mod de tranzacționare a energiei electrice prin ofertare zilnică, unde ofertarea și stabilirea ordinii de merit, respectiv, vânzarea-cumpărarea de energie electrică are loc cu o zi înainte de ziua livrării.

- implementarea responsabilității de echilibrare de către participanții la piața angro;
- armonizarea regulilor și actelor normative între părțile contractante la TCE;
- separarea generării de furnizare, cel puțin excluderea tradiționalelor contracte de furnizare totală între generatori și furnizori/consumatori eligibili;
- transparența prețurilor și a informației relevante privind piața;
- acces egal tuturor; coexistența comercializării bilaterale și prin bursă (ofertare);
- termenul-limită pentru implementarea pieței regionale de energie electrică în Europa de Sud-Est este anul 2015²⁸.

Modelul pieței regionale presupune ca fiecare stat participant să fie responsabil la nivel național de toate procesele, procedurile și platformele de comercializare, inclusiv de procesul de deschidere a pieței, iar cooperarea regională și utilizarea eficientă a capacităților transfrontaliere să fie asigurate prin cuplarea piețelor naționale pentru ziua următoare. Crearea pieței regionale se bazează pe următoarele principii: tranziție controlată de la prețuri reglementate la piață deschisă; introducerea rapidă a stimulentei de a investi²⁹; coexistența operatorilor de piață și a comerțului bilateral până la dezvoltarea suficientă a instrumentelor financiare în vederea amortizării riscului de preț. Procesele comerciale ale modelului pieței regionale includ următoarele elemente:

- fiecare parte contractantă are propriul Operator Național al Pieței (ONP);
- fiecare participant la piață încheie un acord cu propriul ONP;
- toate ofertele, decontările, acordurile participanților și garanțiilor sunt efectuate între participantul la piață și ONP;

²⁸ Energy Community, *South East European Wholesale Market Opening*, Poyrz, Nord Pool Consulting, 10.2009.

²⁹ *Ibidem*. Separarea generatorilor de furnizori va asigura lichiditatea pieței pentru ziua următoare, astfel stabilindu-se o referință de preț sigură și care să inspire încredere. Stabilirea prețului de referință pentru piața regională va atrage investitorii potențiali, iar publicarea prețurilor pieței regionale pentru ziua următoare, prin intermediul sistemului zilnic EuroPex, va fi un indicator puternic al integrării pieței.

- ONP va colecta și va valida toate ofertele de la participanții pieței și va crea o singură Curbă netă de export (CNE), care va combina toate ofertele participanților la piață într-o singură curbă agregată a ofertelor (deci anonimă), care va fi transmisă Prestatorului de servicii pe piața din Europa de Sud-Est;
- prestatorul de servicii va colecta toate CNE de la toți ONP și va obține de la Oficiul de licitații coordonate datele privind capacitatea de transport alocată de la toate interconexiunile. În baza acestor date, Prestatorul de servicii va calcula un indice comun al prețului pentru toate zonele și prețul pentru fiecare zonă în parte, precum și fluxul fiecărei interconexiuni. Aceste valori vor fi transmise ONP-urilor;
- prețurile și volumele pentru fiecare participant al pieței sunt calculate de ONP-uri³⁰.

Studiul de asemenea identifică acțiunile ce urmează a fi întreprinse la nivel național: 1. operatorul sistemului de transport ia decizia principală de a dedica pieței regionale de energie electrică toată capacitatea de transport alocată schimburilor tranfrontaliere sau o parte din aceasta; 2. toți participanții la piața angro devin părți responsabile de echilibrare, consumatorii având posibilitatea de a procura acest serviciu de la furnizori și *traderi*, iar consumatorii eligibili fiind stimulați să-și exercite eligibilitatea; 3. generatorii sunt separați de furnizori, iar consumatorii cu tarif reglementat fiind asigurați prin contracte separate între generatori și furnizori, iar contractele de furnizare deplină între generatori și furnizori/comercianți/consumatori eligibili fiind excluse; 4. micșorarea volumelor bazate pe tarife reglementate în vederea deschiderii treptate a pieței; și 5. introducerea unei supraveghe eficiente a pieței.

4.3.2.2 Implementarea modelului pieței regionale în Republica Moldova

Raportată la sectorul electroenergetic din Moldova, implementarea recomandărilor studiului privind deschiderea pieței regionale angro de energie electrică va implica modificări importante ale modelului de piață din sectorul electroenergetic

³⁰ *Ibidem*.

al RM și adaptarea corespunzătoare a cadrului de reglementare. Implementarea modelului pieței regionale va cere schimbări esențiale legate de introducerea pieței pentru ziua următoare, printre care introducerea mecanismului spot atât pentru energia electrică a sarcinii de bază și a orelor de vârf, cât și pentru energia electrică de echilibru și rezervă, ceea ce va cere desemnarea unui operator de piață, trecerea la decontările la interval de o oră și introducerea unui mecanism nou de echilibrare. Deschiderea pieței regionale angro va cere renunțarea la reglementarea tarifelor pentru consumatorul final și la contractele bilaterale de furnizare totală. Elementele ce urmează a fi introduse includ în special *Reglementările privind piața pentru ziua următoare*. Având în vedere faptul că în sectorul electroenergetic din Moldova modelul de piață este bazat doar pe contacte bilaterale, urmează ca legislația cadru să prevadă introducerea modelului pieței pentru ziua următoare, care să coexiste cu comercializarea bilaterală a energiei electrice. *Desemnarea operatorului pieței energiei electrice*. În prezent, piața energiei electrice nu are un operator al pieței, contractele bilaterale fiind înregistrate la Î.S. „Moldelectrica”, iar decontările fiind efectuate direct între titularii de licență. Urmează ca legea cadru să desemneze formal un operator al pieței. *Introducerea mecanismului de echilibrare și a decontării la interval de o oră*. În prezent, echilibrarea sistemului electroenergetic din RM se face dintr-o singură sursă controlată de operatorul de rețea. Urmează a fi implementat un mecanism care ar permite operatorului de rețea și potențialilor participanți la piața regională (CERSM, consumatorii eligibili de exemplu) să procure energia de echilibru și cea de rezervă de pe piața pentru ziua următoare, după cum prevăd recomandările privind deschiderea pieței regionale angro. De asemenea, urmează a fi introdusă decontarea la interval de o oră, după cum prevede modelul pieței spot pentru ziua următoare. *Alocarea capacității de transport pentru piața zilei următoare*. Î.S. „Moldelectrica” urmează să ia decizia privind dedicarea capacității de transport pentru piața regională de energie electrică. *Renunțarea la aprobarea tarifului pentru consumatorii finali*. ANRE urmează să aprobe doar tarifele la serviciile monopoliste – transport, dispecerizare și distribuție, plus tarifele pentru producerea energiei electrice excluse de la

concuranța de piață, adică electricitatea generată din surse regenerabile de energie și de instalațiile de cogenerare eficiente. *Conformarea reglementării celor trei CET-uri cu acquis-ul comunitar*. În prezent, legea cadru (Legea cu privire la energia electrică nr. 124 din 23.12.2009) exclude energia electrică cogenerată de la concurența de piață, dacă instalația de cogenerare furnizează energie termică pentru sistemele de încălzire centralizate, ceea ce nu corespunde în totalitate prevederilor acquis-ului comunitar. Tabelul de mai jos include comentarii privind reglementarea celor trei CET-uri. *Excluderea graduală a contactelor de furnizare totală*. Dezvoltarea unei piețe regionale angro a energiei electrice presupune că generatorii și furnizorii urmează să evite contractarea pe termen mediu și lung a energiei electrice în volume care să acopere toată capacitatea centralei.

Reglementarea CET-urilor. Excluderea de la concurența pe piața a energiei produse de centralele electrice cu ciclu combinat de generare a energiei electrice și termice care furnizează căldură sistemelor de încălzire centralizată ar putea fi considerată ca fiind incompatibilă cu acquis-ul comunitar. Problema constă în faptul că legea cadru din RM nu face vreo diferențiere între centralele de cogenerare, oferind un astfel de regim preferențial oricăror centrale care furnizează căldură în sistemele centralizate de încălzire existente sau potențiale. Acquis-ul comunitar permite acordarea unui regim preferențial doar pentru capacitățile de cogenerare care îndeplinesc anumite criterii de eficiență energetică și conservare a energiei.

Motivul adoptării unui astfel de regim preferențial de către legislatorul din RM este determinat de necesitatea asigurării securității de furnizare a energiei termice de către cele trei CET-uri. În procesul de cogenerare, producerea căldurii depinde de generarea energiei electrice, iar concurența de piață nu poate garanta generarea continuă a electricității de către o anumită centrală.

Dacă prețul energiei electrice generate de CET-uri depășește nivelul prețului pieței, aceasta nu va fi procurată și în consecință generarea de energie electrică va fi oprită, ceea ce va determina oprirea producerii de energie termică. Însă energia termică produsă de cele trei CET-uri reprezintă unica sursă principală de furnizare a energiei termice pentru sistemele de încălzire centralizată. În esență, motivul excluderii CET-urilor de la concurența de pe piața energiei electrice îl reprezintă securitatea furnizării energiei termice.

La baza excepțiilor permise de acquis-ul comunitar față de energia electrică produsă prin cogenerare stau considerente de eficiență energetică, care, în acest caz, este promovată prin utilizarea mai rațională a surselor energetice urmare a producerii simultane a energiei termice și electrice.

Pentru a fi conformă cu prevederile acquis-ului, legea cadru urmează să ofere un regim preferențial pentru centralele care aplică tehnologia de cogenerare doar în cazul în care acestea îndeplinesc cerințele de eficiență energetică stipulate în Directiva cogenerării³¹.

Cel mai mult probabil, indicatorii de eficiență energetică și de conservare a energiei la cele trei CET-uri nu vor trece pragul necesar prevăzut de Directivă, iar problema asigurării securității la furnizarea energiei termice pentru sistemele de încălzire centralizată din municipiile Chișinău și Bălți ar rămâne astfel deschisă. Soluția ar fi creșterea indicilor eficienței energetice a celor trei CET-uri prin modernizarea tehnică a acestora, astfel încât să se califice pentru regimul de reglementare preferențial aplicabil centralelor de cogenerare.

Regimul preferențial prevăzut de acquis-ul comunitar se referă la obligația operatorilor de sistem de transport și distribuție să dispenseze în mod prioritar energia electrică a centralelor de cogenerare³². Cadrul de reglementare din RM, pe lângă această obligație impusă operatorului de sistem de transport și operatorilor sistemelor de distribuție, mai include și obligația de a procura toată energia electrică generată la cele trei CET-uri impusă furnizorilor de energie electrică și consumatorilor eligibili. În principiu, obligarea furnizorilor și consumatorilor eligibili să achiziționeze un anumit tip de energie electrică își găsește justificare juridică în cadrul acquis-ului doar în cazuri excepționale legate de asigurarea securității energetice sau contribuție semnificativă la protecția mediului înconjurător.

Cel mai important este că asemenea excepții – obligarea de achiziționare a energiei, pot fi acordate doar în mod individual, și nu în general pentru toate centralele electrice de cogenerare care furnizează energie termică pentru sistemele centralizate de încălzire. De asemenea, natura excepțională a unor astfel de excepții limitează în timp aplicarea acestora, astfel că orice derogare de la principiile pieței comune poate fi aprobată de către Comisia Europeană în cazurile prevăzute de acquis doar pentru o anumită perioadă de timp, de regulă, pe durata circumstanțelor care au justificat o asemenea excepție.

³¹ Directiva 2004/8/CE privind promovarea cogenerării pe baza cererii de energie termică utilă pe piața internă a energiei.

³² Art. 7, Directiva energiei electrice.

Concluzia este că regimul de reglementare a CET-urilor urmează a fi modificat pentru a se conforma acquis-ului comunitar. În primul rând, legea urmează să limiteze obligația de cumpărare a energiei electrice doar la energia electrică generată la CET-1, CET-2 și CET-Nord, totodată condiționând aplicarea regimului preferențial de modernizare a instalațiilor în vederea atingerii indicilor de eficiență energetică și de conservare a energiei prevăzute în acquis.

În mod alternativ ar putea fi adoptată o soluție care nu implică exceptarea energiei electrice generate de centralele de cogenerare de la concurența pe piață. O astfel de soluție ar putea consta în introducerea unor metodologii flexibile de atribuire a costurilor de producție între energia electrică și cea termică, care să favorizeze fie costul electricității, fie costul căldurii în funcție de nivelul prețului de piață al energiei electrice. Dacă prețul de piață al energiei electrice se ridică, atunci se va aplica acea metodologie de atribuire a costurilor care favorizează costul electricității, asigurând astfel competitivitatea acesteia. Astfel, un mecanism complex de reglementare ce ar consta din câteva metodologii de atribuire a costurilor între energia termică și cea electrică, care să fie aplicate automat în funcție de fluctuația prețului de piață a energiei electrice ar permite asigurarea competitivității continue a electricității generate la CET-uri și, în consecință, producerea continuă a energiei termice pentru sistemele de încălzire centralizată.

4.3.2.3 Opțiuni alternative privind crearea pieței pentru ziua următoare

Având în vedere că piața regională se formează prin cuplarea piețelor naționale pentru ziua următoare și că în prezent potențialul participant la nivel național al pieței pentru ziua următoare la nivel de generare este doar CERSM, ar putea fi luate în considerare alte opțiuni decât crearea unui mecanism spot separat în cadrul sectorului electroenergetic din Moldova. Soluțiile alternative ar putea include fie extinderea pieței pentru ziua următoare din România, astfel încât să includă capacitățile de generare competitive, furnizorii și consumatorii eligibili licențiați în RM, fie crearea unei piețe pentru ziua următoare în comun cu sectorul energetic din Ucraina. Avantajul opțiunii de extindere a pieței pentru ziua următoare din România ar fi faptul că, la nivel regional, aceasta este cea mai avansată piață, și de fapt, se așteaptă ca împreună cu piața din Serbia să formeze „motorul” pieței regionale de energie electrică din cadrul Comunității Energetice.

4.4 Integrarea la piața regională de gaze naturale

Angajamentele din cadrul TCE privind implementarea mecanismului tehnic al pieței regionale și crearea unei piețe energetice comune se aplică în aceeași măsură și sectorului gazelor naturale. Situația însă diferă de cea din sectorul electroenergetic, în primul rând, pentru că mai multe state contractante ale TCE încă nu au acces la gaze naturale, rețeaua de transport fiind în proces de formare. În general, dezvoltarea sectorului gazelor naturale, la nivel regional, este la o etapă incipientă și se axează, în principal, pe gazificarea regiunii Balcanilor de Vest.

4.4.1 Piața regională a gazelor naturale

Crearea pieței regionale de gaze naturale depinde de evoluțiile procesului de extindere a rețelelor de gaze. În cadrul Comunității Energetice a fost aprobat conceptul creării unei rețele regionale circulare a gazelor naturale – Inelul gazelor naturale al Comunității Energetice (eng. *Energy Community Gas Ring*).

Se prevede ca rețeaua circulară să conecteze liniile de branșament de la conductele magistrale, astfel încât părțile contractante să fie legate într-un inel care să conecteze conductele regionale existente și cele planificate, terminalele LNG și capacitățile de stocare regionale. Avantajele conceptului Inelului Comunității Energetice sunt prezentate în figură de mai jos.

”Inelul gazelor naturale: va crea stimulente economice puternice pentru implementarea prevederilor TCE privind piața regională de gaze naturale;

va facilita creșterea diversității surselor de furnizare către inel din aproape orice direcție și mai multe direcții simultan, susținând conectarea noilor surse prin posibilitatea de acces la un consum mai mare decât cel disponibil prin branșamente radiale simple, acces cu o securitate tehnică sporită asigurată de avantajele furnizării;

va permite flexibilizarea procesului de gazificare a șapte piețe în raport cu ritmul dezvoltării noilor conducte care vor transporta gaze prin spațiul Comunității Energetice sau în vecinătatea acesteia, cum ar fi Nabucco, conducta Turcia-Grecia-Italia, conducta Transadriatică, conducta White Stream;

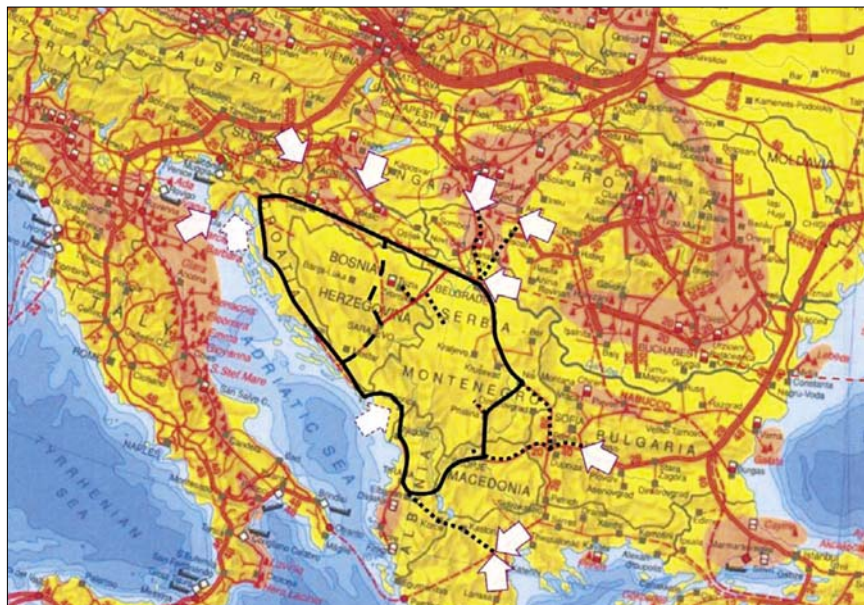
va lega direct piețele de gaze naturale ale patru state UE vecine – Bulgaria, România, Grecia și Ungaria, și cele șapte state contractante din Balcanii de Vest;

va spori semnificativ securitatea tehnică a furnizării pentru că întreruperile în orice punct vor putea fi depășite prin furnizări în direcția opusă a inelului, ceea ce va facilita în mod semnificativ planificarea lucrărilor de întreținere;

va oferi operatorului (-ilor) sistemului de transport în regiune o mai mare flexibilitate în procesul de echilibrare;

va oferi acces la depozitul subteran regional pentru toate cele șapte piețe; va îmbunătăți poziția comercială a importatorilor, permițând ca schimbarea sezonieră să fie administrată prin utilizarea contractelor de depozitare în stocurile regionale, și nu prin contracte de import.”

Sursa: Secretariatul Comunității Energetice.

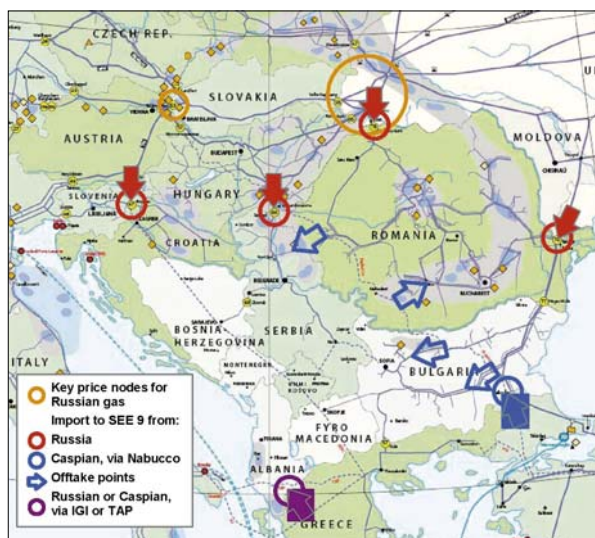

Conceptul Inelului
Comunității Energetice,
2008

(Sursa: Secretariatul Comunității Energetice).

Dezvoltarea rețelei circulare în regiunea Balcanilor de Vest este bazată atât pe perspectiva furnizării gazelor de către „Gazprom” prin conductele existente, cât și pe furnizarea gazelor prin conductele planificate, necontrolate de „Gazprom”, cum ar fi conducta Nabucco. Nodurile existente și nodurile potențiale ale rețelelor de transport sunt prezentate în schema de mai jos.

Noduri-cheie existente și planificate ale rețelei de transport în Europa de Sud-Est, 2008

(Sursa: Secretariatul Comunității Energetice).

Astfel, preocupările primordiale în cadrul Comunității Energetice în sectorul gazelor naturale sunt axate pe gazificarea regiunii Balcanilor de Vest și extinderea infrastructurii de transport a gazelor naturale. Totodată, implementarea proiectelor de extindere a infrastructurii de transport, în special, în ceea ce privește atragerea investițiilor private, cere introducerea mecanismelor de piață. La nivel regional au fost identificate măsurile inițiale necesare pentru implementarea unui model de piață comun. Printre acestea se numără: 1) încheierea unor acorduri de interconectare unice între operatorii rețelelor de transport pentru toate punctele de interconectare, care să acopere atât aspectele tehnice, cât și aspectele comerciale ale interoperabilității; 2) armonizarea codurilor rețelei în conformitate cu Regulamentul 1775³³; 3) implementarea

³³ Regulamentul (CE) 1775/2005 din 28 septembrie 2005 privind condițiile de acces la rețelele de transport a gazelor naturale (înlocuit de Regulamentul 715/2009 din 13 iulie 2009 privind condițiile de acces la rețelele pentru transportul gazelor naturale).

unor regimuri inițiale de echilibrare; 4) introducerea unor sisteme moderne de contorizare și transfer al datelor (SCADA), care să faciliteze rezervarea capacității în amonte; 5) armonizarea tarifelor de transport – în prezent operatorii de sistem ai părților contractante aplică metodologiile ale tarifelor de transport bazate pe așa-numitul „principiu timbrului poștal” (eng. *postage stamp*), în cazul în care se va decide trecerea la metodologia bazată pe principiul intrare-ieșire (eng. *entry-exit*) preferată în mai multe state-membre ale UE, astfel de modificări urmează a fi coordonate și armonizate³⁴; 6) acordarea asistenței tehnice și instruirea operatorilor sistemelor de transport privind implicările comerciale și de reglementare ale schimbărilor pe piața gazelor naturale³⁵.

În prezent, gazele naturale consumate în regiune sunt furnizate prin conductele controlate de „Gazprom”, prin care, respectiv, se importă gazele naturale ale „Gazprom”-ului. Având în vedere acest fapt și luând în considerare că procesul de gazificare a regiunii Balcanilor de Vest este în curs de desfășurare, putem estima că astăzi piața regională de gaze naturale include în principal mecanisme comune de transport și echilibrare. Diversificarea surselor de furnizare odată cu finalizarea proiectelor de accesare a gazelor naturale din zona caspică, în mod alternativ a conductelor „Gazprom”-ului, sau din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, va crea premise pentru introducerea unor mecanisme de comercializare competitivă a gazelor naturale în cadrul Comunității Energetice.

4.4.2 Participarea Republicii Moldova la piața regională de gaze naturale

Participarea RM la piața regională a gazelor naturale este determinată atât de similitudinea cu situația celorlalte state contractante, ale căror rețelele constituie Inelul Comunității Energetice, cât și de

³⁴ Principiul timbrului poștal înseamnă aplicarea unui tarif unic de transport, indiferent de distanța parcursă, la intrarea și ieșirea dintr-un sistem tariful fiind același, pe când tariful în baza principiului de intrare/ieșire, tarificarea se face în baza distanței parcurse și tariful poate fi diferit în funcție de capacitatea punctului de intrare/ieșire.

³⁵ Energy Community, *Study on Improvement of Interconnection, Interoperability, Transparency and Harmonisation of Operational Rules for Natural Gas Transportation in the Energy Community*, Energy Markets Partners-LDK Consultants, martie 2009.

deosebirea de acestea. La fel ca și piețele acestor state, piața gazelor naturale din Moldova este mică din punct de vedere al consumului, mai mult de jumătate din consumul de gaze naturale nonrezidențial fiind utilizat la producția energiei electrice și termice. Moldova nu are o industrie dezvoltată care să se bazeze pe consumul de gaze naturale și nici nu prevede dezvoltarea unei astfel de industrii. Spre deosebire de celelalte state din Inelul gazelor naturale, rețeaua din Moldova include conductele magistrale de tranzit al gazelor naturale de către „Gazprom”, în acest sens, situația Moldovei fiind comparabilă cu cea a Bulgariei și României, care fac parte din același traseu de tranzitare a gazelor naturale ale „Gazprom”-ului.

Modul în care sectorul gazelor naturale din Moldova va participa la piața regională urmează a fi determinat atât de evoluția proiectului Inelul Comunității Energetice, cât și de modul de participare la piața regională a României și a Ucrainei. Oricare ar fi soluțiile concrete, participarea la piața regională va cere implementarea modelului de piață prevăzut de acquis-ul comunitar. Piața gazelor naturale din Moldova include principalele elemente ale modelului de piață al UE, cum ar fi mecanismul de acces al terțelor părți, deschiderea totală a pieței de furnizare angro, adoptarea normelor tehnice, prevederea posibilității de a impune obligații de serviciu public etc. Elementele care trebuie introduse pentru conformarea cu prevederile acquis-ului includ: separarea operatorului rețelei de transport; liberalizarea pieței de furnizare cu amănuntul prin excluderea furnizării reglementate; introducerea mecanismului de comerț transfrontalier; executarea prevederilor legii privind mecanismul ATP.

Însă oricare ar fi modalitatea concretă de participare la piața regională, este importantă extinderea interconexiunilor rețelei gazelor naturale, în special este important ca rețeaua gazelor naturale din Moldova să fie interconectată cu rețeaua de gaze naturale din România printr-o altă interconexiune decât traseul de tranzit al „Gazprom”-ului. O astfel de legătură cu rețeaua care asigură proximitatea cu piața regională ar permite extinderea conceptului de rețea circulară și în cazul Moldovei. Opțiunile de accesare a altor surse de gaze naturale decât prin conductele magistrale controlate de „Gazprom” sunt legate de conectarea la rețeaua de transport a gazelor naturale a României și prin

aceasta – de posibilitatea de accesare a surselor disponibile prin această rețea, cum ar fi conducta Nabucco, proiectul căreia traversează partea de vest a României. În plus, Moldova și-ar spori securitatea aprovizionării cu gaze naturale prin accesul la capacitățile de depozitare a gazelor naturale disponibile în România. În acest sens, implementarea proiectului planificat de construcție a conductei magistrale Ungheni-Iași, care ar extinde interconexiunile existente, are o importanță crucială.

Concluziile principale privind implementarea TCE de către RM și aderarea la Comunitatea Energetică sunt următoarele:

- legislația națională este armonizată la acquis-ul comunitar, necesitând anumite ajustări și completări legate de introducerea modelului piețelor regionale al energiei de rețea;
- participarea la piețele regionale depinde de racordarea la rețelele regionale. Pentru rețeaua electroenergetică aceasta presupune interconectarea sincronă cu zona ENTSOE, proces estimat să dureze peste șapte ani, începând cu 2008, iar pentru rețeaua de gaze naturale aceasta presupune extinderea interconexiunii cu rețeaua de transport din România;
- integrarea la piața regională angro de energie electrică va presupune introducerea modelului de piață pentru ziua următoare.

Anexa II include matricea integrării la piețele regionale ale energiilor de rețea.

4.5 Impactul implementării angajamentelor TCE

Am putea spune că perspectiva Comunității Energetice asupra sectorului energetic al RM include trei dimensiuni-cheie: spațiu de tranzit al gazelor naturale pe ruta balcanică a „Gazprom”-ului; participant potențial important la piața de generare a energiei electrice prin CERSM; și proximitatea cu piața energetică din Ucraina, a cărei integrare la UE are alte valențe decât cea a pieței energetice din Moldova. Pentru sectorul energetic din RM, Comunitatea Energetică reprezintă singura modalitate de integrare la piața energetică internă a

Uniunii Europene, oferind o platformă juridică, tehnică și instituțională pentru integrarea la piața regională de energie electrică și gaze naturale. Racordarea la rețelele regionale va face posibilă asigurarea securității energetice din perspectivă regională, utilizând mecanismele și sursele disponibile în cadrul Comunității Energetice. Și, nu în ultimul rând, sectorul energetic din RM va fi luat în considerare de planurile regionale de dezvoltare a sectoarelor energiei electrice și gazelor naturale, inclusiv în ceea ce privește traseele de tranzitare a resurselor energetice.

4.5.1 Impactul integrării la piața regională de energie electrică

În principiu, armonizarea legislației naționale la acquis-ul comunitar nu duce la majorări ale costurilor pe piețele energiilor de rețea, astfel că până la racordarea la rețelele regionale nu există premise ca armonizarea la acquis-ul comunitar să aibă vreun impact asupra accesibilității resurselor energetice pentru consumatori. Asta pentru că acquis-ul comunitar este adaptat la situația actuală a piețelor, care, după cum am menționat anterior, sunt limitate de configurația infrastructurii în ceea ce privește posibilitățile de introducere a concurenței, adică de liberalizare a piețelor. Ceea ce este important să menționăm este că, în prezent, elementele-cheie ale modelului de piață prevăzut de acquis-ul comunitar sunt implementate în legislația națională cu anumite excepții, pe care le-am menționat în secțiunile anterioare.

Din perspectiva impactului regulator asupra accesibilității resurselor energetice pentru consumatori, cel mai important aspect este faptul că politica tarifară este bazată pe principiul reflectării costurilor și urmărește înlăturarea subvenționării încrucișate. Armonizarea acquis-ului asigură baza necesară pentru crearea unor piețe competitive după racordarea rețelelor, când elementele regulatorii existente urmează a fi doar ajustate la noua configurație a infrastructurii și la modelul pieței regionale.

Implementarea prevederilor TCE privind mecanismul tehnic al piețelor regionale și crearea unor piețe energetice comune în cadrul Comunității Energetice sau, altfel spus, participarea la piața regională angro a energiei electrice va presupune

atât liberalizarea totală a pieței locale angro, cât și liberalizarea pieței de vânzare cu amănuntul cel puțin pentru consumatorii mari. Liberalizarea pieței de desfacere a energiei electrice cu amănuntul ar putea avea un impact important asupra gradului de disponibilitate a energiei electrice, în special pentru consumatorii conectați la nivelul cel mai jos de tensiune, majoritatea acestora fiind consumatorii casnici și cei comerciali nonindustriali.

Tariful la distribuția energiei electrice. Procesul de liberalizare a pieței de vânzare cu amănuntul a energiei electrice va cere diferențierea tarifelor pentru distribuția energiei electrice în funcție de nivelul de tensiune, astfel încât fiecare consumator să plătească doar costurile serviciului pe care îl utilizează. În prezent aproape toți consumatorii sunt captivi și plătesc un tarif unic, indiferent de costul real al serviciilor de care beneficiază, adică de nivelul de tensiune la care sunt conectați. Cu cât nivelul scade, cu atât costurile se acumulează, astfel încât deservirea consumatorilor conectați la nivelul liniilor de 35kV, cum ar fi consumatorii industriali, implică costuri mai mici decât deservirea consumatorilor la nivelul liniilor de 0,4kV. Costurile reflectate în tariful unic sunt alocate tuturor categoriilor de consumatori care se află în aria geografică de deservire a monopolurilor naturale de distribuție, ceea ce asigură un anumit nivel al tarifului. În cazul liberalizării, consumatorii eligibili nu vor plăti pentru serviciile de distribuție, în cazul în care aceștia sunt conectați direct la liniile sistemului de transport sau ar putea cere ajustarea tarifului la costurile reale ale serviciilor de distribuție de care beneficiază, în cazul în care sunt conectați la rețeaua de distribuție. În momentul în care vor apărea tot mai mulți consumatori eligibili din rândurile consumatorilor nonrezidențiali, costurile serviciilor de distribuție vor fi repartizate între un număr mai mic de consumatori și, astfel, vor duce la majorarea tarifului de distribuție. Deci există riscul majorării tarifului de distribuție pentru consumatorii conectați la nivelul cel mai jos de tensiune, în mare parte, consumatorii rezidențiali și consumatorii comerciali nonindustriali, în cazul avansării procesului de liberalizare a pieței de vânzare cu amănuntul a energiei electrice. Astfel, este important ca procesul de liberalizare să se facă pe etape, care să ia în considerare impactul reducerii numărului de beneficiari ai serviciului de distribu-

ție din rândurile consumatorilor nonrezidențiali asupra nivelului general al tarifului de distribuție.

Energia electrică de echilibru. Având în vedere că modelul pieței regionale prevede ca operatorii sistemelor de transport și consumatorii eligibili să achiziționeze energia de echilibru și cea de rezervă de pe piața pentru ziua următoare, urmează ca sistemul electroenergetic din RM să adopte un mecanism de echilibrare corespunzător. Mecanismul de echilibrare prevăzut de modelul pieței regionale diferă de modul în care este asigurată echilibrarea sistemului electroenergetic în prezent și ar putea eventual duce la creșterea costurilor de echilibrare, în special din cauza unei posibile diferențe între prețul energiei de echilibrare plătit actualmente și prețul acesteia pe piața regională.

4.5.2 Impactul integrării la piața regională de gaze naturale

Integrarea la piața regională de gaze naturale va presupune liberalizarea pieței interne de gaze naturale, ceea ce presupune renunțarea la reglementarea furnizării cu amănuntul a gazelor naturale; excluderea tarifului pentru consumatorul final și limitarea la reglementarea doar a tarifelor pentru transport, dispecerizare și distribuție; implementarea mecanismului de acces al terței părți la rețeaua pentru furnizarea de gaze naturale. Asemenea schimbări vor înlătura subvenționarea încrucișată aplicată în prezent între consumatorii de gaze naturale, ceea ce va duce la majorarea prețurilor pentru consumatorii rezidențiali. Liberalizarea furnizării va crea tentații de abuzare a pieței, după cum s-a întâmplat în cazul pieței de energie electrică, însă cum s-a menționat anterior, soluția nu constă în lichidarea pieței, ci în supravegherea acesteia și protecția concurenței, responsabilități directe ale autorităților publice specializate – ANPC și ANRE.

4.5.3 Accesibilitatea resurselor energetice pentru consumatori

Problemele legate de reformele tarifare sunt comune tuturor statelor contractante ale TCE, în primul rând fiind vorba despre accesibilitatea resurselor energetice pentru consumatorii casnici. Abordarea comună privind consumatorii casnici, elaborată în cadrul Comunității Energetice, se întemeiază pe următoarele principii:

- recunoașterea deplină a necesității de protecție a consumatorilor casnici vulnerabili într-o piață liberalizată;
- protejarea consumatorilor casnici vulnerabili doar prin intermediul unor instrumente bazate pe principiile de piață;
- abolirea prețurilor reglementate și, unde este necesar, substituirea acestora prin instrumente neutre față de concurența de piață;
- abordarea protecției consumatorilor casnici vulnerabili în cadrul mai larg al sistemelor naționale de asistență socială și în cadrul Planului social de acțiune al părților contractante ale Comunității Energetice³⁶.

În acest sens, Ghidul celor mai bune practici de protecție a consumatorilor casnici vulnerabili, elaborat de Consiliul de reglementare, concluzionează că protecția nontarifară este preferată protecției bazate pe tarife în ceea ce privește consumatorii vulnerabili, deoarece protecția tarifară distorsionează funcționarea eficientă a piețelor, iar, pe termen lung, piața competitivă eficientă va oferi prețuri mai bune tuturor consumatorilor.

În ceea ce privește accesibilitatea resurselor energetice pentru consumatorii din Moldova, putem evidenția următoarele elemente. Nivelul relativ redus al consumului de energie indică caracterul nonelasic al consumului, în special pentru consumatorii cei mai săraci, adică aceștia nu pot reduce consumul odată cu creșterea prețurilor, pentru că acesta este minim. Sistemul de compensații nominative pentru consumul de resurse energetice nu este legat de nivelul de sărăcie. „Proporția gospodăriilor care primesc compensații nominative este cu puțin mai mare pentru grupul cu cele mai mici venituri (16%), decât pentru grupul cu cele mai mari venituri (14%). Mai mult decât atât, grupul de jos primește cea mai mică parte din resursele sistemului compensațiilor nominative, în timp ce grupul de sus primește cea mai mare parte”³⁷. Concluzia este că sistemul actual de susținere a accesibilității resurselor energetice nu este legat de

³⁶ ECRB, *Vulnerable Household Customers. An ECRB Contribution to Common Understanding*, 25.11.2009.

³⁷ The World Bank, *Sharing Power: Lessons Learned From the Reform and Privatisation of Moldova's Electricity Sector. Poverty and Social Impact Analysis*, 2004.

nivelul de venituri și nu este adresat exclusiv consumatorilor vulnerabili. Legea privind compensațiile sociale pentru perioada rece a anului 2010 și Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a compensației sociale pentru perioada rece a anului 2010³⁸ reprezintă un precedent nou în abordarea problemei accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii vulnerabili, pentru că oferă compensații nominative în funcție de venituri. Inițiativele ANRE de a introduce un sistem de protecție bazat pe tarife și anume, un program de tarife speciale pentru un consum redus de energie electrică, au primit reacții slabe din partea consumatorilor. De asemenea, tarifele pentru toți consumatorii casnici de gaze naturale sunt subvenționate de tarifele celorlalți consumatori.

4.6 Recomandări privind acțiunile de implementare a TCE

Acțiunile imediate în ceea ce privește implementarea TCE includ desemnarea unui reprezentant permanent al autorității de stat în domeniul energetic (în prezent Ministerul Economiei și Comerțului) în Grupul permanent la nivel înalt. Doar un reprezentant permanent al RM în organul de lucru al Comunității Energetice unde sunt inițiate toate deciziile acestea ar putea asigura continuitatea în promovarea intereselor RM. Același lucru rămâne valabil și pentru desemnarea unui reprezentant permanent al ANRE la reuniunile Consiliului de Reglementare. Până în prezent Moldova de multe ori era reprezentată la ședințele de lucru ale Comunității Energetice de către reprezentanții ambasadelor RM în statele unde aveau loc acestea. Un reprezentant permanent ar asigura leadership-ul necesar implementării TCE și promovării eficiente a intereselor RM în cadrul Comunității Energetice.

De asemenea, printre acțiunile imediate se plasează elaborarea unui plan de acțiuni în sectorul electroenergetic și al gazelor naturale după modelul elaborat de Secretariatul Comunității Energetice. Planul ar trebui să fie adaptat în mod permanent la evoluțiile din cadrul Comunității în ceea ce privește mecanismul tehnic și al pieței comune, cum ar fi recentul model al pieței regionale de energie

electrică. Pe lângă aceasta, planurile de acțiuni urmează să fie aliniate la procesele de interconectare la rețelele regionale, de care depinde implementarea angajamentelor legate de mecanismul tehnic și crearea pieței comune. Ultima recomandare privind acțiunile imediate este legată de promovarea includerii proiectelor de extindere a interconexiunilor cu rețelele electrice și de gaze naturale din România în lista proiectelor investiționale din cadrul Comunității Energetice. Secretariatul Comunității Energetice oferă sprijin în promovarea proiectelor regionale, pe lângă potențialii investitori și instituțiile financiare internaționale.

Acțiunile pe termen mediu și lung se referă, în primul rând, la deschiderea piețelor și adoptarea modelului pieței pentru ziua următoare în sectorul electroenergetic. Acestea includ alinierea orarului de deschidere a piețelor la procesul de racordare la rețelele regionale prin interconectare sincronă cu zona ENTSOE și extinderea interconexiunii cu rețeaua de transport a gazelor naturale din România; elaborarea etapelor de deschidere graduală a piețelor, începând cu piețele de furnizare angro de la actualul procentaj de 10% până la deschiderea totală. În ceea ce privește implementarea modelului de piață pentru ziua următoare, care să funcționeze în paralel cu modelul actual bazat pe contacte bilaterale, în primul rând urmează a fi examinate opțiunile existente privind o asemenea piață, având în vedere posibilitatea creării unei piețe comune cu cea din România sau din Ucraina. În orice caz, mecanismul de echilibrare și decontare urmează a fi modificat în vederea compatibilizării cu modelul pieței pentru ziua următoare³⁹.

³⁸ Legea nr.15-XVIII din 26 februarie 2010; HG nr. 162 din 05.03.2010.

³⁹ Proiectul unui regulament pentru echilibrare și decontare elaborat de experții internaționali în cadrul Proiectului energetic II poate fi luat drept referință pentru elaborarea unui nou mecanism de echilibrare.

V. Securitatea energetică a Republicii Moldova: recomandări

5.1 Sector energetic integrat contra sector energetic integral

Condiția premergătoare în considerarea securității energetice este schimbarea paradigmei aplicate sectorului energetic din RM și anume renunțarea la ideea creării unui sector energetic integral în limitele teritoriale ale RM în favoarea integrării infrastructurii energetice existente în cadrul piețelor regionale. Un exemplu în acest context este Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2020. Documentul evidențiază clar drumul spre integrarea europeană, prevăzând extinderea interconexiunilor și implementarea acquis-ului comunitar, dar, în același timp percepe dezvoltarea sectorului energetic ca un sistem izolat. Astfel se planifică atât conectarea la rețeaua de transport de gaze naturale din Uniunea Europeană, care ar asigura accesul la capacități de stocare a gazelor naturale, cât și explorarea posibilităților și construcția unor depozite pe teritoriul Republicii Moldova. Atât extinderea capacității de generare a CET-urilor, cât și extinderea capacității interconexiunilor care ar permite accesarea unor surse de generare regionale, plus la aceasta se prevede promovarea dezvoltării surselor de energie regenerabilă. Chiar dacă RM și-ar putea permite luxul de a atrage finanțarea necesară pentru toate aceste inițiative, implementarea lor în ansamblu s-ar dovedi, dacă nu întotdeauna irațională, atunci, cu siguranță, nesustenabilă.

Conceperea sectorului energetic din RM din perspectiva creării unui sector energetic integral, autosuficient și independent este cel puțin imprudentă, având în vedere politica declarată de integrare la Uniunea Europeană. Este important ca ideea unui sector energetic integral să fie înlocuită

de concepția unui sector energetic integrat. Și asta este important, în primul rând, pentru asigurarea securității energetice a țării.

5.2 Amenințări la adresa securității energetice

Principalele amenințări la adresa securității energetice derivă din faptul că economia nu consumă eficient sursele energetice, este dependentă de o singură sursă de furnizare pentru cea mai mare parte din energia utilizată și nu are un mecanism care să asigure accesibilitatea resurselor energetice pentru consumatorii vulnerabili. Aceste amenințări pot fi detaliate după cum urmează:

Consumul inadecvat al resurselor energetice determinat de nivelul excesiv al intensității energetice. Economia Moldovei utilizează de două ori mai multă energie pe unitate a PIB decât România și de trei ori mai mult decât media în UE, unele estimări apreciind că la prețurile actuale intensitatea energetică și de carbon în RM este de nouă ori mai mare decât media UE¹. Faptul că în RM este perpetuat modul de consum al energiei caracteristic fostei URSS, în condițiile în care țara importă surse energetice la prețuri mondiale, prezintă cea mai gravă amenințare la adresa securității energetice, care afectează în mod direct competitivitatea economiei țării, precum și nivelul de trai al populației.

Vulnerabilitate acută la șocurile prețurilor la sursele energetice. Consumul ineficient al surselor importate, pe de o parte, și lipsa unui mecanism de asigurare a accesibilității resurselor energetice de către consumatorii săraci, pe de altă

¹ EBRD Donor Report 2009.

parte, acutizează vulnerabilitatea la schimbările semnificative ale prețurilor la sursele energetice.

Singularitatea surselor de furnizare a resurselor energetice, cauzată în sectorul gazelor naturale de monopolizarea contractuală a furnizării gazelor naturale, determinată de lipsa accesului nondiscriminatoriu la rețeaua de transport a „Gazprom”-ului; lipsa unui regim regulator de acces la depozitul de gaze naturale de la Bogorodceni, Ucraina pentru furnizări în RM, existând accesul fizic la acesta²; în sectorul energiei electrice, singularitatea surselor este cauzată de capacitatea instalată excesivă a singurei unități de generare competitive din Republica Moldova – CERSM, care, teoretic, poate acoperi sarcina întregului sistem electroenergetic; limitarea numărului de furnizori de energie electrică importată din Ucraina, determinată de condițiile de reglementare ale pieței energiei electrice din Ucraina, care prevede un singur furnizor pentru exporturi – „Ukrinterenergo”. Capacitatea de transport pentru importurile din Ucraina poate acoperi deficitul de sarcină în cazul renunțării la furnizările de la CERSM.

5.3 Aderarea la TCE și securitatea energetică

Având în vedere că aderarea la Comunitatea Energetică va oferi acces la alte surse de furnizare a energiei și va face posibilă introducerea competiției pe piața energiei electrice și a gazelor naturale, am putea estima că integrarea la piețele regionale va contribui direct la soluționarea problemei privind diversificarea surselor de furnizare a energiei.

Racordarea la rețelele regionale de energie. Accesul potențial la alte surse de gaze naturale decât cele furnizate de „Gazprom” va fi posibil prin conectarea la viitoarele conducte magistrale proiectate să transporte gazele naturale din Regiunea caspică și Orientul Mijlociu spre Europa de Vest. Având în vedere potențialul relativ mic de consum al gazelor naturale în Moldova, pentru o asemenea conectare ar putea fi suficientă racordarea la rețeaua de transport a gazelor naturale din România

² Impactul crizei gazelor naturale ruso-ucrainene din ianuarie 2009 asupra sectorului energetic din Moldova a fost diminuat anume datorită furnizărilor de gaze de la depozitul de gaze naturale de la Bogorodceni. Accesul la acest depozit a fost unul ocazional și a depins de voința politică de moment a guvernelor de la Kiev și Chișinău.

prin alte interconexiuni decât conductele existente de tranzit. Ceea ce înseamnă, de exemplu, să nu construim un bransament separat la conducta Nabucco, ci o conductă între Ungheni și Iași, care ar asigura accesul la rețeaua de transport din România. Extinderea interconexiunilor cu sistemul vecin va asigura accesul la capacitățile de depozitare a gazelor naturale disponibile în regiune, acces asigurat prin regimul de reglementare al acquisului comunitar. Racordarea la rețelele electrice regionale prin interconectarea sincronă cu zona ENTSOE va diversifica accesul la sursele de generare a energiei electrice prin posibilitatea participării la piața regională angro de energie electrică. Totodată, impactul investițiilor necesare pentru racordarea la rețelele energetice regionale asupra nivelului de prețuri la (re)surselor energetice nu va reprezenta un șoc extrem din mai multe motive. Printre acestea este faptul că principiul tarifelor bazate pe costuri este aplicat deja în sectorul energetic; tarifele actuale de transport și distribuție a energiei electrice reflectă investițiile în rețea efectuate în prezent.

Este important să notăm că integrarea la piețele regionale nu va exclude accesul la (re)sursele energetice importate în prezent de RM. Gazele livrate de „Gazprom”, vor continua să fie una dintre sursele principale de furnizare pentru piața regională de gaze naturale, inclusiv pe ruta Balcanică de tranzit care traversează RM. Astfel, accesul la energia electrică din Ucraina nu va fi afectat deoarece procesul de interconectare sincronă a rețelei electrice din RM la zona ENTSOE este realizat împreună cu rețeaua electrică din Ucraina.

Liberalizarea piețelor de energie electrică și gaze naturale. Racordarea la rețelele regionale și, respectiv, integrarea în piețele Comunității Energetice vor permite liberalizarea totală a piețelor energiilor de rețea din Moldova. Introducerea concurenței de piață va stimula diversificarea furnizării de energie prin oferirea oportunităților de obținere a profitului pentru cât mai mulți furnizori, care vor căuta surse de generare sau de producție cât mai profitabile. Una dintre lecțiile crizei de gaze naturale din 2009 a fost că „piețe competitive problematice, dar funcționale din sectorul electroenergetic, al combustibilului solid și GNL au fost capabile să asigure furnizările chiar și în perioada de vârf a crizei; în timp ce aranjamentele privind

securitatea furnizării bazate pe acorduri guvernamentale bilaterale au eşuat, piețele bazate pe acorduri multilaterale au funcționat cu succes”³.

Astfel, impactul-cheie al aderării la Comunitatea Energetică asupra securității energetice a RM va fi diversificarea furnizării resurselor energetice. Integrarea în piețele regionale ar putea avea un impact ameliorator și asupra modului de consum al energiei și asigurării accesibilității (re)surselor energetice pentru consumatori, însă acestea vor prezenta și în continuare amenințări serioase la adresa securității energetice, dacă nu vor fi tratate în mod prioritar.

5.4 Aspecte prioritare în asigurarea securității energetice

Sporirea eficienței energetice. În condițiile economice ale RM, eficientizarea consumului de energie este primordială pentru asigurarea securității energetice. Sectorul energetic, fiind cel mai mare consumator de surse energetice, prezintă cel mai mare potențial în ceea ce privește creșterea eficienței energetice. Spre exemplu, rețehnologizarea și modernizarea celor trei CET-uri, a sistemelor de încălzire centralizată și a stațiilor de compresare a gazelor naturale ar putea eficientiza în mod considerabil consumul de gaze naturale. De asemenea, un important potențial de creștere a eficienței energetice îl prezintă sectorul locativ.

Dezvoltarea surselor regenerabile de energie. În lipsa aproape totală de surse convenționale de energie, dar cu potențial pentru energia biomasei, energia eoliană și cea solară, dezvoltarea surselor regenerabile de energie în RM urmează să devină prioritară. Aceasta ar contribui esențial la reducerea vulnerabilității față de șocurile energetice externe.

Introducerea unui mecanism de asigurare a accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii vulnerabili. Este important ca eforturile de asigurare a accesibilității resurselor energetice să fie adresate, în primul rând, consumatorilor vulnerabili. Subvențiile încrucișate reduc prețul pentru toți consumatorii, chiar și pentru cei capabili să plătească costul real al serviciilor, iar sistemul

compensațiilor nominative nu este legat de venituri, statisticile indicând că doar o treime din beneficiarii acestor compensații au venituri mici. Accesibilitatea resurselor energetice urmează a fi asigurată prin mecanismele asistenței sociale, în funcție de veniturile consumatorilor.

5.5 Măsuri recomandate pentru sectorul energetic

Politica de dezvoltare a sectorului energetic urmează a fi încadrată în următoarele coordonate: 1) reabilitarea infrastructurii; 2) racordarea la rețelele regionale din cadrul Comunității Energetice; 3) introducerea concurenței de piață pe segmentul furnizării; 4) promovarea gestionării cererii; 5) promovarea surselor regenerabile de energie. Consumul eficient de surse energetice cere reabilitarea infrastructurii existente, posibilă prin atragerea investițiilor, care, la rândul său, poate fi obținută prin promovarea concurenței de piață, introdusă în măsură deplină odată cu integrarea la piețele Comunității Energetice.

Măsurile prioritare în dezvoltarea sectorului energetic ar putea include următoarele:

Reabilitarea CET-urilor. În ceea ce privește dezvoltarea generării de energie electrică, eforturile urmează a fi direcționate, în primul rând, spre reabilitarea capacităților existente. Reabilitarea CET-urilor în vederea atingerii indicilor de eficiență energetică și conservare a energiei, prevăzuți de Directiva cogenerării, și considerarea utilizării tehnologiilor de stocare a căldurii sezoniere ca soluție pentru excesul de consum al gazelor, urmează a fi preocupările primare în ceea ce privește dezvoltarea generării de energie electrică. Tabelul de mai jos include comentarii privind stocarea energiei termice sezoniere ca soluție de evitare a salturilor în consumul de gaze din sezonul de iarnă.

Funcția primară a acestor centrale este furnizarea energiei termice, iar extinderea capacității CET-urilor urmează a fi determinată doar de creșterea sarcinii termice a sistemului de încălzire centralizată. Atât politicile UE, cât și cele ale IFI susțin tehnologiile de cogenerare și sistemele centralizate de încălzire ca soluții eficiente de furnizare a energiei termice. Astfel, reabilitarea CET-urilor urmează să includă rețehnologizarea centralelor în vederea creșterii eficienței energetice a acestora.

³ A. Kovacevic, *The Impact of the Russia–Ukraine Gas Crisis in South Eastern Europe*, Oxford Institute for Energy Studies, March 2009.

Eliminarea salturilor excesive ale cererii în perioada de iarnă prin construcția depozitelor de căldură sezonieră în loc de construcția unor depozite de gaze naturale. „În condițiile în care nivelul ratei dobânzilor este mare, procurarea și depozitarea gazelor la prețuri relativ mari, care să fie utilizate ulterior de sistemele ineficiente de încălzire centralizată, nu este întemeiată din punct de vedere economic. Pentru justificarea construcției depozitelor de gaze naturale sunt aduse argumente bazate pe securitatea furnizării, însă nu există cerere de piață viabilă capabilă să plătească costul deplin al unor asemenea servicii. Sistemele de încălzire centralizate, cu cererea lor excesivă în perioada de iarnă, ar putea fi deservite cu costuri mai mici de către depozitele mari de căldură sezonieră sub formă de apă fierbinte. Dacă este aprovizionat cu căldură neutilizată din surse diferite, depozitele de căldură oferă soluțiile necesare la costuri pe unitate mai mici decât depozitele de gaze subterane.

Mai mult decât atât, construcția depozitelor pentru căldură sezonieră nu cere mai mult decât anumite tehnologii simple de construcție și, în plus, oferă oportunități de angajare pentru forța de muncă locală. Dacă mărimea depozitului de căldură sezonieră este optimizată prin sporirea eficienței energetice a sistemelor de încălzire centralizate și a blocurilor locale și dacă acesta este legat de energia termică neutilizată sau sursele regenerabile de energie, atunci un astfel de depozit de căldură sezonieră ar putea deveni o alternativă viabilă pentru eliminarea excesivă a salturilor de cerere a gazelor naturale în perioada de iarnă”. A. Kovacevik, The Potential Contribution of Natural Gas to Sustainable Development in South Eastern Europe.

Printre alte proiecte de reabilitare a infrastructurii energetice am putea menționa rețehnologizarea stațiilor de compresare a gazelor naturale cu substituția alimentării electrice prin alimentarea cu gaze naturale; extinderea proiectelor de modernizare a sistemelor de încălzire centralizată, cum ar fi cele susținute în cadrul Proiectului energetic II.

Excluderea rolului guvernului de participant la piață. Guvernul urmează să predea sectorului privat rolul său de participant la piețele energiei electrice și ale gazelor naturale. Aceasta va facilita crearea piețelor competitive și va atrage investiții în infrastructura energetică. În special, este vorba despre implicarea guvernului în generarea și furnizarea energiei electrice, precum și furnizarea și distribuția de gaze naturale. Excluderea rolului guvernului de participant la piață nu implică neapă-

rat deetatizarea întreprinderilor. Soluțiile alternative privatizării sunt variate și includ concesiunea, parteneriatele publice-private, contractele de management. Este important ca, în condițiile în care guvernul menține controlul asupra infrastructurii strategice, cum ar fi rețelele de transport a energiei electrice sau gazelor naturale, Guvernul să renunțe la rolul de participant la piețele de generare și furnizare.

Planificarea pentru situații de criză. Este vorba despre necesitatea elaborării unor planuri de acțiuni privind furnizarea de resurse energetice în situații de criză. Printre acțiuni s-a putea număra menținerea acordurilor contractuale cu furnizorii din România privind livrările de energie electrică în situații excepționale. De asemenea, până la racordarea la rețelele regionale, este importantă și promovarea încheierii unor acorduri bilaterale între RM și Ucraina privind accesul la depozitele de gaze naturale în cazuri de sistare a furnizărilor prin conductele magistrale.

Promovarea măsurilor de gestionare a cererii și de eficiență energetică. Printre acestea ar putea fi introducerea tarifării zonale a consumului de energie electrică⁴. Alte măsuri de gestionare a cererii și de eficiență energetică au fost identificate de un studiu recent privind eficiența energetică în RM „Programul de eficiență energetică 2008-2011”. Programul de creditare al BERD pentru proiecte private de eficiență energetică vine să completeze asistența donatorilor internaționali în acest sector. De asemenea, este important introducerea cadrului instituțional și de reglementare în domeniul eficienței energetice, în particular, fiind vorba despre adoptarea legii eficienței energetice, al cărei proiect prevede crearea unei agenții pentru eficiența energetică, precum și adoptarea programului național pentru eficiență energetică.

Statistica energetică. Elaborarea și implementarea unui mecanism de colectare a statisticii consumului, furnizării și generării de energie. Acesta este un element esențial în planificarea dezvoltării sectoarelor energiilor de rețea.

⁴ Propuneri în acest sens pot fi găsite în articolul „Impactul tarifelor zonale în sistemul energetic național”, de I. Comendant, publicat în revista „Problemele energiei regionale”, nr. 2(10) din 2009.

VI. Concluzii

Integrarea la piețele regionale de energie electrică și gaze naturale din Europa de Sud-Est va duce la acoperirea punctului inițial privind asigurarea securității energetice și anume – diversificarea surselor de furnizare a energiei. În primul rând, prin accesul la surse suplimentare de generare a energiei electrice și la alte surse de producție a gazelor naturale, iar în al doilea rând – prin crearea condițiilor necesare pentru stabilirea concurenței de piață în sectoarele energiilor de rețea, care este instrumentul natural de asigurare a unei furnizări continue și la cele mai bune prețuri ale resurselor energetice.

Integrarea la sistemele energetice largi este singura soluție viabilă pentru sectorul energetic al RM limitat atât de configurația infrastructurii sovietice moștenite, cât și de potențialul economic care nu suportă crearea unui sistem energetic integral în limitele teritoriale ale țării. În plus, integrarea la piețele energetice regionale din Europa de Sud-Est reprezintă singura cale de integrare la piața energetică internă a Uniunii Europene, care este direcția generală de dezvoltare a RM.

Aderarea la Comunitatea Energetică presupune racordarea la rețelele regionale prin interconectare la rețelele de transport a energiei electrice și gazelor naturale din România, introducerea modelelor pieței regionale și liberalizarea totală a piețelor energetice interne. Aceasta va cere, în primul rând, asigurarea accesibilității resurselor energetice de consumatorii casnici vulnerabili prin mecanismele politicii de asistență socială.

Dar participarea la Tratatul Comunității Energetice, care acoperă punctul inițial în asigurarea securității energetice, nu va duce la înlăturarea principalei amenințări la adresa securității energetice a RM – consumul inadecvat al resurselor energetice, în cazul în care guvernul nu-și va concentra toate eforturile asupra problemelor eficienței energetice, ridicând-o la nivelul unei cauze naționale.

Bibliografie

- A. Kovacevic, *The Impact of the Russia–Ukraine Gas Crisis in South Eastern Europe*, Oxford Institute for Energy Studies, 2009.
- Daniel Yergin, “Energy Security and Markets,” *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*, Jan H. Kalicki and David L. Goldwyn, eds., Woodrow Wilson Press, 2005.
- EBRD Donor Report 2009.
- ECRB, *Vulnerable Household Customers. An ECRB Contribution to Common Understanding*, 2009.
- Energy Community, *South East European Wholesale Market Opening*, Poyrz, Nord Pool Consulting, 2009.
- Energy Community, *Study on Improvement of Interconnection, Interoperability, Transparency and Harmonisation of Operational Rules for Natural Gas Transportation in the Energy Community*, Energy Markets Partners-LDK Consultants, 2009.
- The World Bank, *Sharing Power: Lessons Learned From the Reform and Privatisation of Moldova’s Electricity Sector. Poverty and Social Impact Analysis*, 2004.
- The World Bank Energy II Project, *Legal Audit and Benchmarking of Moldova Energy Sector for Compliance with Energy Community Requirements*, Pierce Atwood, 2006.
- V.Parlicov, T. Şoitu, *Industria gazului în Republica Moldova: povara ignoranţei și costurile erorilor*, IDIS Viitorul, 2007.
- UCTE Annual Report 2008.
- UCTE Operation Handbook.
- UCTE, *Feasibility Study: Synchronous Interconnection of the IPS/UPS with the UCTE, Summary of Investigations and Conclusions*, 2008.
- Y. Kelemenis, V. Mihailescu, *Gap Analysis of Moldova’s Electricity and Gas Legislation with the EU Energy Acquis Communautaire and the Energy Treaty*, European Profiles, 2007.

Anexa I. MATRICEA I. TRANSPUNEREA ACQUIS-ULUI COMUNITAR

Matricea transpunerii acquis-ului comunitar este elaborată cu referință la planul de acțiuni pentru sectoarele energiilor de rețea al Secretariatului Comunității Energetice.

Element de reglementare	Prevederea legislației naționale	Comentarii/explicații/ evaluarea impactului/ sugestii de reglementare
Piața energiei electrice		
<p>Directiva energiei electrice: Reguli generale 1.1 Obligații impuse întreprinderilor 1.2 Protecția consumatorilor 1.3 Obligații de serviciu public 1.4 Autorizarea 1.5 Securitatea furnizării 1.6 Reguli tehnice</p>	<p>1.1-1.3 Legea cadru prevede a) obligația titularilor de licență să respecte responsabilitățile de serviciu public clar definite, transparente, nediscriminatorii și verificabile impuse de ANRE; să se înregistreze la operatorul rețelei de transport și de sistem și să îi prezinte pronosticul balanței de energie și putere electrică; să încheie contracte care să asigure acoperirea sarcinii consumatorilor, inclusiv a consumului tehnologic de energie electrică în rețelele electrice; să contracteze energia electrică reglementată generată de CET-uri și surse regenerabile; să prezinte OST și OSD proiectele de contracte; să conecteze consumatorii la rețeaua de distribuție; și b) dreptul ANRE de a interzice deconectarea de la rețea și a relua furnizarea către consumatorul final, precum și faptul că ANRE desemnează furnizorul de energie electrică la tarife reglementate drept furnizor de ultimă opțiune pe teritoriul în care își desfășoară activitatea. Regulamentul privind furnizarea de energie electrică include condițiile privind facturarea, prevederile minime ale contractelor de furnizare, etc.</p> <p>1.4 Legea cadru atribuie Guvernului responsabilitatea privind asigurarea securității energetice a statului; aprobarea balanței energetice pe următorii 5 ani; strategia de dezvoltare a sistemului; monitorizarea securității privind furnizarea energiei electrice cu publicarea anuală a unui raport.</p> <p>1.5 Normele tehnice se conțin în regulile pieței energiei electrice, Regulamentul privind furnizarea de energie electrică și Normele tehnice ale rețelelor de transport și distribuție. Legea cadru conține principiile-cheie ale normelor tehnice.</p>	<p>Armonizarea deplină 1.1-1.3. Cadrul de reglementare prevede capacitatea de impunere a obligațiilor față de titularii de licență în măsura necesară asigurării universalității serviciului de furnizare a energiei electrice și a securității furnizării de energie. Mai mult decât atât, legea prevede în mod expres dreptul ANRE de a declara piața ca fiind competitivă sau necompetitivă și dreptul de a reglementa piața în cel din urmă caz.</p> <p>Desemnarea printr-o normă generală a furnizorului de ultimă instanță urmează a fi modificată odată cu deschiderea de piețe, OPS urmând a fi impuse în mod individual în baza unui regulament.</p> <p>Obligarea furnizorilor și consumatorilor de a achiziționa energia electrică generată de centralele cu termoficare furnizoare a energiei termice pentru sistemele centralizate de căldură ar putea să contravină regimului de competitivitate prevăzut de acquis. Urmează ca asigurarea securității privind furnizarea căldurii de către cele trei CET-uri să se facă prin exceptarea individuală și temporară a acestor stații de la regimul concurențial.</p>

Element de reglementare	Prevederea legislației naționale	Comentarii/explicații/evaluarea impactului/sugestii de reglementare
		<p>1.4 Gradul extins al atribuțiilor guvernului privind monitorizarea securității furnizării ar putea avea impact negativ asupra independenței ANRE în reglementarea pieței.</p>
<p>Generarea:</p> <p>1.6 Autorizarea</p> <p>1.7 Norme privind licitațiile</p>	<p>1.6 Legea cadru prevede aprobarea de către Guvern a construcției capacităților de generare în baza unui regulament publicat care să prevadă procedura transparentă. Criteriile de aprobare urmează a fi publicate; motivele de refuz a aprobării trebuie să fie obiective, nediscriminatorii și argumentate, refuzul fiind contestabil în instanță. Regulamentul existent prevede aprobarea prin HG a construcției noilor capacități, precum și negocieri directe sau licitații fără a diferenția cazurile de aplicare a acestora; favorizează centralele care utilizează gazele naturale.</p> <p>1.7 Legea cadru prevede lansarea procedurii de licitație pentru noi capacități și măsuri de management al eficienței energetice/gestionare a cererii atunci când „capacitatea de generare care a fost construită sau măsurile de management al eficienței energetice/gestionare a cererii care au fost luate nu sunt suficiente pentru a se asigura securitatea furnizării energiei electrice”. Licitația urmează a fi organizată de guvern în baza unor criterii obiective, transparente, nediscriminatorii, ce urmează a fi publicate.</p>	<p>Armonizare parțială</p> <p>1.6. - 1.7. Regulamentul în vigoare adoptat anterior legii cadru nu este compatibil cu acquis-ul și nici nu corespunde legii cadru. Nici legea cadru nu este pe deplin explicită privind opțiunea de autorizare. Intenția directivei este ca decizia privind construcția de noi capacități să fie luată de piața competitivă și nu în mod administrativ. Organul administrativ urmează doar să autorizeze construcția, adică doar să verifice că toate criteriile prestabilite au fost respectate, dar nu să decidă dacă noua capacitate va fi construită sau nu. Acesta trebuie să fie independent de interesele industriei de generare, adică fie autoritatea de reglementare, fie OST. Atât legea cadru, cât și regulamentul urmează a fi armonizate.</p>
<p>Operatorii sistemelor de transport și distribuție:</p> <p>1.8 Desemnare</p> <p>1.9 Sarcini</p> <p>1.10 Separare</p> <p>1.11 Dispecerizare și echilibrare</p> <p>1.12 Confidențialitate</p>	<p>1.8 Legea cadru desemnează operatorul sistemului de transport și operatorii rețelelor de distribuție. Conform regulilor pieței OST este Î.S. „Moldelectrica”, iar la nivel de distribuție fiecare rețea are propriul OSD.</p> <p>1.9. Sarcinile OST și OSD prevăzute de legea cadru sunt preluate din Directiva energiei electrice.</p> <p>1.10 OST și OSD nu pot deține licențe pentru generare, transport, furnizare (în privința OSD separarea de furnizare intră în vigoare din 2013).</p> <p>1.11 OST și OSD sunt responsabile de dispecerizarea generării, OST fiind responsabil de utilizarea interconexiunilor în conformitate cu Regulamentul cu privire la dirijarea prin dispecer a sistemului electroenergetic. Criteriile de dispecerizare preferențială sunt prevăzute de legea cadru. OST și OSD sunt responsabile de echilibrarea sistemului conform normelor prevăzute în regulile pieței.</p> <p>1.12. Legea cadru prevede obligația OST și OSD „să nu divulge informația confidențială”</p>	<p>Armonizare deplină</p> <p>1.10 Î.S. „Moldelectrica” este separată la nivel juridic și contabil de celelalte activități. Deși legea repetă prevederile Directivei privind independența decizională a OST, în practică „Moldelectrica” este dependentă la nivel decizional de Guvern, care este fondatorul întreprinderii și care, în același timp, este acționar majoritar al titularilor de licență de furnizare, generare și distribuție.</p>

Element de reglementare	Prevederea legislației naționale	Comentarii/explicații/evaluarea impactului/sugestii de reglementare
<p>Separarea/transparența conturilor</p> <p>1.13 Dreptul de acces la conturi</p> <p>1.14 Separarea conturilor</p>	<p>1.13 Legea cadru prevede dreptul ANRE de a avea acces la documentele aferente activităților practicate conform licenței, inclusiv la cele care conțin informații ce constituie secret de stat, secret comercial sau alte informații confidențiale, precum și introducerea de către ANRE a un sistem de informare contabilă de către titularii de licență.</p> <p>1.14. Legea cadru prevede conturi separate pentru fiecare activitate; efectuarea auditului financiar de către titularii de licențe și publicarea rapoartelor economico-financiare anuale.</p>	<p>Armonizare deplină</p> <p>1.5. Separarea conturilor pentru serviciile de transport și dispecerizare și serviciile de furnizare și distribuție la întreprinderile respective încă nu este realizată.</p>
<p>Organizarea accesului la sistem</p> <p>1.15 Accesul terței părți</p> <p>1.16 Deschiderea pieței și reciprocitate</p> <p>1.17 Linii directe</p> <p>1.18 Autorități de reglementare</p>	<p>1.15 Legea cadru prevede accesul reglementat al terțelor părți la rețea în baza unor tarife publicate și refuzul de acces în cazul lipsei de capacitate, refuz care trebuie motivate și comunicat ANRE.</p> <p>1.16 Legea cadru prevede următorul orar al deschiderii pieței: pentru consumatorii noncasnici – până la 1 ianuarie 2013; pentru consumatorii casnici – până la 1 ianuarie 2015.</p> <p>1.17 Legea cadru repetă prevederile corespunzătoare ale Directivei energiei electrice.</p> <p>1.18 Legea cadru prevede crearea unei autorități de reglementare independente, atribuindu-i competențele prevăzute de acquis.</p>	<p>Armonizare deplină</p> <p>1.16 Orarul de deschidere prevăzut de legea cadru nu raportează procesul de liberalizare la posibilitățile structurale ale pieței. Deschiderea totală este lipsită de sens în configurația actuală a infrastructurii și este posibilă doar odată cu racordarea la piețele regionale.</p> <p>1.17. Art. 41 repetă prevederile Directivei, adică include opțiunile pe care Directiva le recomandă statelor-membre. Legea cadru urmează să prevadă clar care sunt criteriile de autorizare a liniilor directe.</p> <p>1.18. Anumite competențe specifice autorității de reglementare sunt atribuite Guvernului fie exclusiv, fie concomitent.</p>
<p>Regulamentul 1228/2003:</p> <p>1.19 Mecanism de compensare între OST-uri</p> <p>1.20 Plăți pentru accesul la rețele</p> <p>1.21 Transparența</p> <p>1.22 Administrarea congestiei</p> <p>1.23 Interconexiuni noi</p>	<p>Legea cadru nu include referințe exprese la principiile și mecanismele schimburilor transfrontaliere de energie electrică. Aceasta prevede dreptul ANRE de a elabora normele de gestionare și de atribuire a capacității interconexiunilor dintre sistemele electroenergetice, precum și obligațiile OST 1) de a informa OST vecin în vederea asigurării interoperabilității rețelelor și a eficienței și securității sistemelor interconectate și 2) de a organiza în mod echitabil, transparent și nediscriminatoriu managementul fluxurilor de energie electrică din sistemele electroenergetice ale țărilor vecine.</p>	<p>Armonizare parțială</p> <p>Prevederile Regulamentului 1228 urmează a fi introduse în legislația națională. Odată cu racordarea la rețelele electrice din cadrul Comunității Energetice, adoptarea unor norme privind aspectele tehnice ale schimburilor transfrontaliere va fi iminentă.</p>

Element de reglementare	Prevederea legislației naționale	Comentarii/explicații/evaluarea impactului/sugestii de reglementare
Piața gazelor naturale		
<p>Directiva gazelor naturale: Reguli generale 1.1 Obligații impuse întreprinderilor 1.2 Protecția consumatorilor 1.3 Obligații de serviciu public 1.4 Autorizarea 1.5 Securitatea furnizării 1.6 Reguli tehnice</p>	<p>1.1-1.3 Legea cadru repetă prevederile Directivei privind impunerea obligațiilor de serviciu public: „titularul de licență trebuie să respecte obligațiile de serviciu public cu privire la securitatea, inclusiv obligațiile de securitate a furnizării, la regularitatea, la calitatea și la tariful de furnizare a gazelor naturale către consumatorii finali. Obligațiile de serviciu public se stabilesc de autoritatea competentă prin licențe, autorizații sau reglementări speciale și trebuie să fie clar definite, transparente, nediscriminatorii și verificabile”; Legea prevede condițiile minime ale contractului de furnizare; Agenția desemnează furnizorul de gaze naturale la tarife reglementate drept furnizor de ultimă opțiune pe teritoriul în care își desfășoară activitatea.</p> <p>1.4 Legea cadru prevede „construcția rețelelor de transport al gazelor naturale din mijloacele bugetului de stat se aprobă de Guvern. Construcția obiectelor sistemului de gaze naturale la nivel local se aprobă de autoritățile APL prin eliberarea autorizațiilor de construire, inclusiv pentru conducte directe de gaze naturale. Procedura și temeiurile de eliberare a autorizațiilor de construire se stabilesc într-un regulament aprobat de Guvern.</p> <p>1.5 Securitatea furnizării monitorizată de Guvern.</p> <p>1.6 Legea prevede adoptarea Regulamentului pentru furnizarea și utilizarea gazelor naturale și Normelor tehnice ale rețelelor de transport al gazelor naturale, precum și principiile și cerințele minime ale normelor tehnice.</p>	<p>Armonizare deplină 1.1 -1.3 Cadru de reglementare prevede posibilitatea impunerii obligațiilor întreprinderilor din sectorul gazelor naturale. Desemnarea printr-o normă generală a furnizorului de ultimă instanță urmează a fi modificată odată cu deschiderea pieței, OPS urmând a fi impuse în mod individual în baza unui regulament.</p> <p>1.4 Autorizarea construcției rețelelor de transport nefinanțată de buget nu este reglementată. Regulamentul de autorizare urmează să fie elaborat în baza principiilor acquis-ului.</p> <p>1.5 Gradul extins al atribuțiilor guvernului privind monitorizarea securității furnizării ar putea avea impact asupra independenței ANRE în reglementarea pieței.</p>
<p>Transport, stocare și GNL: 1.7 Desemnarea operatorilor de sistem 1.8 Sarcinile operatorilor 1.9 Separarea OST 1.10 Confidențialitatea OST</p>	<p>1.7 Legea desemnează un OST și include prevederi referitoare la operatorul depozitelor de stocare</p> <p>1.8 legea prevede drepturile și obligațiile OST și operatorului depozitelor de stocare</p> <p>1.9 Operatorul rețelei de transport trebuie să fie independent, din punct de vedere legal, de orice întreprindere care desfășoară activitate de producere sau de furnizare a gazelor naturale și nu poate deține licență pentru producerea sau furnizarea gazelor naturale. Operatorul depozitului de stocare nu poate deține licență pentru producerea sau furnizarea de gaze naturale</p> <p>1.10 Legea cadru prevede obligația operatorilor depozitelor de stocare, OST, OSD să nu divulge informația confidențială.</p>	<p>Armonizare deplină 1.7 Desemnarea unui operator al depozitelor de stocare în lipsa unor depozite de stocare pe teritoriul țării este redundantă, la fel ca și prevederea unui operator combinat simultan cu desemnarea unor operatori separați pentru distribuție și transport.</p>

Element de reglementare	Prevederea legislației naționale	Comentarii/explicații/evaluarea impactului/sugestii de reglementare
<p>Distribuția și furnizarea</p> <p>1.11 Desemnarea OSD</p> <p>1.12 Sarcinile OSD</p> <p>1.13 Separarea OSD</p> <p>1.14 Confidențialitatea OSD</p>	<p>1.11 Legea cadru desemnează mai mulți operatori de rețele de distribuție.</p> <p>1.12 Legea cadru repetă prevederile Directivei privind obligațiile OSD.</p> <p>1.13 OSD nu pot deține licență pentru producerea sau furnizarea gazelor naturale, cu excepția pentru OSD de peste 100.000 consumatori până în 2013.</p> <p>1.14 Legea cadru prevede obligația operatorilor depozitelor de stocare, OST, OSD să nu divulge informația confidențială.</p>	<p>Armonizare deplină</p> <p>1.13 Termenul limită – 2013 urmează a fi precizat în sensul evenimentului preconizat pentru acea dată. Cel mai mult probabil, se are în vedere deschiderea pieței de furnizare, însă legea nu include prevederi exprese în acest sens.</p>
<p>Separarea/transparența conturilor</p> <p>1.15 Dreptul de acces la conturi</p> <p>1.16 Separarea conturilor</p>	<p>1.15 Legea cadru prevede dreptul ANRE de a avea acces la documentele aferente activităților practicate conform licenței, inclusiv la cele care conțin informații ce constituie secret de stat, secret comercial sau alte informații confidențiale, precum și introducerea de către ANRE a un sistem de informare contabilă de către titularii de licență.</p> <p>1.16. Legea cadru prevede conturi separate pentru fiecare activitate; efectuarea auditului financiar de către titularii de licențe și publicarea rapoartelor economic-financiare anuale.</p>	<p>Armonizare deplină</p> <p>1.16 Separarea conturilor prevăzută de legea cadru urmează a fi introdusă în practică.</p>
<p>Organizarea accesului la sistem</p> <p>1.17 Accesul terței părți</p> <p>1.18 Accesul la depozite</p> <p>1.19 Accesul la conductele în amonte</p> <p>1.20 Refuzul de acces</p> <p>1.21 Infrastructura nouă</p> <p>1.22 Deschiderea pieței și reciprocitate</p> <p>1.23 Autorități de reglementare</p>	<p>1.17 Accesul terților la rețelele de transport și de distribuție a gazelor naturale se bazează pe tarife publicate, aplicate față de toți utilizatorii de sistem pe principii obiective și nediscriminatorii.</p> <p>1.18 Asigurarea accesului terților la depozitul de stocare, în condiții nediscriminatorii, conform reglementărilor aprobate de Agenție.</p> <p>1.19 Accesul se acordă în mod corect, deschis și nediscriminatoriu pentru crearea unei piețe de gaze naturale competitive și pentru prevenirea oricărui abuz din cauza unei poziții dominante, ținându-se cont de securitatea și de regularitatea furnizării gazelor naturale, de capacitatea disponibilă existentă sau de capacitatea care poate fi disponibilă, de protecția mediului.</p> <p>1.20 Refuzul justificat al accesului terților la depozitele de stocare în lipsă de capacitate. Refuzul trebuie motivat și justificat în modul corespunzător.</p> <p>1.21 Legea cadru nu prevede excepții de la ATP pentru infrastructura nouă.</p> <p>1.22 Legea nu include prevederi exprese privind deschiderea pieței.</p> <p>1.23 Legea cadru prevede desemnarea și sarcinile autorităților de reglementare.</p>	<p>Armonizare parțială</p> <p>1.17 Accesul la rețea urmează a fi implementat în practică</p> <p>1.21 Este important ca legea să prevadă excepții de la regimul accesului reglementat la rețea pentru conductele noi, în special având în vedere planurile de extindere a interconexiunilor.</p> <p>1.22 Legea cadru urmează să prevadă deschiderea pieței de furnizare cu amănuntul.</p>

Anexa II. MATRICEA II. INTEGRAREA LA PIETELE ENERGIILOR DE REȚEA

Matricea integrării la piețele energiilor de rețea este elaborată cu referință la planul de acțiuni pentru sectoarele energiilor de rețea al Secretariatului Comunității Energetice.

Cerințe	Necesități	Comentarii, costuri estimative, surse de finanțare
Piața angro a energiei electrice		
Racordarea la rețelele pieței regionale	<p>Interconectarea sincronă a rețelilor electrice cu zona ENTSOE. Extinderea interconexiunilor electroenergetice cu rețeaua electrică din România.</p>	<p>Proiectul de interconectare sincronă comună a rețelilor din Ucraina și Moldova cu zona ENTSOE (UCTE) a fost lansat în 2007. Durata proiectului estimată la 7,5 ani, costul fiind de 4,5 mil. euro.</p> <p>Soluțiile de interconectare precum și costul acestora urmează a fi determinat de grupul de lucru al proiectului.</p> <p>Costuri indicative: LEA 400kV Bălți-Suceava, 46 mil. euro, LEA 400kV, Strășeni-Iași, 44 mil. euro; studiul de fezabilitate a interconectării SEI CSI și UCTE estimează un cost de 180 mil. euro pentru reabilitarea interconexiunilor de interfață (Ucraina, Moldova). Aplicarea principiului de reflectare a costurilor în tariful de transport existent permite accesarea finanțării donatorilor internaționali, care include și componenta granturilor.</p>
	<p>Adoptarea standardelor tehnice ale Comunității Energetice care includ principiile și normele de operare ale UCTE pentru operatorii sistemelor de transport și standardele CEN și CENELEC aplicabile în domeniul ingineriei electroenergetice și a gestionării energiei.</p>	<p>Adoptarea standardelor tehnice urmează a fi realizată în cadrul procesului de interconectare sincronă. Responsabilitatea de implementare a manualului de operare a UCTE revine Î.S. „Moldelectrica”, iar a standardelor CEN și CENELEC – autorităților de standardizare și autorității de stat în domeniul industriei (în prezent Ministerul Economiei și Comerțului)</p>
Adoptarea modelul pieței regionale angro a energiei electrice	<p>Adoptarea modelului pieței pentru ziua următoare care să coexiste cu modelul pieței bazate pe contracte bilaterale și adoptarea măsurilor necesare pentru asigurarea lichidității pieței angro.</p> <p>În acest sens este necesară modificarea corespunzătoare a cadrului de reglementare, care să prevadă crearea pieței pentru ziua următoare, desemnarea operatorului național al pieței, adoptarea mecanismului de echilibrare și decontare bazat pe achiziționarea energiei de echilibru de pe piața regională, trecerea la decontarea la interval de oră.</p>	<p>Adoptarea modelului pieței angro regionale urmează a fi sincronizat cu procesul de racordare la rețelele electrice ale pieței regionale prin interconectarea sincronă la zona ENTSOE. De asemenea, acesta va depinde de finalizarea procesului de modernizare a serviciului de dispecerat, în special introducerea sistemului SCADA. Rolul de operator al pieței poate fi atribuit Î.S. „Moldelectrica” prin crearea unei subdiviziuni separate în cadrul întreprinderii.</p> <p>Însăși introducerea modelului de piață pentru ziua următoare nu implică decât costurile creării operatorului de piață. Infrastructura necesară pentru contorizarea și dispecerizarea în regim spot este deja introdusă prin investițiile din cadrul Proiectului energetic II.</p>

Cerințe	Necesități	Comentarii, costuri estimative, surse de finanțare
Alocarea responsabilității de echilibrare participanților la piața angro regională	În acest sens urmează a fi elaborat un mecanism de echilibrare și administrare a congestiei, care să cuprindă un set de norme privind echilibrarea (un Regulament separat al ANRE sau completarea/modificarea Regulilor pieței sau a Normelor tehnice)	Mecanismul existent de echilibrare și decontare nu este adaptat pentru achiziționarea energiei de pe piețe spot. Introducerea unui nou mecanism urmează a fi sincronizat cu procesul de racordare la rețelele electrice. Trecerea la echilibrarea sistemului electroenergetic cu energie achiziționată de pe piața regională angro va duce la alinierea la prețurile regionale pentru energia de echilibru și cea de rezervă.
Alocarea capacității de transport	„Moldelectrica” urmează să dedice o parte a capacității de transport pentru piața regională angro, o parte rămânând dedicată pentru energia electrică reglementată, care va continua să fie comercializată pe baza contractelor bilaterale.	Decizia privind alocarea capacității urmează a fi luată odată cu racordarea la rețelele piețelor regionale.
Excluderea graduală a contractelor de furnizare totală	Contractele bilaterale pe termen lung și mediu prin care se comercializează toată energia electrică a unei capacități de generare urmează a fi reduse gradual pentru a crea spațiu comercializării pe piața spot.	Exemplul unor astfel de contracte de furnizare, pe termen lung este contractarea de către „Union Fenosa” a energiei electrice de la CERSM prin care se acoperă o parte semnificativă din piața de furnizare.
Licențierea: compatibilizare și recunoaștere	Modelul pieței regionale prevede compatibilizarea procedurilor de licențiere la nivel regional, recunoașterea reciprocă a licențelor între sistemele interconectate. În plus, se prevede excluderea oricăror bariere privind înregistrarea societăților comerciale în sectorul energetic.	Este necesară o evaluare a compatibilității regimului național de licențiere cu regimul de licențiere din România și determinarea opțiunilor de recunoaștere reciprocă a acestora.
Tarife separate bazate pe costuri	Tariful unic urmează a fi înlocuit de tarife separate pentru serviciile reglementate care să reflecte costurile și prețurile libere la furnizare și generare. Odată cu integrarea la piața regională urmează ca ANRE să aprobe doar tarife separate pentru transport, distribuție, dispecerizare și tarife pentru generarea reglementată (cogenerare eficientă și surse regenerabile), prețul de generare și de furnizare fiind stabilit de întreprinderile respective.	Liberalizarea pieței de vânzare angro va cere renunțarea la aprobarea tarifului unic pentru consumatorul final. Aceasta va cere eforturi suplimentare din partea ANPC și ANRE în ceea ce privește supravegherea concurenței pe piața de furnizare a energiei electrice și excluderea abuzurilor.

Cerințe	Necesități	Comentarii, costuri estimative, surse de finanțare
Accesibilitatea resurselor	Elaborarea și adoptarea unor mecanisme de protecție a consumatorilor vulnerabili. Acestea trebuie să fie nontarifare și bazate pe mecanisme de piață. Se recomandă, în cadrul sistemului general de asistență socială, abordarea accesibilității resurselor energetice pentru consumatorii vulnerabili.	Legea energiei electrice prevede posibilitatea acordării compensațiilor nominative consumatorilor vulnerabili conform prevederilor legislației privind asistența socială. Sistemul actual al compensațiilor nominative urmează a fi restructurat astfel încât compensațiile să fie raportate la venit, asigurând accesibilitatea resurselor energetice pentru cei mai săraci.
Piața vânzării cu amănuntul a energiei electrice		
Limitele eligibilității	Elaborarea și implementarea limitelor de eligibilitate pentru deschiderea pieței. În prezent sunt stabilite două limite: din anul 2003 piața este deschisă în limita de 10% din consumul anual pentru anumiți consumatori noncasnici; legea cadru prevede deschiderea 100% pentru toți consumatorii noncasnici până în anul 2013, și toți consumatorii casnici, până în anul 2015.	Se recomandă ajustarea orarului privind deschiderea pieței cu racordarea la rețelele regionale și stabilirea unor limite intermediare până la deschiderea totală.
Schimbarea furnizorilor de către consumatori	Elaborarea și implementarea protocoalelor și infrastructurii necesare pentru schimbarea furnizorilor de către consumatori, având drept scop minimizarea costurilor tranzacționale și a litigiilor.	Introducerea mecanismelor de reglementare și a infrastructurii necesare funcționării pieței de furnizare cu amănuntul urmează a fi sincronizată cu racordarea la rețelele regionale.
Protecția consumatorilor	Elaborarea normelor de protecție a consumatorilor, inclusiv: Garanția conectării la rețea în timp și la preț rezonabil; Oferirea consumatorilor înainte de conectare a termenelor și condițiilor de către distribuitori; Deconectarea doar în cazuri de încălcare gravă a contractului de conectare; Calitatea și continuitatea standardelor de furnizare; Proceduri de soluționare a litigiilor; Transparența prețurilor cu amănuntul (disponibilitatea informației necesare pentru a putea alge între furnizori). <i>Ref. Ghidul ERGEG.</i>	Legislația primară și cea secundară include prevederi corespunzătoare privind protecția consumatorilor. Acestea urmează a fi aplicate doar în cadrul reglementării pieței de vânzare cu amănuntul.

Cerințe	Necesități	Comentarii, costuri estimative, surse de finanțare
Piața gazelor naturale		
Racordarea la rețele	Interconexiuni. Modalitatea de participare la piața regională a gazelor naturale este determinată de proximitatea la rețeaua gazelor naturale a României, ceea ce presupune extinderea interconexiunilor cu această rețea.	Opțiunea identificată de interconectare este prin construcția unei conducte magistrale pe traseul Drochia Ungheni Iași. Planurile privind lansarea acestui proiect au fost anunțate de guvern. Urmează ca un studiu de fezabilitate să identifice termenii tehnici și financiari ai proiectului. Construcția acestei interconexiuni se califică pentru finanțarea cooperării regionale, proiectul urmând a fi inclus în lista proiectelor investiționale din cadrul Comunității Energetice.
Modelul de piață	Odată cu implementarea Inelului gazelor naturale al Comunității Energetice urmează a fi definit modelul pieței regionale. În prezent cooperarea regională include armonizarea regimurilor de transport prin compatibilizarea metodologiilor, a utilizării capacității de transport și a mecanismelor de echilibrare.	Este necesară examinarea posibilității de liberalizare a pieței de furnizare cu amănuntul a gazelor naturale.
Limitele eligibilității	Elaborarea și implementarea limitelor de eligibilitate pentru deschiderea pieței. Piața de furnizare angro nu are restricții de reglementare, orice furnizor fiind liber să aleagă producătorul dorit. Piața de vânzare angro este reglementată, prețul de furnizare fiind reglementat de ANRE. Legea cadru prevede separarea activității de furnizare de cea de distribuție până în 2013, dar nu prevede expres deschiderea pieței la acea dată, după cum o face legea energiei electrice.	
Protecția consumatorilor	Elaborarea normelor de protecție a consumatorilor,	Legislația primară și cea secundară include prevederi corespunzătoare privind protecția consumatorilor. Acestea urmează doar a fi aplicate în cadrul reglementării pieței de vânzare cu amănuntul.

Anexa III. GLOSAR DE TERMENI

Definițiile sunt preluate din acquis-ul comunitar:

consumator/client eligibil – consumatorul/clientul care este liber să-și aleagă furnizorul de la care cumpără energia electrică;

distribuția de energie electrică – transportul de energie electrică în rețele de distribuție de tensiune înaltă, medie și joasă, în vederea livrării energiei electrice către clienți, dar fără a include și furnizarea ei;

furnizare – vânzarea, inclusiv revânzarea de energie electrică către clienți;

interconexiune – echipament folosit pentru interconectarea sistemelor electrice;

operator de distribuție – persoana juridică care răspunde de exploatarea, întreținerea și, dacă este necesar, dezvoltarea sistemului de distribuție într-o anumită zonă și, după caz, a interconexiunilor acestuia cu alte sisteme, precum și de asigurarea capacității pe termen lung a sistemului de a satisface un nivel rezonabil al cererii de distribuție de energie electrică;

operator de transport și de sistem – persoana juridică care răspunde de exploatarea, întreținerea și, dacă este necesar, dezvoltarea sistemului de transport într-o anumită zonă și, după caz, a interconexiunilor acestuia cu alte sisteme, precum și de asigurarea capacității pe termen lung a sistemului de a satisface un nivel rezonabil al cererii de transport de energie electrică;

piața pentru ziua următoare – piață viitoare în care volumul energiei electrice și prețurile de piață sunt calculate individual pentru fiecare oră a zilei, în baza ofertelor de cumpărare și vânzare a energiei electrice;

servicii de echilibrare – servicii electrice necesare pentru funcționarea sistemului electroenergetic, cum ar fi capacitatea de rezervă și controlul tensiunii;

transportul de energie electrică – transport în rețeaua de tensiune foarte înaltă și de înaltă tensiune, interconectată în scopul transmiterii energiei electrice către clienții finali sau către distribuitori, dar fără a include și furnizarea;

întreprindere integrată vertical – întreprindere sau un grup de întreprinderi din domeniul energiei electrice în care aceeași persoană sau aceleași persoane este (sunt) îndreptățită (îndreptățite), direct sau indirect, să exercite controlul la o întreprindere sau un grup de întreprinderi care desfășoară cel puțin una dintre activitățile de transport sau de distribuție și cel puțin una dintre activitățile de producere sau furnizare de energie electrică.